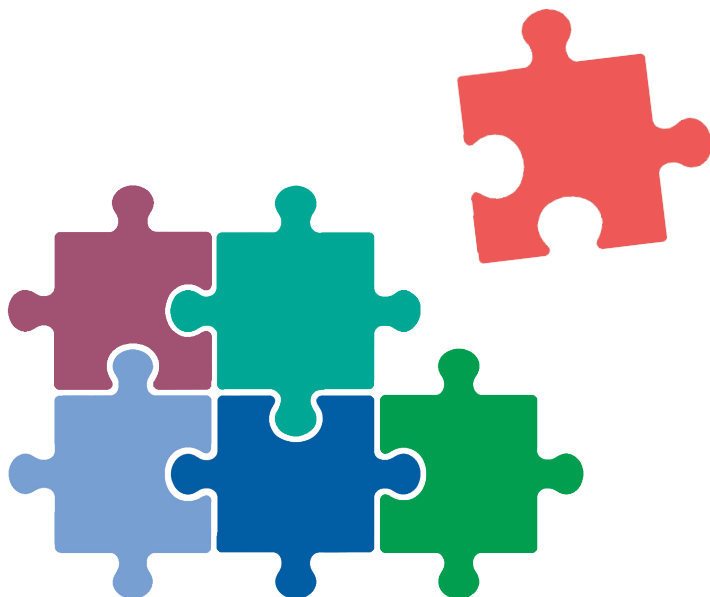

METODIKA KARIÉROVÉHO PORADENSTVÍ

PRO ŽÁKY
SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM

Jana Janková a kolektiv

Univerzita Palackého
v Olomouci

METODIKA KARIÉROVÉHO PORADENSTVÍ PRO ŽÁKY SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM

Jana Janková a kolektiv

Olomouc 2022

Odborní recenzenti:

doc. PhDr. Lea Květoňová, Ph.D.

Mgr. Jan Brabec

Autorský tým:

Mgr. Jana Janková (vedoucí autorského týmu)

PhDr. Mgr. Anna Jílková

Mgr. et Mgr. Radka Prázdná, Ph.D.

Mgr. Veronika Míková

Mgr. Petra Holá

Mgr. Nikol Aková

PaedDr. Pavlína Baslerová, Ph.D.

prof. Mgr. PaedDr. Jan Michalík, Ph.D.

Tato publikace vznikla v rámci projektu Systémová podpora kariérového poradenství a tranzitních programů žáků se SVP pro ČR, reg. č. CZ.02.3.62/0.0/0.0/19_077/0016805.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Toto dílo je licencováno pod licencí Creative Commons BY-SA (Uveďte původ – Zachovejte licenci). Licenční podmínky najdete na adrese <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>.

Neoprávněné užití tohoto díla je porušením autorských práv a může zakládat občanskoprávní, správněprávní, popř. trestněprávní odpovědnost.

1. vydání

© text Jana Janková a kolektiv, 2022

© Univerzita Palackého v Olomouci, 2022

DOI: 10.5507/pdf.22.24461205

ISBN 978-80-244-6120-5 (tištěná publikace)

ISBN 978-80-244-6121-2 (online: iPDF)

Obsah

Úvod	5
1 Základní charakteristika cílové skupiny	6
1.1 Zrakové postižení	7
1.1.1 Zrakové funkce	7
1.1.2 Kategorie zrakového postižení	8
1.2 Souběžné postižení více vadami	10
2 Limity vyplývající z charakteristiky cílové skupiny	11
2.1 Dopady zrakového postižení do vzdělávání	11
2.1.1 Charakteristika vzdělávání v jednotlivých skupinách žáků se zrakovým postižením	12
2.1.2 Stupně podpůrných opatření	14
2.2 Dopady do zaměstnatelnosti osob se zrakovým postižením	16
2.2.1 Charakteristika specifických kompetencí pro uplatnění jedince se zrakovým postižením ve světě práce	17
2.2.2 Faktory ovlivňující dopady zrakového postižení do zaměstnatelnosti	19
2.3 Dopady do sociální integrace	21
2.3.1 Specifika socializace osob se zrakovým postižením	21
2.3.2 Faktory ovlivňující dopady zrakového postižení do sociální integrace	24
2.4 Osobnostní zvláštnosti vyplývající ze zrakového postižení	26
3 Diagnostické postupy v kariérovém poradenství	28
3.1 Úloha psychologa v kariérovém poradenství žáků se zrakovým postižením	28
3.2 Vlastní diagnostika předpokladů pro uplatnění žáků se zrakovým postižením	30
3.2.1 Přehled užívaných testových metod pro kariérové poradenství	32
3.2.2 Krátké kauzistiky, které dokládají působení psychologa s týmem SPC u žáků se zrakovým postižením	34
4 Kariérové poradenství pro žáka se zrakovým postižením ve škole	37
4.1 Role hlavních aktérů podílejících se na kariérovém poradenství žáka	37
4.1.1 Zákonný zástupce	38
4.1.2 Ředitel školy	38
4.1.3 Výchovný poradce	39
4.1.4 Další pracovník školního poradenského pracoviště	39
4.1.5 Učitel	39

4.1.6	Poradenský pracovník SPC pro zrakově postižené	46
4.1.7	Neziskový sektor	46
4.2	Proces kariérového poradenství	47
4.2.1	Předškolní vzdělávání	48
4.2.2	Základní vzdělávání	49
4.2.3	Střední vzdělávání	51
4.2.4	Terciární vzdělávání	52
4.3	Provázanost kariérového poradenství s klíčovými kompetencemi	53
4.4	Rozvoj specifických dovedností	54
4.5	Optimální model podpory žáků se zrakovým postižením včetně kariérového poradenství	56
5	Proces kariérového poradenství při přechodu na trh práce	60
5.1	Formy zaměstnávání, jejich příležitosti a rizika	60
5.1.1	Volný trh práce	61
5.1.2	Chráněné pracovní místo	62
5.2	Komunikace s potenciálním zaměstnavatelem	64
5.3	Proces přechodu ze školy na trh práce	68
5.4	Jiné možnosti uplatnění žáka mimo trh práce	70
6	Pro inspiraci	73
7	Shrnutí obsahu kariérového poradenství	80
	Závěr	86
	Slovníček pojmů	88
	Seznam zkratk	92
	Literatura a další zdroje	94
	Přehled a charakteristika publikačních výstupů projektu	99

Úvod

Předkládaná Metodika kariérového poradenství pro žáky se zrakovým postižením navazuje určitým způsobem na dílčí část Katalogu podpůrných opatření (Janková a kol., 2020). V Katalogu uvádíme uplatňovaná podpůrná opatření ve vzdělávání žáků se zrakovým postižením. Klademe důraz na rozvoj tzv. specifických dovedností žáka. Podpůrná opatření uplatňovaná v průběhu vzdělávání by měla vést nejen ke zvládnutí vzdělávacího obsahu, který může být s ohledem na zrakové postižení jedince různým způsobem modifikován, ale především k maximálnímu rozvinutí tzv. klíčových kompetencí jednotlivých žáků.

Pohled na problematiku pracovního uplatnění osob se zrakovým postižením (ZP) se v průběhu let mění. V posledních 30 letech (od roku 1989) je patrná snaha o integraci jedinců se ZP na volný trh práce, ale statistická data stále ukazují na nízkou zaměstnanost osob se ZP a na dosahování nižšího stupně vzdělání než u intaktní populace. Od 90. let minulého století jsou pravidelně vypracovávány národní plány pomoci osobám se zdravotním postižením. Situace osob se ZP v oblasti pracovního uplatnění se pomalu postupně posouvá a mění (srov. Květoňová-Švecová, 2005; Moravová a Mužáková, 2020; Pešák, 2006). Podle uvedených autorů nás však čeká ještě dlouhá cesta pro skutečné vyrovnání příležitostí osob se zdravotním postižením.

Předkládaná publikace si klade za cíl popsat a zdůraznit potřebnou podporu v oblasti kariérového poradenství, kterou by měl žák se ZP získávat v průběhu celé školní docházky. Text zpracovali speciální pedagogové a psychologové podle svých zkušeností při vzdělávání žáků se ZP, ale také podle praxe ve speciálně-pedagogickém poradenství. Cílem podpory je maximální uplatnění žáků se ZP v dalším (celoživotním) vzdělávání a pracovním uplatnění s ohledem na limity danými zrakovým postižením.

1 Základní charakteristika cílové skupiny

— Jana Janková —

Zrakové postižení patří k nejzávažnějším zdravotním postižením vůbec. Jeho závažnost spočívá ve faktu, že až 80% informací z okolního světa získáváme zrakem. Osoby se závažným postižením zraku jsou o některé informace zcela ochuzené, jiné informace získávají zkreslené.

Zrakové vnímání má vliv na rozvoj osobnosti jedince, na utváření představ, na rozvoj paměti, myšlení, pohybových schopností a dovedností. Na závažnost postižení má vliv doba vzniku zrakové vady. Pro volbu speciálněpedagogických postupů, metod a forem práce při vzdělávání, ale i během života je důležité, zda zraková vada vznikla jako vrozená, či na základě onemocnění nebo úrazu v průběhu života a rovněž to, jaký má charakter z hlediska neměnnosti nebo progresu. V seniorském věku se snižuje kvalita vnímání všemi smysly a také vnímání zrakem bývá oslabeno, snižuje se úroveň motorických schopností. I přesto, že se snažíme pomocí speciálněpedagogických postupů a metod dopad zrakového postižení na vzdělávání, sociální integraci a celkově na kvalitu života minimalizovat, přetrvávají u jedince se zrakovým postižením limity vyplývající z jeho zdravotního postižení. Individuálně podle schopností a dovedností limituje zrakové postižení jedince při volbě dalšího vzdělávání, volbě povolání, začlenění do společnosti ve všech věkových kategoriích.

Systém rehabilitace osob se zrakovým postižením zpracovali Jesenský et al. (2007). Na mnohé potřebné dovednosti jedince se ZP a také potřebné služby, které je třeba osobám se ZP nabídnout, poukazovali již účastníci konference Edukace a rehabilitace zrakově postižených na prahu nového milénia (Jesenský et al., 2002). V předškolním, základním, středním a vyšším odborném vzdělávání jsou to především školské poradenské služby, v raném věku a také od 15 let věku jedince se ZP jsou to služby sociální, poskytované státními a nestátními organizacemi.

1.1 Zrakové postižení

Do skupiny jedinců se zrakovým postižením řadíme osoby s různým typem a druhem zrakové vady, u nichž zraková vada působí podstatné omezení schopnosti vnímat zrakem, podstatné zkreslení zrakových vjemů nebo u nichž zrakové vnímání zcela chybí. Kvalita vidění je určena kvalitou zrakových funkcí (Květoňová-Švecová, 2000).

1.1.1 ZRAKOVÉ FUNKCE

Zraková ostrost se v lékařských zprávách vyjadřuje buď zlomkem, nebo častěji desetinným číslem. Číslo 1,00 značí bezchybné vidění, čím menší číslo, tím méně zrakové ostrosti je u osoby zachováno. Oftalmologové uvádějí zrakovou ostrost každého oka zvlášť a také to, zda je naměřená hodnota s korekcí (s brýlemi) nebo naturální (tj. bez brýlí). Hodnota 0,30 na lepším oku s korekcí „opravňuje“ jedince k zařazení do skupiny osob se zrakovým postižením. Členění osob se zrakovým postižením viz tabulka 1.

Zorné pole se vyšetřuje u každého oka zvlášť. Má tvar deformovaného kruhu a patří do něj vše, co vidíme jedním okem (bez pohybu oka). Binokulární zorné pole vzniká překrytím (sloučením) velké části zorného pole pravého a levého oka, souvisí s kvalitou sítnice v oku a čirým optickým prostředím. Světelné paprsky musí mít volný průchod okem a dopadat na správné místo na sítnici. Sloučení zorných polí obou očí je předpokladem prostorového vidění.

Schopnost vnímat barevné spektrum (tzv. **barvocit**). Někteří jedinci nejsou schopni rozlišit dvojici barev, např. červenou a zelenou. U jiných jedinců se jedná o úplnou ztrátu barvocitu. Tito jedinci vnímají realitu v odstínech šedi.

Schopnost pohybovat očima v různých směrech (tzv. **okulomotorika**), ale také tzv. souhyb (konvergence) očí. Při správném souhybu se osy očí protínají v jednom bodě předmětu, na který se díváme, a předmět se zobrazuje na sítnici obou očí v místě nejostřejšího vidění v tzv. žluté skvrně (macula lutea).

Pro vidění je významný **adaptační čas**, tj. za jak dlouho se oči přizpůsobí podstatně změněným světelným podmínkám. U jedinců se zrakovým postižením bývá tento čas podstatně delší, u některých je přizpůsobení i běžným světelným podmínkám nemožné. Jedinci se světloplachostí nemohou bez tmavých brýlí ve světelných podmínkách běžné místnosti zrakově pracovat, protože se podstatně zhoršují jejich ostatní zrakové funkce, především zraková ostrost. Opačem jsou jedinci se šeroslepostí, kteří většinou potřebují podstatně více osvětlit prostory, v nichž se pohybují.

Jedinci s těžkým zrakovým postižením mívají sníženou schopnost **vnímat kontrast**. Máme-li např. nekvalitní tmavý text na recyklovaném (šedém) papíru, je kontrast textu proti pozadí nízký. Jedinci se ZP takový text těžko čtou, vydávají příliš mnoho energie a brzy nastupuje únava ze zrakové práce. Někteří podobně

nepřipravený text nepřečtou. Je třeba dodat, že i výrazný kontrast může přivodit rychlý nástup únavy ze zrakové práce. Pro mnohé jedince se zrakovým postižením je třeba kontrast upravovat použitím kvalitního tisku a také volbou vhodných barevných kombinací textu a pozadí (papír, monitor). Významný kontrast lze docílit kombinací barev: černá × bílá, modrá × žlutá, oranžová × zelená. Nízký kontrast poskytuje např. kombinace černá × červená. V poslední době se objevuje v odborné veřejnosti pojem „vizuální stres“, který vzniká při dlouhodobé zrakové práci při nedodržování podmínek zrakové hygieny (velikost tisku v poměru k tučné stopě, kontrast, osvětlení). Úprava kontrastu a odlehčení pro zrakovou práci se pak docílí překrýváním textu speciálními barevnými fóliemi (papír, monitor) nebo podkládáním čteného řádku barevnou fólií, případně i s označovací linkou.

Informace získávané zrakovým analyzátozem jsou přenášeny prostřednictvím zrakových drah, v podkorových a korových centrech jsou tříděny a dále zpracovávány. Zrakové centrum v týlním laloku mozku musí být schopno správně **zpracovat zrakové vjemy**. U některých jedinců může nastat přechodný, případně trvalý problém ve funkci nervového systému při zpracovávání zrakových vjemů. Nápadná u těchto jedinců je proměnlivost schopnosti zrakově vnímat.

Pro bezchybné vidění je také důležitá **spolupráce obou očí**. Obě oči musí poskytovat přibližně stejně kvalitní vjem. Musí správně fungovat akomodace a konvergence a zrakové centrum v mozku musí umět vjemy zpracovat. Toto všechno se u jedince vyvíjí a zraje od narození do věku přibližně 6 až 8 let.

1.1.2 KATEGORIE ZRAKOVÉHO POSTIŽENÍ

Určité zrakové postižení představuje většinou poruchu více zrakových funkcí najednou. U všech závažných zrakových vad se vyskytuje omezení (snížení) zrakové ostrosti nebo zorného pole. Proto především podle omezení zrakové ostrosti a zorného pole bylo zrakové postižení rozděleno na pět kategorií: lehká a střední slabozrakost, těžká slabozrakost, těžce slabý zrak, praktická nevidomost, nevidomost. Měří se zraková ostrost s optimální korekcí (brýlemi) a do stupně postižení je jedinec zařazen podle naměřených hodnot na lepším oku. Takto se dělí zrakové postižení dle doporučení Světové zdravotnické organizace (WHO), využívá se v lékařství a má dopad i do sociální sféry.

V tabulce 1 je aktuálně uváděná kategorizace zrakových vad na stránkách Ústavu zdravotnických informací. Autorkou textu byly do tabulky doplněny názvy kategorií zrakového postižení tak, jak jsou uváděny ve speciálněpedagogických textech (Hamadová et al., 2007).

Tab. 1: Kategorizace zrakových vad

Kategorie zrakové vady / kategorie zrakového postižení**	Uváděný rozdíl zrakové ostrosti		Zorné pole**
	horší než	stejně nebo lepší než	
0 Mírná nebo žádná zraková vada		6/18 3/10 (0,3)	
1 Středně těžká zraková vada / slabozrakost lehká a střední	6/18 3/10 (0,3)	6/60 1/10 (0,1)	
2 Těžká zraková vada / slabozrakost těžká	6/60 1/10 (0,1)	3/60 1/20 (0,05)	
3 Slepota / těžce slabý zrak	3/60 1/20 (0,05)	1/60* 1/50 (0,02)	Zúžení pod 10 stupňů, centrální ostrost může být zachovaná.
4 Slepota / praktická nevidomost	1/60* 1/50 (0,02)	Vnímání světla	Zúžení pod 5 stupňů, centrální ostrost může být zachovaná.
5 Slepota/nevidomost	Žádné vnímání světla		
9	Nezjištěna nebo nespecifikována		

* Nebo počítání prstů na vzdálenost 1 metru

** Vložila autorka

Zdroj: <https://mkn10.uzis.cz/prohlizec/H53-H54> [cit. 5. 7. 2021]

Prezentovaná verze Tabelární části MKN-10 vstoupila v platnost 1. 1. 2021 sdělením Českého statistického úřadu.

Považujeme za účelné charakterizovat vidění v jednotlivých kategoriích výše uvedené tabulky.

V kategorii „středně těžká zraková vada“ – slabozrakost lehká a střední uvádějí horní a dolní hranici desetinná čísla. Je možné si údaj představit v procentech, což znamená, že horní hranice je 30% zachované zrakové ostrosti a dolní hranice jen 10%. Zlomek, který vyjadřuje totéž, si můžeme představit tak, že číslo ve jmenovateli (18) je vzdálenost v metrech, na kterou vidí předmět zdravé oko, a v čitateli (6) je počet metrů, na který vidí tentýž předmět oko s postižením.

Stejným způsobem si můžeme vysvětlit zrakovou ostrost jedince v ostatních kategoriích.

V kategorii „slepota“ – těžce slabý zrak je horní a dolní hranice uvedena stejným způsobem, ovšem v této kategorii nacházíme ještě „zúžení zorného pole“. To znamená, že jedinec v této kategorii může mít zachovanou centrální zrakovou ostrost (vidí ostře na dálku i na blízko), ale má omezené zorné pole tak, jako by se díval trubicí.

Kategorie „slepota“ – praktická nevidomost už svým názvem vyjadřuje to, co představuje. Zraková ostrost bývá u těchto jedinců snížena tak, že pouze rozeznávají světlo a jeho zdroj. U některých jedinců může být i méně snížená centrální zraková ostrost, ale podstatně je zúžené zorné pole (tzv. trubicové vidění).

Do kategorie „slepota“ – nevidomost jsou zařazováni jedinci zcela nevidomí bez schopnosti vnímání světla.

1.2 Souběžné postižení více vadami

Pro účely tohoto textu je třeba zmínit fakt, že existují jedinci (a podle statistických údajů jich přibývá), kteří vedle zrakového postižení trpí ještě dalším zdravotním handicapem.

Ve školské praxi se nejčastěji setkáváme s kombinací:

Zrakové + tělesné postižení (v tomto případě je obtížné zvolit vhodnou kompenzační pomůcku, kterou by mohl jedinec samostatně ovládat).

Zrakové + mentální postižení (v tomto případě se obtížně využívají rozumové schopnosti ke kompenzaci zrakové vady, těžko se využívají komplikované elektronické pomůcky).

Zrakové + sluchové postižení (v tomto případě je velmi obtížná komunikace s jedincem, konkrétní člověk často trpí nedostatkem podnětů) (Ludíková a Souřalová, 2000).

Zrakové postižení + narušená komunikační schopnost (v tomto případě záleží na stupni postižení a v mnohých případech je komunikace s jedincem velmi omezená).

Možnosti kombinace postižení nelze vyjmenovat všechny. Existují jedinci se zrakovým postižením v kombinaci se vzácnými onemocněními, dále také jedinci se zrakovým postižením, které je součástí mnoha různých syndromů. U některých jedinců (některé věkové kategorie) se setkáváme s výrazným vlivem zrakového postižení na psychiku (úzkosti, deprese).

Problematika podpory jedince se souběžným postižením více vadami není jen prostým součtem problematiky zrakového postižení a dalšího zdravotního postižení, ale vždy vzniká nová dimenze, kterou je třeba řešit s pomocí odborníků z více oblastí zdravotního postižení a v závislosti na konkrétním případě. S nadávkou by zde bylo možné matematické vyjádření, že $1 + 1 = 3$, případně 4.

SOUHRN

V úvodní kapitole byla popsána skupina žáků se zrakovým postižením. Byly charakterizovány jednotlivé zrakové funkce, které tvoří zrakové vnímání a které mohou být u jedinců se zrakovým postižením změněny nebo zcela chybět.

2 Limity vyplývající z charakteristiky cílové skupiny

— Jana Janková, Radka Prázdna —

U osob se zrakovým postižením nacházíme limity, které jsou dány zrakovým postižením, v různých oblastech života. Jak bylo výše uvedeno, většinu informací přijímáme zrakem, a proto výrazné poškození zraku má vliv na oblast vzdělávání, zaměstnatelnosti, sociální integraci i na vznik osobnostních zvláštností.

2.1 Dopady zrakového postižení do vzdělávání

V předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání podle zákona č. 561/2004 Sb. ve znění pozdějších předpisů respektujeme speciální vzdělávací potřeby jedince. Školská poradenská zařízení, v tomto případě především speciálněpedagogická centra pro zrakově postižené, na základě vyšetření určují a popisují míru speciálních vzdělávacích potřeb (SVP) jedince a navrhují příslušná podpůrná opatření (PO). Navržená podpůrná opatření se pak uplatňují ve všech typech škol a školských zařízení, tzn., že se uplatňují ve školách hlavního proudu i ve školách a třídách zřízených pro žáky se SVP (Janková et al. 2020).

Centra nabízející podporu osobám s těžkým zrakovým postižením při dalším vzdělávání (celoživotním) najdeme na vysokých školách i v různých institucích, jako jsou TyfloCentra, Tyfloservis, zařízení SONS ČR a další nestátní instituce.

Při vzdělávání, ale i v dalším životě jedince není důležitý pouze stupeň zrakového postižení, ale i jeho další schopnosti a dovednosti, protože kvalita těchto schopností a dovedností jedince v kombinaci se zrakovým postižením určuje míru speciálních vzdělávacích potřeb. Jedná se např. o hodnocení úrovně motoriky, grafomotoriky, o schopnost využít tzv. kompenzační smysly (sluch, hmat, čich,

chuť), o využití intelektových a kognitivních (poznávacích) funkcí či o používání kompenzačních pomůcek. Záleží také na podpoře rodiny, úrovni sebeobsluhy a mnoha dalších faktorech. Nesmíme zapomínat ani na psychické funkce jedince, na jeho psychickou odolnost, schopnost překonávat překážky, na jeho motivaci a aktivitu. Psychické schopnosti jedince se často odvíjejí od přijetí handicapu rodinou a úzkým okolím, od spolupráce s poradenským zařízením (SPC) a také od spolupráce rodičů a školy.

Při speciálněpedagogickém a případně také psychologickém vyšetření ve speciálněpedagogickém centru (SPC) se posuzují **schopnosti a dovednosti žáka a jejich ovlivnění zrakovou vadou**. Na základě tohoto komplexního vyšetření pak lze nastavit potřebná podpůrná opatření při vzdělávání jedince se zrakovým postižením.

Speciální vzdělávací potřeby mají jedinci se zrakovým postižením také při studiu na vysoké škole i při dalším vzdělávání v průběhu celého života. Vzdělávací potřeby v dospělém věku souvisejí úzce s dobou vzniku zrakového postižení, schopností a dovednostmi práce s kompenzačními pomůckami, zvládnutím specifických dovedností (Braillovo písmo, prostorová orientace a samostatný pohyb, práce s IT technikou). Považujeme za velmi důležité, aby se jedinci se ZP naučili kompenzační postupy a dovednosti v průběhu základního vzdělávání (pokud je to možné), protože především tyto dovednosti určují možnosti jejich dalšího vzdělávání a ovlivňují kvalitu jejich života. Pozdější nácvik specifických dovedností je vždy obtížnější. Problém s nácvikem kompenzačních postupů pro minimalizaci dopadů zrakového postižení vnímáme především u starších osob ke konci aktivní pracovní dráhy.

Na základní škole se větší či menší **problémy se zrakovým vnímáním projevují ve všech vzdělávacích oblastech i vzdělávacích oborech**. Kromě čtení, psaní, počítání jsou obtížné činnosti jako práce s mapou, drobné manuální činnosti, prohlížení přírodnin, využití přehledových tabulí na stěně učebny, orientace a činnost v tělocvičně a mnoho dalších.

2.1.1 CHARAKTERISTIKA VZDĚLÁVÁNÍ V JEDNOTLIVÝCH SKUPINÁCH ŽÁKŮ SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM

Porušené binokulární vidění (BV) je pro žáka při vzdělávání zatěžující. Setkáváme se s tím, že porucha BV není správně a včas (to znamená v předškolním věku) diagnostikována. U žáka bývá diagnostikována některá ze specifických poruch učení, protože projevy jsou velmi podobné.

Problémy při poruchách BV mohou být také velmi lehce zaměňovány za nebalost, nepozornost, nezralost, nedůslednost. Proto je nesmírně důležité znát projevy chování, které nás na případnou poruchu BV nebo jinou zrakovou vadu mohou upozornit. Ve všech třech důležitých školních aktivitách (čtení, psaní, počítání) najdeme tyto společné znaky: poruchy zrakové diferenciacce – hledání rozdílů nebo shod mezi číslicemi, písmeny, šablonami, obrysy, obrázky, symboly,

poruchy vnímání barev, vnímání čáry, řádku, prostoru, potíže při překreslování, obkreslování, hledání detailu v textu, obrázku, neschopnost spojování teček podle předlohy, vpisování do čtverečků, orientace na řádku, v textu, chybovost v přepisování textu. Při čtení, psaní i počítání má žák problém při přechodu z jedné řádky na druhou (tracking), špatně sleduje řádky (tracing), má problémy s orientací na ploše. Dále se objevují poruchy pozornosti, soustředění, zvýšená chybovost jak při čtení, tak i při psaní a počítání, rychlá a zvýšená unavitelnost, bolesti hlavy až zvracení, slzení, pálení očí, mrkání, tik, natáčení hlavy – tzv. astenopické obtíže. Pokud se poruchy BV objeví až ve školním věku žáka, bývá většinou velmi obtížné nebo nemožné pomocí reedukačních cvičení poruchu napravit. Nejlepší výsledky speciálněpedagogického působení nacházíme u jedinců, kteří svou poruchu akceptují a sami si pro sebe upravují různé doporučené kompenzační postupy, jako jsou ukazování si, podkládání řádku, dodržování zásad zrakové hygieny aj. Ve vyšších ročnících pak svůj problém téměř nevnímají a nebývá potřeba vyžadovat uplatňování podpůrných opatření. Porušené binokulární vidění nemá zásadnější dopad na volbu povolání, pokud si jedinec nevybere profesi, kde je vyžadováno zcela bezchybné vidění.

U žáků se **zrakovými funkcemi v pásmu slabozrakosti** se setkáváme s velmi rychlým nástupem únavy ze zrakové práce, proto je třeba zvětšovat veškeré texty určené k samostatné práci. Mluvíme-li o zvětšování, máme na mysli, že je třeba využít tučné písmo, silnější stopu, vždy v poměru k výšce písma. Je třeba si uvědomit, že tohoto žáka neunavuje pouze činnost v hodinách českého jazyka, matematiky, cizího jazyka, ale i činnost v hodinách výtvarné výchovy, tělesné výchovy, hudební výchovy, pracovního vyučování a dalších. Žáka unavuje práce zrakem, protože je pro něj obtížná, namáhavá, ale učitelé na ní musejí trvat, neboť nelze zcela nahradit zrakovou práci prací sluchovou. Pomáhá dostatečné zvětšení textu, písma, úprava světelných podmínek, zajištění názorných pomůcek. Takového žáka není možné vzdělávat pouze sluchem bez psaní a čtení, je však nutné mu pro zrakovou činnost upravit podmínky – viz jednotlivé popisy podpůrných opatření. Intaktní žáci získávají mnoho informací bezděčně, nemusejí se soustředit na sledování okolní reality. U žáků se zrakovými funkcemi v pásmu slabozrakosti toto neplatí. Přehledové tabule a obrázky vyvěšené na stěnách tříd a školních chodeb registrují, ale nepřečtou. Jsou dezorientovaní při každé nečekané změně. Význam má pro ně určitý řád jak v prostoru, tak v čase. Pro další vzdělávání je u těchto jedinců důležité seznámit se s vlastními limity, dokonale si nacvičit kompenzační postupy a dovednosti. U některých jedinců v této kategorii je třeba vnímat i omezení vyplývající z možnosti dalšího poškození vidění např. fyzickou námahou, prudkým otřesem hlavy nebo úderem do hlavy.

Žáci nevidomí, kteří se vzdělávají prostřednictvím Braillova bodového písma, mají v podmínkách běžné třídy situaci ještě obtížnější. Okolní realitu vnímají kompenzačními smysly, především sluchem a hmatem. Vnímání prostřednictvím sluchu a hmatu je u těchto žáků diferenciovanější vlivem životní situace, vlivem cíleného rozvoje těchto smyslů v předškolním období pod vedením speciálních

pedagogů. S rozvinutějším sluchem a hmatem se tito žáci nenarodili. V dnešní době společného vzdělávání je velmi důležité nerezignovat na výuku specifických dovedností a samostatnosti při vzdělávání žáka. V této oblasti mohou odvádět „medvědí službu“ doporučovaní asistenti pedagoga, kteří většinou nemají zkušenosti s tím, co všechno musí nevidomý žák samostatně dokázat. Velmi často k výchově k samostatnosti nedostane jedinec dostatek času. Nejlepší výsledky vnímáme u jedinců, kteří dostali příležitost k sociální integraci a při tom byl zajištěn dostatečně kvalitní a intenzivní výcvik ve specifických dovednostech. Zde je nutná velmi úzká spolupráce rodiny, školy a SPC, případně dalších institucí (zdravotnictví, sociálních služeb). V souvislosti s mírou zrakového postižení je potřeba zmínit i socializační obtíže, např. s rozklíčováním běžných situací. Často může u těžce zrakově postiženého žáka, který postrádá běžný zrakový vjem, docházet k chybnému chápání a rozklíčování i běžných interakcí mezi žáky, které výrazně ovlivňují pocity přijetí, klidu a bezpečí. Je vhodné komentovat běžné dění ve třídě či v kolektivu tak, aby žák například nezaslechl útržek hovoru a neměl pocit, že spolužáci hovoří o něm či ho pomlouvají.

Problematickou skupinou při vzdělávání v běžných školách jsou žáci, kterým se speciální vzdělávací potřeby prudce **mění v průběhu školní docházky**. Tito žáci např. zahájili povinnou školní docházku jako slabozrací, vzdělávající se zrakem. Naučili se číst a psát černotiskem, využívají speciální pomůcky ke zvětšování černotisku, píší velkým písmem do širokých řádků, ale ke konci povinné školní docházky již po sobě písmo nepřečtou a zvětšení pomocí elektronických lup přestává stačit. Po domluvě s ošetřujícím lékařem a na doporučení speciálního pedagoga je třeba u těchto žáků začít s výukou specifických dovedností, jako jsou čtení a psaní Braillovým písmem a prostorová orientace. U těchto žáků je problém v tom, že zjemňování hmatu už nejde tak rychle jako v předškolním věku, sami žáci bývají netrpěliví, ještě si nezvykli na fakt, že bez zraku jde vše pomaleji. Učiva je v posledních ročnících ZŠ mnoho, rozvrh hodin je nabitý, a přesto je třeba zařadit ještě intenzivní výcvik ve specifických dovednostech. Při společném vzdělávání bývá často problém s odborníky, kteří by nácvik těchto specifických dovedností vedli.

Podobně problematickou skupinou při vzdělávání jsou žáci, kteří přišli o zrak vinou onemocnění nebo po úrazu ve starším školním věku. Než je zahájen intenzivní výcvik specifických dovedností, potřebuje většinou žák i jeho rodina výraznou psychologickou pomoc a podporu. Někteří z těchto žáků a někteří ze skupiny žáků se souběžným postižením více vadami vítají po ukončení základního vzdělávání zařazení do některého z nabízených tranzitních programů.

2.1.2 STUPNĚ PODPŮRNÝCH OPATŘENÍ

Podpůrná opatření uplatňovaná při vzdělávání žáků se ZP jsou dle vyhlášky MŠMT ČR č. 27/2016 Sb., ve znění pozdějších předpisů, členěna podle závažnosti vzdělávacích potřeb na pět stupňů od nejmenší podpory v prvním stupni až

po nejvyšší podporu ve stupni pátém. Žák se ZP může využívat podpůrná opatření z různých stupňů. Podpůrná opatření doporučuje SPC a v předepsaném tiskopise odborný pracovník vyznačuje, ve kterém stupni se nachází převážná část doporučených PO (Janková et al., 2020).

První stupeň

Podpůrná opatření v prvním stupni slouží ke kompenzaci oslabení zrakové percepce žáka. Směřují k dodržování zrakové hygieny (přímý pohled na tabuli, práce v optimálně osvětleném prostředí, nácvik odkládání a čištění brýlí), zjednodušení zrakové práce (podkládání řádku při čtení, ukazování si v textu rukama), tolerance pomalejšího tempa zrakové práce, tolerance ne zcela přesné práce do blízka. Zároveň je vhodné pozorné sledování žákova chování při vyučování i o přestávce. Pozorování při hodinách TV a při pohybu v neznámém prostředí. O poznatky z pozorování je nutné se podělit s rodiči žáka, pravidelně konzultovat pro sjednocování výchovných postupů. K nastavení podpůrných opatření v prvním stupni není třeba doporučení SPC. Je možné, že po konzultaci zákonných zástupců v SPC a orientačním vyšetření žáka v SPC sepíše speciální pedagog návrh opatření pro rodiče. Tito mohou seznámit s návrhem školu.

Druhý stupeň

Podpůrná opatření ve druhém stupni slouží k reedukaci a kompenzaci lehkého zrakového postižení. Vzdělávací potřeby žáka lze označit za speciální a podpora je individualizovaná. Žáci většinou potřebují tolerovat pomalejší tempo práce a zajistit vhodné podmínky pro zrakovou práci (optimální osvětlení, sklopnou desku). Zraková práce v tomto stupni podpory vyžaduje od žáka výdej velkého množství energie, a tím se urychluje nástup únavy. Nabízíme proto taková podpůrná opatření, která nástup únavy ze zrakové práce oddálí (např. nenutíme žáka opisovat z tabule, nýbrž dostane text do lavice, a kde je to možné, střídáme zrakovou práci s poslechem). Vhodné je také zvětšování textu pomocí kopírky nebo jednoduchých mechanických lup, případně usnadnění orientace v textu pomocí barevného zvýrazňování. Nastavení konkrétních vhodných podpůrných opatření velmi závisí na schopnosti pozorovat a analyzovat činnosti žáka během vyučování (učitel, speciální pedagog SPC).

Třetí stupeň

Podpůrná opatření ve třetím stupni slouží ke kompenzaci závažnějších poruch v oblasti zrakového vnímání. Žáci pracují převážně zrakem, ale bez podpory nečtou běžnou velikost písma (nutnost zvětšování textů, grafů, plánek, obrázků aj.), píšou větším písmem a psacím prostředkem, který zanechává tučnou a kontrastní stopu. Zvětšování se uskutečňuje pomocí kopírky z kvalitní předlohy nebo pomocí elektronických pomůcek, jakými jsou kamerová nebo digitální zvětšovací lupa. Žák potřebuje podporu při veškeré zrakové činnosti během vzdělávání ve škole i mimo ni (při orientaci v prostoru, na pracovní ploše, provádění pokusů, měření, prohlížení modelů, čtení map aj.). V některých případech je vhodné využít podpory asistentem pedagoga (AP), který kromě přímé činnosti se žákem

také spolupracuje s učitelem na přípravě pomůcek a podkladů k výuce. V některých případech pracuje žák podle individuálního vzdělávacího plánu (IVP).

Čtvrtý stupeň

Podpůrná opatření ve čtvrtém stupni se týkají žáků, kteří při vzdělávání využívají zrak minimálně. Hlavními smysly, kterými přijímají informace, jsou hmat a sluch. Tato skutečnost významně ovlivňuje vzdělávací proces. Žáci se musí naučit Braillovo bodové písmo a dále se s jeho pomocí vzdělávat, rovněž musí ovládnout množství kompenzačních pomůcek od nejjednodušších až po ty nejjednodušší elektronické pomůcky. Braillovo písmo se musí naučit také pedagogové, kteří se žákem pracují. Nelze doporučit, aby se žáci a pedagogové spolehnali pouze na sofistikované pomůcky, které převádějí černotisk do zvukové podoby. Nevidomý žák by měl zvládnout Braillovo písmo. Podpůrná opatření se v tomto stupni týkají především úprav obsahu vzdělávání, nácviku speciálních dovedností, individualizace vzdělávacích metod, úprav přijímacích a závěrečných zkoušek, úprav organizace výuky i hodnocení. V rámci podpory lze často doporučit spolupráci i s organizacemi poskytujícími sociální služby. Žák je vzděláván podle IVP. V běžné škole není zanedbatelná pomoc AP, který pomáhá učiteli s přípravou názorných pomůcek a žákovi pak s ovládnutím kompenzačních pomůcek, s doprovodem, orientací, případně se zápisem naukových předmětů. Je třeba počítat s tím, že žák s podpůrnými opatřeními ve čtvrtém stupni by měl být vybaven jak pomůckami pro práci velmi oslabeným zrakem, tak ale především pomůckami pro práci hmatem a ostatními smysly.

Pátý stupeň

Pátý stupeň podpůrných opatření představuje nejvyšší míru podpory žáka se zrakovým postižením při vzdělávání. Žák má ve výuce výrazné potíže, které jsou nejčastěji způsobeny souběžným postižením více vadami. Žákovy potíže ve výuce vyplývají z informačního deficitu, motorických problémů nebo problémů v komunikaci. Podle potřeb žáka je pak třeba zvolit vhodnou metodickou, materiální i intervenční podporu. Žák je většinou vzděláván podle IVP s podporou dalšího pedagogického pracovníka. Dopad na vzdělávání pak nemají pouze aktuálně změřené zrakové funkce, nýbrž mnoho dalších faktorů.

2.2 Dopady do zaměstnatelnosti osob se zrakovým postižením

Vzdělávací proces (výchova a vzdělání) jedince se zrakovým postižením (jedince se ZP) se zahajuje v rodině a následně jeho komplexní rozvoj souběžně pokračuje ve vzdělávacích institucích (mateřská škola, základní škola, profesní příprava). Společné působení rodinného prostředí a vzdělávacích institucí směřuje společným úsilím a aktivitami k začlenění dospělého jedince se zrakovým postižením do světa práce. Chybějící nebo narušená kvalita zrakového vnímání vstupuje limitujícím způsobem i do oblasti pracovního uplatnění. Souhrnně můžeme uvést, že

dopady jsou především v oblasti **samostatné mobility a přístupu k informacím** (Finková, 2007; Hamadová, 2007; Kimplová, 2014). Je důležité v souvislostech uvedeného zdůraznit, že eliminace, příp. minimalizace zmíněných dopadů je možná pouze prostřednictvím specifických kompetencí. Jde o soubor znalostí, vědomostí, dovedností, postojů a návyků, které umožňují život a fungování jedince s limitovanou (případně zcela chybějící) zrakovou percepcí (Prázdna, 2018; Růžičková et al., 2014). Pro úplnost je nutné zdůraznit, že nabytí a rozvoj specifických kompetencí pro život se zrakovým postižením jsou vždy důsledkem cíleného procesu učení (Beneš, 2019; Finková, 2011). Jde o proces permanentní, dlouhodobý, který musí kvalifikovaně doprovázet celou edukační historii jedince se ZP a není nikdy ukončen. V každém vývojovém období přicházejí nové výzvy a **požadavky na specifické kompetence**, které vyplývají z nově přicházejících sociálních rolí a přirozených životních změn. Nedostatečně rozvinuté (příp. chybějící) specifické kompetence pro život se zrakovým postižením devalvují i dosaženou úroveň vzdělání a ve své podstatě znemožňují uplatnění na trhu práce, případně jej dále výrazně omezují.

2.2.1 CHARAKTERISTIKA SPECIFICKÝCH KOMPETENCÍ PRO UPLATNĚNÍ JEDINCE SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM VE SVĚTĚ PRÁCE

Úvodem je nutné zdůraznit často zmiňovaný, ale v praxi ne zcela akceptovaný fakt respektu k lidské individualitě. Každá lidská bytost je neopakovatelným originálem, což platí i pro jedince, kteří jsou členy nějaké minoritní skupiny. S vědomím uvedeného konstatování nahlížíme i na oblast rozvoje specifických kompetencí. Ne všichni můžeme umět vše a ne všichni jsme pro vše disponováni. Nicméně každému jedinci se ZP by se mělo dostat optimálních edukačních podmínek pro možnost **celoživotního rozvoje svých specifických kompetencí**, aby v níže uvedených oblastech mohl dosáhnout osobního maxima. Pro minimalizaci (případně eliminaci) dopadů zrakového postižení do zaměstnatelnosti osoby ZP je nezbytné rozvíjet níže uvedené specifické kompetence:

- ▶ **Schopnost efektivně využívat kompenzační smysly (především hmat a sluch)**
Rozvoj těchto schopností má především návaznost na možnosti využívání kompenzačních pomůcek. Kompenzační pomůcky jsou zařízení speciálně vyrobená nebo upravená pro užívání osobami se ZP, a to za účelem kompenzace deficitů v oblasti informací nebo samostatného pohybu. Obecně lze uvést, že tato zařízení pracují vždy s využitím náhradních smyslů (sluchu, hmatu), případně mohou využívat zbytkových zrakových schopností (Prázdna, 2018). Důležité je samozřejmě též rozvíjení a využívání zbytkových schopností zrakového vnímání v situaci, kdy jsou tyto možnosti u konkrétního jedince k dispozici.

- ▶ **Schopnost prostorové orientace a samostatného pohybu**

Do uvedené oblasti řadíme řadu dílčích dovedností a návyků, které vyplývají ze schopnosti využívat kompenzačních smyslů (hmat a sluch, viz výše) pro pohyb

bez zrakové kontroly. Nezbytné je zde i zapojení vyšších kompenzačních smyslů (tj. kognitivních funkcí), především paměti, pozornosti, prostorové představitivosti a myšlení. Tyto procesy v souhrnu napomáhají utvářet řadu pohybových stereotypů, motorických návyků, které umožní určitou (zcela individuální) míru samostatného pohybu bez zrakové kontroly v interiéru i exteriéru. Uvedené dovednosti jsou samozřejmě důležitým předpokladem pro zapojení jedince se ZP do světa práce.

► **Gramotnost (ve smyslu dovednosti čtení a psaní)**

V návaznosti na stupeň závažnosti zrakového postižení sem náleží dovednost čtení a psaní Braillova bodového písma, schopnost čtení a psaní pomocí kompenzačních pomůcek na bázi PC, psaní na klávesnici PC všemi deseti (tzv. hmatová metoda). Pro uvedenou oblast je nutné zdůraznit efektivnost a funkčnost přístupu k informacím. V souvislosti se stupněm závažnosti zrakového postižení je nutné volit takové kompenzační postupy, případně jejich kombinace, které budou dostatečně efektivní. Za funkční chápeme takové strategie, které vykazují přijatelnou rychlost, přesnost a spolehlivost při práci s informacemi za současné přijatelné míry zátěže jedince se ZP. Zmíněné dovednosti jsou bazální pro vyhledávání, třídění a orientaci v informacích.

► **Gramotnost v oblasti ICT (informačních a komunikačních technologií)**

V posledních dvou desetiletích zaznamenala významný nárůst oblast kompenzačních pomůcek na bázi ICT. Uvedený sortiment se intenzivně rozšiřuje a dotýká se oblasti samostatného pohybu osob se ZP i jejich přístupu k informacím. Z uvedeného vyplývá nutnost celoživotního vzdělávání a rozvoje kompetencí v oblasti ICT gramotnosti. Ta je podmiňující pro obsluhu a práci s kompenzačními pomůckami na bázi ICT, které jsou nezbytnou podmínkou pro zapojení osoby se ZP do světa práce. Jde především o znalost standardního softwaru, ale i znalost a schopnost pracovat se speciálním softwarem (odečítače grafického prostředí, zvětšovací aplikace s hlasovou syntézou) a hardwarem (braillské displeje apod.).

► **Sebeobslužné dovednosti**

Jde o soubor praktických dovedností a činností, které souvisejí s hygienickými návyky, péčí o svůj zevnějšek, a dále o činnosti navazující na tyto dovednosti, jako jsou práce v domácnosti, úklid, příprava jídla, péče o oděvy. Do této oblasti můžeme zařadit i dovednosti související s finanční gramotností: schopnost rozlišovat bankovky, mince a fundovaně spravovat své finance.

► **Sociální a komunikační dovednosti**

Jde o soubor rozsáhlých dovedností, které souvisejí se sociálními interakcemi. Především jde o komunikační dovednosti. Nad standard běžných požadavků na tzv. měkké dovednosti (*soft skills*), které vyplývají z konkrétních profesních požadavků a rolí, musí být jedinec se ZP vybaven komunikačními kompetencemi, které se dotýkají jeho postižení. Kultivovaně a srozumitelně by měl být schopen formulovat své potřeby a požadavky v závislosti na zrakových limitech. Jedinec se ZP by měl asertivně jednat ve svých záležitostech, se znalostí a respektováním

norem společenské etikety. Pro osoby ZP je též důležité mít povědomí o oblasti nonverbální komunikace a vzhled do jejího významu pro mezilidské interakce.

V průběhu celého procesu socializace jedince se ZP je nutné průběžně diagnostikovat a vyhodnocovat úroveň dosažených specifických kompetencí, na případné problémové oblasti včas zaměřit pozornost a posilováním odstraňovat opoždění či případnou absenci určitých dovedností (Novohradská, 2009). Pro přesnou diagnostiku úrovně specifických kompetencí je důležitá kvalitní spolupráce s rodinou a kvalitní komunikace a spolupráce v interdisciplinárním týmu (speciální pedagog, psycholog, oftalmolog, sociální pracovník atd.).

2.2.2 FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ DOPADY ZRAKOVÉHO POSTIŽENÍ DO ZAMĚSTNATELNOSTI

Zhodnocení dopadů zrakového postižení na oblast zaměstnatelnosti jedince je v obecném přístupu nemožné. Dopady mají vždy přísně individuální charakter, který je vázán na konkrétního jedince a jeho neopakovatelné biologické, psychické a sociální souvislosti. Můžeme však pojmenovat faktory, které jsou při utváření originálního obrazu a situace jedince se ZP významné. Tyto faktory (činitele) můžeme pro přehlednost rozčlenit do dvou velkých množin. Na straně jedince se ZP nacházíme velký objem faktorů, které ovlivňují míru a podobu dopadů zrakového postižení na začlenění jedince se ZP do světa práce. Druhým velkým prostorem, v kterém se nacházejí činitelé ovlivňující možnosti a schopnosti přijetí profesní role, je vnější prostředí a okolnosti, které jedince obklopují.

■ Faktory vázané na jedince se ZP

A) Typ a stupeň závažnosti zrakového postižení

U následujících hledisek bereme v úvahu nejen kvantitu, ale i kvalitu jednotlivých složek zrakového vnímání (funkční hledisko). Máme na mysli využití celku zrakové percepce v souladu s kompletním fungováním organismu (Corn, 2016; Hashemi et al., 2017). Složky zrakového vnímání jsou:

- ▶ zraková ostrost,
- ▶ rozsah zorného pole,
- ▶ kvalita stereoskopického vidění,
- ▶ kvalita barvocitu (Kuchyňka, 2007).

Uvedené skutečnosti musíme dále dát do souvislostí s celkovým zdravotním stavem jedince (příp. existence chronických onemocnění), jiných zdravotních omezení (kombinace zdravotních postižení). Podstatná je i fyzická konstituce a celková kondice jedince se ZP. Nebereme v úvahu pouze zdraví fyzické, ale i duševní. Při posuzování možností začlenění na trh práce nebo při úvahách o vhodném povolání je vždy nezbytné, aby se vycházelo ze základního požadavku, aby výkon zaměstnání nezhoršoval zdravotní stav (oftalmologické, příp. jiné zdravotní kontraindikace). Zároveň je třeba respektovat požadavek, aby výkonem zaměstnání byla zachována bezpečnost všech účastníků, tj. nejen osoby se ZP, ale i ostatních dotčených osob.

B) Doba vzniku zrakového postižení

Rozdílná je i situace při posuzování mladistvých a dospělých. U mladistvého není tělesný vývoj zpravidla dokončen a během let se může podstatně změnit i oftalmologický nález. Při posuzování se proto musí zvažovat dlouhodobá prognóza a směřovat k takové profesionální orientaci, která by pokud možno dovolila využití nabyté kvalifikace (uplatnitelnost na trhu práce). Doba vzniku zrakového postižení ovlivňuje podstatně nejen nabyté zkušenosti sociálního charakteru, ale i zkušenosti, které má jedinec se ZP se světem práce. U dospělého jedince se většinou jedná o posuzování aktuální pracovní způsobilosti.

C) Psychické vlastnosti

Do této oblasti řadíme úroveň a kvalitu kognitivních funkcí (tj. vnímání, pozornost, paměť, řeč, myšlení, představy) a též schopnost a ochotu učit se. Neméně významná je i struktura volního jednání, motivace, hodnotový systém a složka emoční (např. emoční stabilita, celková úroveň resilience, osobnostního ladění apod.). Důležitá je rovněž vyváženost a integrovanost všech osobnostních složek jedince, kvalita a rozsah nabytých zkušeností, naučené reakce a vzory chování zvnitřněné výchovou a socializačním procesem.

■ Faktory vázané na prostředí jedince se ZP**A) Rodina a další socializační skupiny**

Mezi základní vnější činitele, kteří jedince se ZP významně formují i ve vztahu ke světu práce, patří rodina a další sociální skupiny, ve kterých se jedinec se ZP v průběhu své socializace ocitá. Nelze nezmínit výchovné postoje, ale i postoje rodičů i širší rodiny k samotnému postižení dítěte. Významné jsou i vlivy a působení dalších sociálních skupin, zejména vrstevnických, ve kterých se jedinec se ZP v průběhu svého vývoje ocitá.

B) Vzdělání

Komplexní edukační historie jedince se ZP je zásadní pro začlenění do světa práce. Výstupem a dovršením vzdělávacího procesu je samotná profesní příprava (nabytí konkrétní profesní kvalifikace). Kvalita celého edukačního procesu na všech vzdělávacích úrovních (předškolní, základní, střední) je pro možnost začlenit se do světa práce zásadní. Významné jsou nejen nabyté kompetence z oblasti formálního vzdělávání, ale nezastupitelné místo má i neformální vzdělávání, kde jedinec se ZP rozvíjí své zájmy a případná nadání.

C) Proces kariérového poradenství

Dlouhodobé (longitudinální) doprovázení jedince se ZP cestou přípravy na svět práce je nezbytným předpokladem úspěšného začlenění na trhu práce. Schopnost objektivního náhledu na vlastní silné i slabé osobnostní stránky v kontextu limitů zrakového postižení je dovednost, která vyžaduje celoživotní učení. V souvislostech omezené schopnosti učení nápodobou je nutné volit v této oblasti vhodné formy edukace, které povedou k vytváření odpovídajících představ a zkušeností se světem práce (Pýchová et al., 2020).

D) Přístupnost prostředí

Ve vztahu k problematice jedinců se ZP nechápeme přístupnost pouze jako architektonickou úpravu prostředí a budov, tj. úpravu prostředí pro osoby se sníženou schopností orientace, nýbrž máme na mysli i přístupnost k informacím v širším slova smyslu (Ptáčnick et al., 2020), např. přístup ke službám, informacím státní správy, k mediálním informacím apod. (podrobněji kapitola 2.3). V širším pojetí pod termín přístupné prostředí zahrnujeme i připravené sociální prostředí, tj. sociální skupiny, které využívají při interakci pravidla přístupu a komunikace s jedinci se ZP. Pokud se zamýšlíme nad dopady zrakového postižení do oblasti zaměstnatelnosti jedince se ZP, musíme závěrem zmínit jeho dopady na typ pracovní činnosti. Východiskem pro náš náhled bude základní rozčlenění pracovní činnosti na oblast práce manuální a duševní (manuální a duševní činnosti a aktivity).

Obecně je možné konstatovat, že k manuální práci (manuální profesi) existuje jedna hlavní a zásadní kontraindikace. Jde o fakt, že řada manuálních profesí (manuálních úkonů) vyžaduje při své realizaci zrakovou kontrolu, tj. motorické úkony a aktivity prováděné bez zrakové kontroly nemají požadovanou přesnost, kvalitu, rychlost, případně bezpečnost (jak pro nositele aktivity, tak eventuálně pro jeho okolí). Řada manuálních profesí má též zvýšené nároky na samostatný pohyb v náročném a nepřehledném prostředí či terénu (stavby, střechy budov, prostředí s velkým pohybem osob apod.). To vše znamená kontraindikaci pro řadu manuálních profesí. Vždy je ale nutné v oblasti manuální práce individuální posouzení její vhodnosti, a to v souvislostech všech výše uvedených faktů. K práci duševní téměř neexistuje oftalmologická kontraindikace, neboť těžší formy slabozrakosti lze kompenzovat optickými pomůckami a osoby nevidomé mohou využívat tyfлотechnických zařízení, která jsou na principu hmatového či sluchového výstupu (na principu audio-taktilním).

2.3 Dopady do sociální integrace

Zrakové postižení specifickým způsobem ovlivňuje socializaci jedince se ZP. Řada informací a faktů týkajících se dopadů zrakového postižení na rozmanité oblasti lidského bytí již byla uvedena v předchozích kapitolách.

2.3.1 SPECIFIKA SOCIALIZACE OSOB SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM

V souvislosti s procesem začleňování jedince do společnosti nelze úvodem nezmínit zásadní specifikum socializace jedince se ZP, a tím je déle přetrvávající závislost na původní rodině, případně na jiných osobách (Röderová, 2016). Tento fakt časově i kvalitativně ovlivňuje výlučným způsobem osobnostní vývoj a zrání jedince se ZP směrem k dosažení plné dospělosti a s tím související míry nezávislosti. Ta se zpravidla posouvá do vyššího věku, než je tomu u majoritní populace.

Uvedené především vyplývá ze základního dilematu rodičů (případně primárně pečujících osob), jež se týká nalezení míry rovnováhy a poměru mezi bezpečností jedince a respektem k jeho osobě a potřebám. Vykročení do plné dospělosti může jedinec se ZP pouze z takového rodinného prostředí, v němž bude vůči jeho osobě zaujímán postoj podpory a partnerského respektu. Pouze takové postoje umožní jedinci se ZP plnění vývojových úkolů, které musí zvládnout k tomu, aby mohl sám převzít plnou odpovědnost za vlastní rozhodnutí a kvalitu života.

Je nutné uvést, že pro řadu rodičů dětí se zrakovým postižením je nesnadným celoživotním úkolem upřednostnit svobodu a respekt nad zajištěním bezpečnosti svého potomka. Pro kontext tématu kapitoly je nutné zastavit se u již zmíněného pojmu nezávislost, který nelze chápat jako synonymum k pojmu samostatnost. Oba pojmy mají úzký vztah ke **kvalitě života**. Zvyšování míry samostatnosti v sebeobslužných úkonech nemusí být vždy v přímé úměře s nárůstem kvality života. Určujícím jsou zde individuální možnosti, schopnosti a potřeby konkrétního jedince se ZP, dále míra osobní zátěže (fyzické, případně psychické) a časové náročnosti, které s sebou provádění některých sebeobslužných úkonů bez zrakové kontroly přináší. Nezávislost je nadřazena samostatnosti. Nezávislost je základní kompetencí pro zralou podobu dospělosti. Jde o svobodné nakládání se svým životem, rozhodování o přijetí či nepřijetí nových sociálních rolí, o celoživotní hledání cílů a cest, které povedou k jejich naplnění. Stanovovat si životní úkoly a hledat způsoby jejich naplnění musí vždy zůstat striktně v dikci dospělého jedince se ZP.

Kvalitní odborná podpora a rozvoj směřuje k situaci, kdy je jedinec se ZP informovaným a poučeným odborníkem na svůj vlastní život. Je přínosné opustit „expertní“ přístup profesionála a v partnerské participaci hledat společná východiska a řešení způsobů a míry zapojení do kulturních, sociálních, ekonomických a politických aktivit společnosti. Původem nezávislosti jedince se ZP jsou individuální zdroje a sociální služby, které mu umožní přístup ke stejným sociálním, politickým, ekonomickým a kulturním příležitostem jako většinové populaci. Sociální služby pro osoby se ZP musí být koncipovány a obsahově zaměřeny na **zprostředkování vizuálních informací** klíčových pro vedení samostatného života.

Můžeme uvést následující příklady: pomoc při školní přípravě dětí rodičů se zrakovým postižením, která je (zvláště v nižších ročnících základní školy) bez vizuální kontroly neřešitelná. Dále jde o mnohé problémy související s používáním ICT zařízení, jež jsou sice vybavena technologiemi, ale protože jde o poměrně složitá zařízení, potřebují osoby se ZP v této oblasti pomoc a podporu mnohem častěji, než je tomu u intaktní populace. Jde také o pomoc s orientací v dokumentech psaných běžným písmem (komunikace s úřady, čtení lékařských zpráv, kontrola a pročetení informací na obalech potravin a léků ohledně jejich expirace, složení atd.). Ve výčtu činností by bylo možné pokračovat. Současný zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, však pro potřeby osob se zrakovým postižením nabízí v zásadě jedinou „speciální“ službu, a to průvodcovskou a předčitatelskou službu. Některé naznačené situace jsou částečně řešitelné v rámci

jiných registrovaných sociálních služeb (osobní asistence, sociálně aktivizační služby, popř. sociální rehabilitace) (zákon č. 108/2006 Sb.).

Limity s sebou vždy přinášejí snižování kvality života. Pro inkluzivní koncept je podstatné kladení důrazu na optimalizaci kvality života a minimalizaci, případně eliminaci těchto dopadů na jedince se ZP. Potřeby a začlenění těchto osob do společnosti mohou být realizovány pouze za situace, kdy cílená podpora probíhá souběžně na dvou základních rovinách:

- ▶ rovina jedince se zrakovým postižením,
- ▶ rovina společenského prostoru.

Nástroji optimalizace kvality života v první rovině je především využívání kompenzačních mechanismů. O nutnosti rozvoje kompenzačních mechanismů u jedince se ZP bylo výše v textu již řečeno mnohé, a proto jen velmi stručně. Na rozvoji kompenzačních nástrojů výrazným způsobem participuje resort školství, ale i následně resort práce a sociálních věcí, protože budování specifických kompetencí (kompetence pro život s postižením) je celoživotní záležitostí a na vzdělávání následně navazuje sociální rehabilitace a další nástroje sociální podpory. Metoda rehabilitace u osob se ZP (v širším slova smyslu) se zaměřuje na vybudování, případně opětovné vybudování řady praktických kompetencí pro každodenní život. Nezastupitelné místo zde má celorepubliková síť Tyflokabinětů, Tyfloservisů a TyfloCenter zřizovaných Sjednocenou organizací nevidomých a slabozrakých ČR (SONS ČR). Podstatnou součástí této oblasti je také aktuálně velmi široký sortiment **kompenzačních pomůcek**. Jejich prostřednictvím mohou jedinci se zrakovým postižením plnohodnotně a samostatně vykonávat řadu činností každodenního života, např. z oblasti péče o svou vlastní osobu, péče o domácnost, péče o osoby blízké, vzdělávání, pracovního uplatnění a dalších oblastí (Prázdná, 2018). Kompenzační pomůcky nekompenzují zrakový deficit samy o sobě, nýbrž pouze za podmínky, že je dobře zvládnut nácvik práce s kompenzační pomůckou (Prázdná, 2018; Röderová, 2016).

Rovina společenského prostoru obsahuje významné nástroje pro minimalizaci zdravotních a sociálních dopadů zrakového postižení. Pro souvislost je nutné uvést, že následně uvedené složky musí mít především reálnou kvalitu a funkčnost (Fialová, 2011). Pouze tak zmírňují dopady zrakového postižení do socializace těchto osob a optimalizují kvalitu jejich života.

Řadíme sem především:

- ▶ úroveň přístupnosti a dostupnosti všech společenských struktur pro osoby se ZP,
- ▶ podobu systému sociálního zabezpečení v dané společnosti,
- ▶ kvalitu a dostupnost sociálních služeb pro osoby se ZP,
- ▶ kvalitu a dostupnost zdravotnických služeb pro osoby se ZP,
- ▶ kvalitu a dostupnost pracovní a sociální rehabilitace pro osoby se ZP,
- ▶ kvalitu a dostupnost vzdělávání (včetně celoživotního vzdělávání),
- ▶ úroveň přístupnosti a zpřístupňování prostředí pro osoby se sníženou schopností orientace,

- ▶ úroveň odstraňování informačních bariér prostředí pro osoby s limitovaným přístupem k informacím,
- ▶ aktuální podobu postojů společnosti k osobám se zdravotním postižením (Prázdna, 2019).

Všechny uvedené složky musíme zasadit do aktuálního komplexu politického, kulturního, ekonomického a hodnotového rámce konkrétního společenského systému. Vše uvedené spoluvytváří komplex vlivů, které ve výstupu ovlivňují a utvářejí kvalitu života jedince se ZP v konkrétním sociálním prostředí.

2.3.2 FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ DOPADY ZRAKOVÉHO POSTIŽENÍ DO SOCIÁLNÍ INTEGRACE

V následující podkapitole se budeme blíže věnovat některým skutečnostem, které podstatným způsobem ovlivňují začlenění jedince se ZP do společnosti. Významná pro oblast jedinců se zrakovým postižením je především již zmíněná dostupnost informací. Dostupnost je nadřazeným termínem pro přístupnost, protože v řadě situací každodenního života může být informace dostupná, ale pro jedince se ZP není přístupná. Informace jsou pro každého jedince základní a výchozí podmínkou pro plnohodnotný život ve společnosti. Dostupnost informací podmiňuje všechny oblasti lidského života (vzdělávání, pracovní uplatnění, volný čas apod.). V situaci, kdy v celé společnosti dochází již tři desetiletí k stálému rozvoji digitalizace a s tím souvisejícímu nárůstu digitálních informací, je přístupnost v této oblasti pro začlenění jedince se ZP do konkrétních společenských struktur zásadní. Za přístupné pro osoby se ZP chápeme digitální informace, které splňují následující kritéria:

- ▶ **Dostupnost** – digitální informace je pro jedince se ZP dostupná (musí se k informaci vůbec dostat).
- ▶ **Ovladatelnost** – pokud se osoba se ZP dostane k požadované informaci, musí být možné s ní prostřednictvím asistivních aplikací dále pracovat. Příkladem uvedeného je práce s elektronickými formuláři apod.
- ▶ **Srozumitelnost** – množství informací a jejich formální podoba a uspořádání musí být takového poměru a charakteru, aby informace odpovídaly možnostem kompenzačního přístupu osob se ZP k elektronickým informacím (zastoupení množství grafických prvků, které nemají textový ekvivalent, nadměrná struktura informací apod.).
- ▶ **Orientace** – práce s webovými stránkami a digitálními informacemi musí mít strukturu, která je orientačně srozumitelná.
- ▶ **Časové hledisko** – Časová investice osoby se ZP při práci s digitálními informacemi musí být přiměřeného rozsahu (Šnyrych, 2019).

Přístupnost webů a v dnešní době i mobilních aplikací veřejného sektoru je aktuálně zásadní podmínkou pro plnohodnotné začlenění každého jedince do společnosti. Osoba se ZP je při vyřizování svých záležitostí na úřadech často závislá na pomoci vidících osob, ať už při doprovodu na úřad, nebo při vyplňování

papírových formulářů. Jakmile si ale osoby se ZP mohou tyto věci vyřídit přístupnou formou elektronicky, získávají samostatnost, ale též soukromí, protože odpadá nutnost asistence třetí osoby. Rovné příležitosti v přístupnosti zajišťuje osobám se ZP aktuálně zákon č. 99/2019 Sb., o přístupnosti internetových stránek a mobilních aplikací a o změně zákona č. 365/2000 Sb., o informačních systémech veřejné správy a o změně některých dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů. Vzniku tohoto zákona předcházela směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2016/2102, o přístupnosti webových stránek a mobilních aplikací subjektů veřejného sektoru, která byla přijata 26. října 2016. Směrnice samotná nebyla přímo součástí právního řádu ČR, ale uplatnila se přijetím výše uvedeného zákona. Kromě orgánů státní správy a samosprávy se povinnost přístupnosti rozšiřuje na mnohé další organizace ve veřejném sektoru. Kromě webových stránek musí být přístupné také mobilní aplikace, předtočené mediální nahrávky a dokumenty kancelářských aplikací (zákon č. 99/2019 Sb.).

Proces socializace a míru dopadů zrakového postižení klíčovým způsobem ovlivňují i postoje majority vůči těmto jedincům. Ty bývají ovlivněné nedostatečnou informovaností. Mají charakter určitého stereotypu, ve kterém je zřejmá tendence ke generalizaci. Převaha iracionální složky hodnocení a omezení racionálního přístupu při kontaktu s osobami se ZP nepříznivě ovlivňují vzájemné interakce a socializační proces. Důvody můžeme shledávat v nedostatku znalostí o skutečných možnostech či omezeních těchto osob, tj. v **nedostatku faktických a objektivních informací o dané problematice**. Na podkladě malé nebo žádné osobní zkušenosti pak dochází k hodnocení pouze zjevných projevů, k ignorování podstaty a nesprávnému uvádění do souvislostí některých zjevných skutečností a projevů osoby se ZP.

Na podkladě uvedeného pak dochází k utváření neadekvátních představ. Z toho vyplývají různé varianty nevhodného a nepřiměřeného chování okolí vůči osobě se ZP (Metodika přístupu k osobám se ZP, www.praha.tyflocentrum.cz, 2021). Socializace pak může probíhat v prostředí, které osciluje mezi dvěma krajními přístupy okolí vůči osobě se ZP. Na straně jedné dochází k jejímu přeceňování, až přisuzování jí výjimečných schopností, na straně druhé k jejímu nedoceňování a podceňování i v oblastech, v nichž limitována není. Popis dopadů zrakového postižení do socializace uzavřeme zmínkou o fenoménu osamělosti. Osamělost je důsledkem disharmonie v mezilidských vztazích. Vždy se jedná o subjektivní zkušenost (osamělost není synonymem objektivní sociální izolace). Mnozí lidé v osobní rovině mohou být sami, aniž by se cítili osamělí. Naopak jedinec objektivně začleněný do sociálních skupin se může subjektivně cítit osaměle. Osamělost je vázaná na změnu vnitřních postojů jedince, změnu jeho sociálních potřeb či přání, osobních priorit či přehodnocení významu a kvality sociálních kontaktů. Tyto změny mohou být vyvolány odlišnou každodenní žitou realitou, specifickou zkušeností života se smyslovými limity. Při inkluzivních snahách nezapomínejme na generacemi osvědčený fakt, že sdílené obdobné radosti a starosti lidí sblížují, a naopak odlišné životní zkušenosti a potřeby mohou mezi lidmi vytvářet mnohdy

značné bariéry. Ty je samozřejmě možné překonávat. Hlavním nástrojem jsou nám **vzájemná tolerance, úcta a ochota porozumět odlišné životní zkušenosti.**

2.4 Osobnostní zvláštnosti vyplývající ze zrakového postižení

Významnou roli při utváření osobnosti jedince hraje **doba vzniku postižení.** Velmi se liší utváření osobnosti člověka s vrozenou těžkou zrakovou vadou od jedince s postižením získaným během života (srov. např. Jesenský, 2007; Květoňová-Švecová, 2000; aj.). Jedinec s vrozeným těžkým postižením nemá žádnou zkušenost se životem vidícího, proto se s přicházejícími problémy v reálném životě vyrovnává lépe. Minusem v tomto případě je nedostatek zrakových vjemů od narození a tím ovlivněný celý další vývoj osobnosti. Toto je nutné cíleným působením nahrazovat, a to rozvíjením kompenzačních smyslů a postupů. Lidé přicházející o zrak v průběhu života využívají své zrakové zkušenosti, což má význam při utváření představ i ve vývoji osobnosti. Problém však bývá v omezené schopnosti zrakové postižení akceptovat.

I při podpoře vzdělávání je patrný rozdíl mezi žáky, kteří pracují od počátku školní docházky pomocí postupů určených pro nevidomé (pomocí kompenzačních smyslů a činností), a žáky, kteří pracují zrakem a doplňují zrakové vjemy pomocí ostatních smyslů. Náhradní smysly se v průběhu vzdělávání vlivem životní situace dále rozvíjejí, zjemňují. Při správném vedení a dostatku podnětů žák zvládne potřebné specifické dovednosti na výborné úrovni, v maximální míře jsou rozvíjeny jeho klíčové kompetence, což má významný vliv na kvalitu života a kariéru.

Je třeba se zamyslet nad pojmem „správné vedení“ žáka s těžkým zrakovým postižením, stejně jako nad vhodnou aktivizací náhradních smyslů, utvářením jeho psychické pohody a sociální integrací do skupiny vrstevníků. Nemáme zatím dostatek zkušeností, neznáme výsledky vzdělávání žáků (zapojení do praxe, další vzdělávání), kteří nastoupili povinnou školní docházku po roce 2016, tj. v době, kdy vstoupila v platnost podstatná změna § 16 školského zákona. Existují případy, kdy se i žáci s těžkým zrakovým postižením vzdělávají ve třídách a školách, jejichž pedagogové nemají speciálněpedagogické vzdělání, podléhají mýtům o zrakovém postižení a učitelé s přidělenými asistenty pedagoga nedokážou rozvíjet u těchto žáků potřebné kompetence. V těchto školách a rodinách by byly potřebné intenzivní intervence SPC, a to se v některých případech nedaří. Z tohoto pohledu byla trochu lepší situace v předchozích letech, kdy se do integrovaného způsobu vzdělávání zapojily školy, které měly chuť vyzkoušet něco nového, považovaly integraci za výzvu. Doporučení SPC v těchto školách padalo na úrodnou půdu, pedagogové přemýšleli o navrhované podpoře a většínou dokázali aplikovat doporučené postupy na různé vzdělávací situace. V těchto školách bylo a doposud je příznivé klima pro vzdělávání žáků se SVP. Z praxe víme, že pro osobnostní rozvoj žáků se ZP, kteří se vzdělávají v běžných školách,

má velký význam spojení s organizacemi nabízejícími aktivity pro osoby se zrakovým postižením (sport, kultura, turistika, letní tábory).

Žák, který přichází o zrak v průběhu školní docházky, má velmi ztíženou situaci. Často jen obtížně hledá motivaci pro cvičení specifických dovedností i pro akceptaci zrakového postižení. Nezastupitelnou úlohu v tomto případě mají nejbližší příbuzní (rodiče, sourozenci), zatímco ostatní sociální kontakty (spolužáci, kamarádi) žák často ztrácí. Žák i jeho okolí si obtížně zvykají na zpomalení všech aktivit, zvláště při snaze o co největší samostatnost jedince.

Zhoršování zraku zatěžuje psychický vývoj a může vést k psychickým krizím. Nejistota, kterou zhoršení zraku vyvolává v rodině jedince s postižením, zapříčiňuje vznik přecitlivělých reakcí a přílišné starostlivosti o jedince, což u mladého člověka vyvolává ještě větší pocit nejistoty.

Podle Říčana a Krejčířové (1997) se odlišnosti vývoje u jedince se zrakovým postižením projevují v následujících rovinách: v nižší aktivitaci centrální nervové soustavy, v nápadných aktivitách, motorickém vývoji, ve vývoji kognitivních funkcí, v nápadnostech v expresivní řeči a odlišnostech v komunikaci a v prodlouženém období závislosti.

Velmi důležitá je v této souvislosti **schopnost využít pomoc** tehdy, kdy je jí potřeba, a vyvarovat se toho, aby si žák zvykl na její zneužívání. Důležité je umět o potřebnou pomoc požádat. Mladý člověk často své postižení neakceptuje, nýbrž jej využívá jako omluvu pro své nezdary a neúspěchy.

Charakteristiky osobnosti nalézáme u více autorů, zvláště u Požára (2000) a Vágnerové (1995). Vágnerová dělí postižení na primární a sekundární. Primární je vlastní zrakový handicap, jehož důsledkem je vznik sekundárního postižení, tedy změn, které jeho vlivem vznikají. Postiženy jsou ty funkce, které přímo se zrakovým vnímáním souvisejí, tedy vnímání, myšlení, řeč, schopnost komunikace aj. Vznik a závažnost sekundárního postižení jsou závislé na prostředí, ve kterém jedinec se zrakovým postižením žije. Podle Požára (2000) mají důsledky zrakového postižení několik rovin. První rovinou je oblast poznávání, protože vjemy a představy o okolním světě jsou závislé na kvalitě zrakového vnímání. Druhou rovinou je utváření osobnosti jedince se ZP, zvláště v oblasti emocionality a charakteru. Tuto oblast může nepříznivě ovlivnit (narušit) okolí jedince se ZP. Třetí rovinou je oblast vztahů jedince a sociálního prostředí. Podle Požára (2000) lze výchovou a sociální interakcí utváření osobnosti jedince se ZP výrazně ovlivnit.

SOUHRN

V druhé kapitole byly popsány dopady zrakového postižení do vzdělávání, dále vliv zrakového postižení na sociální integraci jedince a obecně dopady do zaměstnatelnosti osob se zrakovým postižením. Stručně jsou zmíněny potřebné kompetence pro uplatnění jedinců se zrakovým postižením při vzdělávání i v dalším životě.

3 Diagnostické postupy v kariérovém poradenství

— Anna Jílková —

Budoucí profesní role je významnou součástí osobní identity. Žáci se zrakovým postižením mají s ohledem na své zrakové postižení zúženou možnost výběru (Svoboda et al., 2001). S ohledem ke změnám ve společnosti se mění i přístup ke kariérovému poradenství, tedy i k diagnostice žáků se zrakovým postižením. Kariérové poradenství se stává **dlouhodobějším procesem**, kdy žák postupně získává základní potřebnou orientaci, ověřuje si dovednosti a ujasňuje si své schopnosti pro další vzdělávání, volbu profese či oblasti, v níž by chtěl pracovat. V dynamicky se proměňujících podmínkách trhu práce se musí rychle se rozhodovat a umět prezentovat své schopnosti a dovednosti. Kariérové poradenství podporuje žáky, aby se naučili zorientovat v tom, co se na trhu práce nabízí a co mohou a chtějí dělat. Také jim ukazuje, jak se v dané pracovní nabídce mohou uplatnit. Kariéroví poradci patří k novějším profesím a postupně se do škol začleňují.

3.1 Úloha psychologa v kariérovém poradenství žáků se zrakovým postižením

Proces kariérového poradenství je týmovou záležitostí. Podílejí se na něm všichni, kteří pracují se žákem se ZP. Jsou to pedagogové, odborní pracovníci školních poradenských pracovišť, odborní pracovníci speciálněpedagogických center i rodina. Rovněž žák má zpravidla přání či představu, čím by chtěl být, postupně také získává informace, jaké jsou v daném oboru možnosti a které znalosti a dovednosti je potřeba mít. Školní psycholog nebo psycholog speciálněpedagogického centra pro žáky se zrakovým postižením napomáhá kariérovému poradci ve škole v řešení psychologických otázek a problémů. Psycholog je součástí výše uvedených týmů. Psycholog, pracující v SPC pro ZP, má zkušenost **s diagnostikou**

žáků se zrakovým postižením v **průběhu vzdělávání**. Je prováděna vývojová diagnostika, vyšetřuje se školní zralost, rozumové schopnosti. Psycholog pomáhá vyšetřit a následně řešit školní obtíže žáků se ZP a v závěru povinné školní docházky hraje významnou úlohu v týmu při kariérovém poradenství, které poskytuje SPC pro žáky se ZP – své klienty (Jílková, 2007).

Psycholog ve spolupráci s týmem v SPC (speciální pedagog, sociální pracovník) a pedagogy školy, ve které se žák vzdělává, zjišťuje a hodnotí níže uvedené schopnosti a dovednosti žáků v závislosti na jejich věku:

- ▶ K základním dovednostem žáků patří dobré ovládnutí **práce na počítači** a umění psát na jeho klávesnici všemi deseti prsty. S počítačem se děti seznamují často již v předškolním věku. Na počítači je možné prostřednictvím internetu ukazovat i řadu profesí, řemesel, pracovních činností např. formou pohádek a příběhů, a děti tak poznávají, jak se co dělá. Exkurze a návštěvy různých pracovních prostředí a ukázky řemesel velmi přispívají k pozdějšímu rozhodování o profesní volbě. V současnosti je možné řadu zaměstnání realizovat na dálku, z prostředí domova. To vyžaduje od uchazečů velmi dobré zvládnutí práce na počítači a ovládnutí chytrých telefonů.
- ▶ Rozvíjení **jemné motoriky a obratnosti** je nezbytnou součástí rozvoje osobnosti. Základní sebeobslužné dovednosti je nutné cvičit už v raném a předškolním věku. Dítě v tomto věku rádo napodobuje dospělé a ochotně jim pomáhá. Je důležité toho výchovně využít i pro přípravu na budoucí povolání. Psycholog zjišťuje úroveň rozvoje jemné i hrubé motoriky a doporučuje konzultovat nácvik těchto dovedností se speciálním pedagogem.
- ▶ U žáků se zrakovým postižením je důležité, aby měli možnost se **hmatově a dalšími smysly** seznámit s jednotlivými pomůckami a základním nářadím, které je k jednotlivým pracím nezbytné. Děti by měly být přirozeně zapojovány do prací v domácnosti, na zahradě, při údržbě a opravách, měly by také poznávat různé materiály na výrobu věcí kolem nás. Seznamujeme je tak i s profesemi dospělých.
- ▶ Nezbytnou dovedností je u dětí s těžce slabým zrakem nebo nevidomostí, aby se dokázaly dobře **orientovat v prostoru a zvládly samostatný pohyb**. K tomu přispívají základy prostorové orientace a samostatného pohybu. Nácvik specifické dovednosti je nutné věnovat do vzdělávacího plánu dítěte a provádět jej i ve volném čase mimo školu. Důležité je u dítěte se zrakovým postižením trénovat také nezávislost v pohybu a upevnit jeho orientaci v prostoru tak, aby perspektivně zvládlo případné dojíždění do školy mimo bydliště. V případě, že žák odmítá chodit s bílou holí, může být psycholog terapeuticky nápomocen tomu, aby se žák s touto novou životní situací vyrovnal a kompenzační pomůcku přijal. Perspektivně je pro žáka důležitá jeho adaptabilita na změny v prostředí a proměny trhu práce.
- ▶ Nabývání tělesných dovedností a obratnosti, rozumové poznávání, rozvoj řečových dovedností, rozvoj citového, estetického a mravního vývoje je nutností pro **všestranné utváření osobnosti**. Nejen všestrannost, ale také talent

a nadání, které se u dětí začínají projevovat (matematické, technické schopnosti, kresba, zpěv, pohybové dovednosti...), je vhodné podchytit a umožnit dětem navštěvovat kroužky zaměřené na dané dovednosti. Současná nabídka je velmi bohatá. Otázkou je, jak zajistit zájmové kroužky dětem ze sociálně slabých rodin a dětem některých samoživitelů, protože kroužky bývají finančně náročné. Je možné využít nadací (např. Světlušky, Leontinky aj.) či poradit se se sociálním pracovníkem, jak finanční prostředky zajistit.

- Psycholog také hodnotí **komunikační schopnosti žáků** vzhledem k jejich volbě povolání a možnému uplatnění. Zrak velmi ovlivňuje i vývoj řeči, rozvoj poznávání, sociální interakce i využívání adaptivních strategií (Šumníková a Kopečný, 2021). Kromě mateřského jazyka by si žáci měli osvojovat další jazyk, zejména angličtinu, neboť většina nových technologií je prezentována právě v ní. Řadu profesí navíc začínají nahrazovat různé technologie a roboti, jejichž obsluha znalost anglického jazyka předpokládá.

Úkolem celého týmu v SPC i ve škole je podporovat **zdravý vývoj těchto dovedností** a vést rodiče, aby dětem umožnili tyto dovednosti cvičit. Děti se rády do takových činností zapojují, zejména jsou-li za to chváleny, povzbuzovány a odměňovány. Motivace a pozitivní postoj k pracovním činnostem velmi přispívá k dobré volbě dalšího vzdělávání vedoucího ke zvolené profesi. Seznamování s nejrůznějšími profesemi je součástí rámcového vzdělávacího programu v předškolním i základním vzdělávání. Za velmi důležitou lze považovat i empatii pedagoga, trenéra volnočasových aktivit aj., kreativitu těchto pracovníků, aby dokázali připravit i situace, ve kterých žák zažije mezi vrstevníky v kolektivu úspěch, a tím podpořili rozvoj žákova sebevědomí a přispěli k jeho další motivaci.

Psycholog s týmem SPC pro ZP mapuje základní otázky kariérového poradenství, úroveň sebereflexe žáka, jeho sebeporozumění. Pomáhá mu při vytváření profesní vize, plánování možného uplatnění a bývá nápomocen při výběru jeho zaměření. Rozhodné je žákovo či klientovo uvědomění si vlastních předpokladů a schopností. Výběr a rozhodnutí o studijním zaměření je však na žákovi či klientovi samotném. Kariérové poradenství má dopad na kvalitu života žáků a studentů se zrakovým postižením. Pomáhá studentům se zrakovým postižením též na středních a vysokých školách.

3.2 Vlastní diagnostika předpokladů pro uplatnění žáků se zrakovým postižením

Cílem psychologické diagnostiky je zjistit předpoklady pro další vzdělávání ve zvoleném oboru a určit, zda má žák schopnosti nároky vybraného oboru zvládnout. Vzniknou tak podklady pro zvažování profesního zaměření. **Základem pro ujasnění předpokladů je diagnostika rozumových schopností, úrovně komunikace, motivace, motorických dovedností a zájmů.**

Klíčovým se stává opakovaný rozhovor se žákem. Na počátku je rozhovor se žákem a jeho rodiči o budoucím povolání. Takto je možné mapovat profesní zaměření již na prvním stupni ZŠ. Je nutno probrat s rodiči jejich představu o uplatnění dítěte. Při zjišťování možné profesní volby žáka je důležité zohlednit zrakové omezení a také zdravotní obtíže, aby u vybraného profesního zaměření bylo jisté, že žák bude schopen zvolenou profesi vykonávat. V průběhu vývoje se představa o budoucím povolání proměňuje. Jsou však děti, které mají představu, co budou dělat, již velmi časně. O své profesi mají zcela jasno a dovedou ji pak skutečně naplnit. Obtížnější je práce s dětmi zájmově nevyhraněnými a nerozhodnými. Diagnostika napomáhá vyjasnit, které předpoklady pro různé pracovní činnosti žák má. Někteří rodiče nemají o schopnostech svého dítěte reálnou představu. Diagnostika schopností jejich dítěte jim může pomoci vidět, k čemu má jejich dítě nejlepší předpoklady. V 8. ročníku ZŠ je vhodné vždy udělat u všech žáků aktuální diagnostiku schopností, aby se upřesnilo jejich kariérové směřování.

Důležitý je **rozhovor** o aktuálním stavu zrakového postižení, zjišťující, zda se jedná o vadu stacionární, nebo zda lze očekávat zhoršení zrakových funkcí. Vyplácí se diskuse o omezeních vycházejících ze zdravotního postižení, při níž sledujeme, jak je žák orientovaný v limitech daných zrakovou vadou. Dále je nutné mapovat dovednosti a schopnosti u žáka, probrat s ním jeho zájmy, přání a vize, zjistit, jak sám sebe vnímá a zda reálně má schopnosti a předpoklady pro zvolenou profesi. Užitečné je také **pozorování** žáka při různých činnostech i při práci ve třídě. Je potřebné ověřit aktuální úroveň jeho rozumových schopností, jeho motivaci a předpoklady pro zvolený obor.

Další rozhovory jsou vedeny nejen se samotným žákem a s jeho rodiči, ale i s pedagogy, s výchovnými a kariérovými poradci. Výchovní a kariéroví poradci předkládají žákům a jejich rodičům přehled aktuálně otevíraných oborů a škol. Všechny školy mají již své webové stránky, takže je možné snadno získat hodně informací o daném oboru. Žáci mají možnost si na webových stránkách jednotlivých škol a učilišť vyhledat podmínky, za jakých budou přijati ke studiu. Velmi vhodné je podpořit rodiče žáka k návštěvě zvažovaných škol, aby se žák i rodiče seznámili s prostředím školy osobně, komunikovali s pracovníky SŠ o možnosti přijetí a následného uplatnění žáka s ohledem na jeho individuální vzdělávací potřeby a možnosti. Pro žáky se zrakovým postižením je velmi důležité znát podrobnosti praktického výcviku při studiu na odborné SŠ. Probíhají-li DOD, je to vhodná příležitost k návštěvě školy, k níž je žádoucí rodiče motivovat. Popřípadě je možné domluvit na zamýšlené SŠ individuální konzultaci.

Žáci se zrakovými funkcemi v pásmu slabozrakosti mají pochopitelně větší možnosti uplatnění než žáci zcela nevidomí, i když limity mohou být u těchto žáků dané nejen jejich aktuálním viděním, ale také dalšími zdravotními riziky, např. omezením fyzické námahy, minimalizací otřesů hlavy, úderu do hlavy apod.

3.2.1 PŘEHLED UŽÍVANÝCH TESTOVÝCH METOD PRO KARIÉROVÉ PORADENSTVÍ

Metody pro diagnostiku rozumových schopností prověří a zjistí, v čem dítě se zrakovým postižením máme podporovat.

Zkouška znalostí předškolních dětí – Zdeněk Matějček, Marie Vágnerová (ČR) a Jiráskův **Orientační test školní zralosti**. Oba tyto testy mohou již v předškolním věku ukázat, co je třeba cvičit a s čím dítě seznamovat, jak je dále stimulovat, aby mohlo na základní škole dobře prospívat a aby si vytvářelo předpoklady i pro volbu profese.

IDS – Inteligenční a vývojová škála pro děti ve věku 5–10 let (1. české vydání, Hogrefe – Testcentrum, Praha, 2013, Alexander Grob, Christine S. Meyer a Priska Hagmann-von Arx. Autoři české verze: Dana Krejčířová, Tomáš Urbánek, Jan Širůček a Michal Jabůrek). Tuto inteligenční a vývojovou škálu můžeme dobře využít u slabozrakých dětí na počátku školní docházky ke zjištění aktuálních schopností. V současné době tuto metodu v Německu speciálně upravují pro využití u žáků se zrakovým postižením (IDS – 2 bs). Má být určena pro věkové období 5–20 let a obsahovat subtesty speciálně upravené pro žáky se zrakovým handicapem, a to nejen pro žáky se slabozrakostí, ale i pro žáky s nevidomostí. Tato úprava má umožnit diagnostiku rozumových předpokladů u žáků se zrakovým postižením od předškolního věku až po středoškoláky a uchazeče vysokých škol.

WISC-III – Wechslerova inteligenční škála pro děti (přepřacované vydání, Testcentrum, Praha, 2002, David Wechsler. Autoři české verze: Dana Krejčířová, Petr Boschek, Jiří Dan). Wechslerova inteligenční škála pro děti je nejběžnějším testem, kterým zjistíme úroveň verbálních a neverbálních rozumových schopností. Tento test je vhodný jen pro slabozraké, neboť neverbální subtesty jsou závislé na zrakovém vnímání – ukazují nám, jak zvládá testovaný dané úkoly zrakem, ale nemůžeme odečítat neverbální IQ. Neverbální subtesty totiž nelze standardně hodnotit, neboť výsledky vypovídají také o míře zrakového postižení. V současnosti probíhá standardizace testu WISC-V, který má i elektronickou verzi, takže lze texty a podnětové materiál zvětšovat, což je pro žáky se zrakovým postižením výhodné.

Test struktury inteligence, označován někdy zkratkou TSI nebo také IST (autorem je Rudolf Amthauer, 3. české vydání upravil Vladimír Hrabal, 1973). U tohoto testu je nutné pro administraci zajistit optimální velikost textů dle zrakových funkcí u daného žáka, nelze ji tedy použít u žáků s nevidomostí. Tento test autorka velmi často používala pro volbu povolání u žáků s funkcemi v pásmu slabozrakosti. Cenný je výsledek profilu, který ukáže, zda má žák předpoklady pro studium střední školy, zda by měl volit všeobecně zaměřenou školu či školu odbornou s praktickým zaměřením. Celkově jsou však již normy tohoto testu zastaralé.

Test struktury inteligence (I-S-T 2000 R) – nejnovější verze Amthauerova testu, kterou sestavili Burkhard Brocke, Detlev Liepman a André Beauducel, (2015) českou verzi upravila Alena Plháková. Tento test lze použít jen u žáků s lehčí slabozrakostí.

ITVIC (Intelligence Test for Visually Impaired Children) – Test inteligence pro děti se zrakovým postižením holandských autorů Riet Dekker, Pieter Johan Diederick Drenth, Jacq N. Zaal, (1997). Tento test rozumových schopností pro děti s těžkým zrakovým postižením má škálu verbální a hmatovou, což je u prakticky nevidomých a nevidomých výhodné, jelikož vnímání reality pomocí hmatu je pro ně přirozené. Na začátku se určí úroveň zrakových funkcí. Celkem má ITVIC 13 subtestů: 1. vnímání a rozlišování obrázků; 2. opakování čísel (subtest z WISC); 3. obrázkové analogie pro děti od 7,5 let; 4. paměť pro jména předmětů; 5. kostky (hmatové kostky hrubé, hladké a půlené, tj. napůl hrubé a hladké); 6. slovní plynulost (např. u slova kapsa vyjmenovat co nejvíce věcí, které lze dát do kapsy – časový limit je 1 minuta); 7. vyřazování obrázků; 8. mapa – otázky k mapě, kde se co nachází; 9. otázky k plánu bytu – plán bytu si žák zrakem nebo hmatem prohlédne, po zácvků a schování plánu odpovídá na otázky, kde se co nachází; 10. slovní analogie (nevidomým jsou poskytnuty v hmatovém písmu); 11. obdélníkové skládky – obdélník o rozměrech 8 × 12 cm, 19 položek – subtest měří prostorové vnímání, motorické dovednosti, rychlost a přesnost; 12. slovník – je použit z WISC; 13. vnímání předmětů – má 17 položek (položky tvoří konkrétní věci, např. knoflíky nebo geometrické obrazce). Tento subtest není zahrnut do určování inteligenčního skóre. V příručce lze najít příslušné věkové normy. V České republice užívají test ITVIC pouze klinický psycholog v ambulanci klinického psychologa z Centra zrakových vad v Praze-Motole a školní psycholog ve Škole Jaroslava Ježka pro zrakově postižené (MŠ, ZŠ, Praktická škola, ZUŠ, SPC), Loretánská 19, Praha 1.

Test struktury zájmů AIST-R – Orientační metoda pro volbu povolání (Hogrefe – Testcentrum, Praha, 2006, Christian Bergmann, Ferdinand Eder; autor české verze: Antonín Mezera; autor PC verze: František Havlůj). Zjištění struktury zájmů pomáhá v upřesnění volby profesního zaměření.

Test hierarchie zájmů (Vladimír Černý, Vladimír Smékal) je založen na párovém srovnávání infinitivních vět a zahrnuje 17 různých zájmových zaměření ve třech základních kategoriích – zájem o ideje, lidi a věci. Ujasňuje, kterou oblast zájmů žák preferuje.

DVP – Dotazník volby povolání a plánování profesní kariéry (podle Self-Directed Search Johna Hollanda; 1. české vydání, Testcentrum, Praha, 2003, Simone Jörin, François Stoll, Christian Bergmann a Ferdinand Eder. Překlad a úprava: Simona Hoskovcová). Dotazník volby povolání a plánování profesní kariéry je vhodnou pomůckou pro kariérové poradenství. Vychází z vědecké teorie o lidech a jejich povoláních od amerického psychologa Dr. Johna Lewise Hollanda. Jeho teorie RIASEC třídí povolání do šesti skupin pracovního prostředí, rozlišuje šest typů osobností podle pracovního prostředí (viz Navarová a Lancová, 2019):

- ▶ R (Realistic) – řemeslný, praktický, oblíbenost práce rukama – motorické prostředí.
- ▶ I (Investigative) – vědecký, zkoumavý – intelektuální prostředí.

- ▶ A (Artistic) – umělecký: umělecké schopnosti, fantazie, tvořivost – estetické prostředí.
- ▶ S (Social) – pečující: výchovné schopnosti – podpůrné prostředí.
- ▶ E (Enterprising) – vůdčí: podnikavost, obchodní zdatnost – obchodní prostředí.
- ▶ C (Conventional) – úřední: předpoklady pro kancelářskou práci – úřední, kancelářské prostředí.

Dotazník volby povolání a plánování profesní kariéry je hojně používaný a osvědčený pro určení základní profesní orientace s nabídkou možných povolání. Tento dotazník obsahuje rejstřík profesí s třípísmenným kódem dle teorie RIASEC a rejstřík podle názvu profesí. Žák v úvodu vypíše svá vysněná povolání, nápady, přání. Pak rozhoduje, které činnosti má rád či nerad, vyhodnocuje své schopnosti dle RIASEC podle toho, jaké má sympatie či antipatie k povoláním. Nakonec vyjde kód profese či oboru (např. kód AIC – hudebník, překladatel, klasický filolog, kód AIR – informatik-multimédia). V rejstříku profesí podle kódu najdeme i to, jaké vzdělání je pro profesi potřeba, z čehož pak vychází nabídka studia a profesního uplatnění.

Pro ujasňování profesní orientace jsou vhodné i projektivní karty inspirované teorií RIASEC, které mají doplňkové karty s popisy charakteristik jednotlivých typů a doporučených pracovních pozic.

Nezbytnou součástí pro výběr dalšího studia je vyšetření osobnosti, pozornosti a paměti, schopnosti učit se. U učebních oborů se musí zjistit praktické, motorické a pohybové dovednosti.

Rozhovorem o motivaci, schopnostech, aktuálních zájmech a předpokladech pro další profesi ujasňuje psycholog možnosti vzdělávání k vytouženému oboru. Pro kariérové poradenství může psycholog využít i dynamickou diagnostiku učebního potenciálu, která je ale náročnější na čas. Dynamická diagnostika poskytuje „přesné informace o učebních možnostech jedince, deficitech specifických funkcí, procesech změn a o strategiích zprostředkování odpovídajících za kognitivní flexibilitu“ (Tzuriel, 2015, s. 9). Standardní statické testy ne vždy dostatečně zohledňují motivační, emoční a osobnostní faktory.

3.2.2 KRÁTKÉ KAZUISTIKY, KTERÉ DOKLÁDAJÍ PŮSOBNÍ PSYCHOLOGA S TÝMEM SPC U ŽÁKŮ SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM

Kazuistika A

Tichá dívka, původně slabozraká, později větší úbytek zraku, těžce slabý zrak. Velmi snaživá, důsledná, s pěkným prospěchem. Po ZŠ volila gymnázium pro zrakově postiženou mládež. Velmi se zajímala o přírodovědu, zejména o biologii. Chtěla studovat biologii na přírodovědecké fakultě. Pro omezení zrakových funkcí a nemožnost realizovat práci s mikroskopem nakonec zvolila obor masér, ve kterém je úspěšná. Pracuje samostatně, má svoji masérnu. Postupně si rozšířila i okruh masérských dovedností, poskytuje i specializovaně zaměřené masáže.

Byly jí opakovaně poskytovány psychologické konzultace, opakovaná psychologická diagnostika na ZŠ i v rámci SŠ k upřesnění schopností.

Kazuistika B

Chlapec s degenerativním onemocněním sítnice s rozumovými schopnostmi v pásmu lepšího průměru. Jeho zrakové funkce byly na hranici pásma těžce slabého zraku. Těžký dyslektik, čtení a psaní pro něho bylo náročnou činností. Jedináček. Na běžné základní škole v bydlišti měl velké problémy s učením, hrozilo opakování ročníku, rodiče mu zajistili doučování. Opakovaně doporučována návštěva školy pro žáky se zrakovým postižením. Až v 5. třídě chlapec vyzkoušel diagnostický pobyt v této škole a sám se rozhodl, že bude pokračovat na ZŠ pro žáky se zrakovým postižením, i když maminka jeho volbu těžce nesla, protože musel být mimo domov, na internátě. Po několika měsících se matka přesvědčila, že volba školy pro žáky se zrakovým postižením byla vhodná. Chlapec nejenže se zlepšil v prospěchu, ale také si tam našel řadu kamarádů. Po ukončení ZŠ volil jako střední školu obchodní akademii pro žáky se zrakovým postižením. Rodiče měli obchod, takže jim pak pomáhal v obchodě s účetnictvím (kód ECI – účetní). Dlouhodobá psychologická péče, opakované rozhovory a diagnostika ohledně profesionálního zaměření.

Kazuistika C

Od narození nevidomá dívka, v předškolním věku velmi dobře zpívala. Zjištěno hudební nadání. Začala hrát na klavír. Zpívala ve školním souboru. Absolvovala ZUŠ, obor klavír a zpěv. Po ukončení základní školy studovala obor klavír a zpěv na hudební konzervatoři pro zrakově postižené J. Deyla. Dále pokračovala ve studiu na HAMU na oboru klavír. Byla na studijním pobytu v USA. Vyučuje klavír a zpěv a také koncertuje. Průběžná psychologická péče, rozhovory o dalším profesním směřování, diagnostika schopností.

Kazuistika D

Chlapec s podprůměrným prospěchem. Nevidomý. Již na ZŠ chodil do keramického kroužku. Manuálně zručný. Absolvoval obor keramické práce na Škole Aloyse Klara v Praze. Zaměstnán v chráněné dílně. Dlouhodobě v psychologické péči. Rozhovory s rodiči o stimulaci vývoje a nácviku dovedností společně se speciálním pedagogem.

Kazuistika E

Zdravý chlapec, který k 18. narozeninám dostal od otce motorku. Krátce nato s motorkou havaroval. Nehodu nezavinil, jiný řidič v autě mu nedal přednost. Měl vážné poranění mozku, při nehodě došlo ke skalpování vlasaté části hlavy a krvácení do mozku. Byly narušeny zrakové nervy. Dlouho byl v bezvědomí. Po probírání k vědomí se zjistilo, že je zcela nevidomý. Po zrehabilitování těla byl přijat na Pobytové rehabilitační a rekvalifikační středisko pro nevidomé na Dědině. Učil se sebeobsluže, chůzi s bílou holí, Braillovu písmu, psaní na klávesnici a práci s počítačem. Nehoda se stala pár týdnů před koncem jeho vyučení. Po roce se s učilištěm domluvilo, že se připraví na závěrečné zkoušky, aby měl ukončené

střední vzdělání. Učivo se přepsalo do Braillova písma. Sám si vypracoval otázky k závěrečným zkouškám. Závěrečné zkoušky opravdu zvládl a dostal výuční list. Psycholog diagnostikoval jeho rozumové schopnosti, které byly v pásmu lepšího průměru. Měl i dobrou paměť. Rozhodl se pro masérský kurz. Při tom se zjistilo, že nedoslýchá a jeho řeč se proměňuje. Bylo obtížnější se s ním domlouvat, pokud druhý člověk nebyl přímo u něho. Sluchové postižení se potvrdilo. Byl to důsledek úrazu. Musel mít elektronická sluchadla na obě uši, aby se mohl dobře dorozumět a orientovat. Podařilo se je pro něj zajistit. Kurz maséra velmi dobře zvládl. Otec mu přistavěl doma místnost pro provozování masérny se samostatným vchodem. Má svůj okruh klientů a přivydělává si k invalidnímu důchodu. Na cestě ke svému novému povolání byl velmi houževnatý.

SOUHRN

Ve třetí kapitole je stručně popsána úloha psychologa ve speciálněpedagogickém poradenství, které zahrnuje také poradenství kariérové. Jsou uvedeny diagnostické metody, které psycholog při kariérovém poradenství využívá. Je uvedeno, které diagnostické metody lze při práci s jedinci se zrakovým postižením využít beze zbytku a které je nutné modifikovat. Pro porozumění textu je uvedeno několik stručných kazuistik.

4 Kariérové poradenství pro žáka se zrakovým postižením ve škole

— Petra Holá, Veronika Míková, Radka Prázdna —

Cílem kariérového poradenství je propojit vzdělávací systém s budoucím profesním uplatněním osob se zrakovým případně kombinovaným postižením. Jedná se o nabídku poradenských služeb s cílem pomáhat žákům a studentům s postižením zraku při rozhodování v otázkách vzdělávání, profesní přípravy, volby a změny zaměstnání, rozvoji kariéry v průběhu jejich života. Kariérové poradenství by mělo zohledňovat reálné možnosti žáka se zrakovým postižením, požadavky na výkon povolání a možnosti uplatnění na trhu práce. Celoživotní kariérové poradenství může mít podobu individuálního či skupinového poradenství, setkávání osobního nebo online. Kariérové poradenství by mělo reagovat na trh práce, který se neustále vyvíjí, a přizpůsobovat se mu. Změny trhu práce jsou ovlivňovány vývojem průmyslu, nových technologií, globalizací ekonomie, ekologií, demografií a tím, že některé profese zanikají nebo jsou nahrazovány profesemi novými.

4.1 Role hlavních aktérů podílejících se na kariérovém poradenství žáka

Služby kariérového poradenství jsou poskytovány resortem školství – poradenští pracovníci na základních a středních školách, školní psychologové, výchovní a kariéroví poradci, pedagogicko-psychologické poradny (PPP), speciálněpedagogická centra (SPC). V resortu školství pracují také poradci v kariérových a poradenských centrech všech vysokých škol. Významnou aktivitu pro studenty se zrakovým postižením vyvíjejí v Praze centra ELSA (ČVUT) a Centrum Carolina (UK), v Brně středisko Teiresiás (MU). Tyto služby dále poskytují resort práce a sociálních věcí – poradci na úřadech práce, informační a poradenská střediska pro volbu a změnu povolání (IPS) a také soukromá sféra – informační centra

pro mládež (ICM), regionální centra zřizovaná kraji, personální agentury, centra bilanční diagnostiky, Centrum kompetencí, z. s., různé nadace, neziskové organizace a občanská sdružení pro občany se zrakovým postižením. SPC často dělá prostředníka v napojení rodiny na nestátní organizace a odborná pracoviště, které nabízejí služby (sociální, poradenské, odborné, lékařské) nebo volnočasové aktivity klientům se zrakovým postižením.

4.1.1 ZÁKONNÝ ZÁSTUPCE

Klíčovou úlohu v celém procesu hraje žák se zrakovým postižením společně se svými rodiči či zákonnými zástupci, kteří jsou rovněž uživateli kariérového poradenství. Rodiče jsou hlavní podporovatelé a ti, kdo dítě zásadně ovlivňují v jeho kariérovém rozvoji. Základním principem poradenství je respektovat žáka i rodiče, jejich vztah, osobní potřeby, hodnoty a názory. Důležité je se všemi aktéry co nejdříve komunikovat o vhodné volbě vzdělávací cesty a o limitech vyplývajících ze zrakového postižení, ale i z rodinného a sociálního prostředí. Možnost volby povolání žáků s těžkým zrakovým postižením je výrazně omezená a často bývá ovlivněna rodiči. V kariérovém poradenství je podstatná především spolupráce rodičů se školou, jejich zájem o prospěch, záliby a aktivity dítěte, pomoc při správném výběru školy či spolupráce s různě zaangažovanými odborníky. Významná je také podpora rodičů v sebeprosazení a osamostatňování dítěte. Limity dítěte se ZP mohou vést jeho rodiče k tendenci udržovat dítě v závislosti na své péči a nerozvíjet jeho potřebné sociální ani speciální kompetence. Odborné poradenství v průběhu vzdělávání získají zákonní zástupci i školy, které žáka se ZP vzdělávají, ve SPC pro ZP. Pokud mají rodiče sami těžší zrakové postižení, je o to významnější s nimi navázat vzájemnou důvěru, domluvit s nimi způsob komunikace a postupy při řešení školních povinností za současného respektování jejich individuálních odlišností ve vztahu k výchově jejich dítěte. Kromě státem poskytovaných služeb existuje síť organizací neziskového sektoru a asociací i sdružení zřízených z iniciativy rodičů. Rodina má možnost prostřednictvím těchto organizací poznat jiné rodiny se stejným osudem, získat psychickou podporu, popřípadě odborné informace či sociální poradenství.

4.1.2 ŘEDITEL ŠKOLY

Kariérové poradenství poskytované školou řídí a zabezpečuje ředitel školy, a to především prostřednictvím výchovného nebo kariérového poradce, případně zřízením rozšířeného školského poradenského pracoviště (dále v textu ŠPP). Ještě před zahájením vzdělávacího procesu žáka se ZP navazuje ředitel školy kontakt se SPC pro zrakově postižené (dále v textu jen SPC pro ZP), které nastaví optimální podpůrná opatření na základě zjištěných speciálních vzdělávacích potřeb žáka. Ředitel školy se svými nejbližšími spolupracovníky má významný vliv na klima školy a na její otevřenost, na chování intaktních žáků a zaměstnanců k jedincům se ZP, na úroveň vzájemné spolupráce se zákonnými zástupci žáků i na úroveň spolupráce se SPC a dalšími neziskovými organizacemi osob se ZP.

4.1.3 VÝCHOVNÝ PORADCE

Školy realizují aktivity, které mají pomoci žákům ujasnit si vlastní kariérové cíle a porozumět světu práce, např. workshopy se zaměřením na znalosti o světě práce, na zjišťování informací o trhu práce, na rozvoj dovedností, jako jsou sebepoznání či sebe prezentace, na studijně profesní informace, profesní plánování a rozhodování. Mezi doplňující činnosti kariérového poradenství školy patří organizace dne otevřených dveří – formou návštěvy škol nebo online za účelem prezentace oborů a poskytnutí obecných informací o škole a oborech vzdělávání; dále sem patří prezentační výstavy škol v rámci jednotlivých krajů, burza škol, exkurze na pracovišti, stáže nebo praxe, besedy s odborníky z praxe nebo s bývalými studenty.

Dalším cílem kariérového poradenství ve vztahu k žákům se ZP je, aby sami poznali své schopnosti, dovednosti a limity, aby dokázali využít dostupné informační zdroje, rozhodovat se a plánovat svoji budoucnost. Žáci získávají informace o aktuálních nabídkách jednotlivých škol a oborů formou letáků, prezentací na webových stránkách, z odkazů na internetu či katalogů škol. Existuje také široká nabídka počítačových programů k testování profesní orientace žáků na webových stránkách, např. infoabsolvent.cz – profitest, zájmové dotazníky, sebehodnotící škálové dotazníky.

Pro žáka se zrakovým postižením, jeho rodinu i školu, v níž se vzdělává, je důležité spolupracovat s odborníky ze SPC pro ZP, kteří mají odborné zkušenosti s potřebnou podporou při vzdělávání a tím také i s kariérovým poradenstvím. Modifikace obsahu vzdělávání v podobě podpůrných opatření jsou podrobně popsána včetně ilustrativních příkladů v Katalogu podpůrných opatření dílčí část pro žáky s potřebou podpory ve vzdělávání z důvodu zrakového postižení a oslabení zrakového vnímání (Janková et al., 2020).

4.1.4 DALŠÍ PRACOVNÍK ŠKOLNÍHO PORADENSKÉHO PRACOVIŠTĚ

Kariérové poradenství poskytuje na školách široký tým ŠPP, do nějž patří výchovný nebo kariérový poradce, metodik prevence, školní psycholog a speciální pedagog. Tento tým spolupracuje v oblasti kariérového poradenství v různé míře se školským poradenským zařízením (SPC a PPP). V případě žáka se zrakovým postižením se jedná o SPC pro zrakově postižené.

4.1.5 UČITEL

Významnou roli sehrává také třídní učitel a ostatní pedagogové v mezioborových předmětech (kariérové vzdělávání je součástí vzdělávacích programů) včetně případného asistenta pedagoga. Vhodné je zařazovat aktivity s přesahem do kariérového poradenství, které mají charakter hry a prostřednictvím zážitků pomáhají rozvíjet u žáků se ZP přiměřené sebehodnocení, podporují vnitřní motivaci, přináší jim informace o trhu práce a v neposlední řadě učí žáky prezentovat sami sebe. Zvolené aktivity formují u žáků postoje k využití životních příležitostí,

uvědomění si potřeby rozvoje schopností a dovedností učit se i nutnosti přizpůsobení. Popisované skupinové aktivity se využívají ve všech výše uvedených předmětech v rámci ŠVP, které se týkají kariérového poradenství. Třídní učitel spolupracuje se školním poradenským pracovištěm a v případě žáka se ZP také se SPC pro ZP.

Uvádíme příklady aktivit, které je možné zařadit (hrát) v třídnických hodinách, na adaptačních pobytech atd. Podle členění aktivit je patrné, k čemu slouží. Aktivity jsou upraveny tak, aby je bylo možné využít i v homogenních kolektivech paragrafových škol i v případě práce s běžnou třídou a jedním žákem se ZP.

Základní členění aktivit:

- ▶ seznamovací – poznávací,
- ▶ zahřívací – pohybové,
- ▶ posílení empatie pro druhého a poznání sebe sama,
- ▶ tvořivé,
- ▶ zaměřené na trh práce.

SEZNAMOVACÍ – POZNÁVACÍ AKTIVITY

■ Jméno

Cíl: sebezpoznání, prezentace svých vlastností a charakteristik.

Pomůcky: papír, barevné fixy, v případě potřeby Pichtův psací stroj.

Popis: Každý napíše své jméno do sloupce – písmena pod sebe a ke každému písmenu napíše nějakou vlastnost, schopnost, která je pro něj charakteristická a začíná tím písmenem, např. A – aktivní, N – náruživá. Žák s těžkým zrakovým postižením píše své jméno na Pichtově stroji a prezentuje všem verbální formou.

Varianta: Žáci si stejným způsobem vyrobí vizitku se svým jménem a k němu připojí jedno podstatné jméno, jedno sloveso a jednu číslovku, které jsou pro ně nějakým způsobem významné.

Skupina pak hádá, proč zvolili právě tato slova a čísla, jak to s danou osobou souvisí. Nakonec každý žák svou volbu vysvětlí.

ZAHŘÍVACÍ – POHYBOVÉ AKTIVITY

■ Místa si vymění ti, co...

Cíl: informace o zájmech, schopnostech a dovednostech žáků, podklad pro kariérové poradenství se třídou a posilování kladných vazeb v kolektivu.

Pomůcky: židle, popřípadě prádelní šňůra jako vodící linie.

Čas: od 5 do 20 minut, podle věku žáků a dle potřeby.

Popis: Žáci sedí na židlích v kruhu a jeden stojí uprostřed a říká: „Místa si vymění ti, co... např. ti, kdo jsou rádi ve společnosti dětí, ... jsou rádi sami, ... rádi vyrábějí něco nového, ... mají rádi individuální sport.“ Ten, kdo to říká, si sedne

na nějakou uvolněnou židli. Ten, kdo zbyde, říká další kritérium přemístění jedinců.

Každý, koho se to týká, vybíhá a snaží se zasednout některou z uvolněných židlí. Výzvy lze modifikovat podle toho, co bychom chtěli o žácích zjistit. Pro snadnější orientaci žáka se ZP lze tukat na volnou židli nebo natáhnout mezi židlemi prádelní šňůru jako vodící linii.

Hraje-li jeden žák se ZP s intaktními žáky, je nutné naučit intaktní žáky toleranci k pomalejšímu postupu.

■ Čilá statistika

Cíl: získání informací o žácích.

Pomůcky: prostor.

Čas: 10 minut.

Popis: zadání libovolné, poznávací, vztahující se ke kariérovému poradenství – sebepoznání, trh práce, ale i vtipné, například:

- napravo jde, kdo si rád povídá, nalevo, kdo rád mlčí;
- napravo jde, kdo už ochutnal pivo, nalevo, kdo ještě ne;
- napravo jde, kdo rád chodí do školy, nalevo, kdo ne;
- napravo jde, kdo ví, čím chce být, nalevo, kdo neví;
- napravo jde, kdo si moc nevěří, nalevo, kdo má sebevědomí;
- napravo jde, kdo už byl na výměnném pobytu v zahraničí, nalevo, kdo nebyl;
- napravo jde, kdo rád pracuje ve skupině, nalevo ten, kdo pracuje raději sám atd.

Pro žáka se ZP vždy vyjmenovat kromě směru nalevo i napravo i orientační bod (neměnný stabilní bod), kam má jít, např. okno, dveře. Ve třídě např. napravo k oknu ..., nalevo ke dveřím. Nechat žákům vždy chvilku na sdílení ve vytvořených skupinkách, pokud budou mít potřebu něco si sdílet.

■ Loď kompetencí (zdroj: Info Kariéra – pracoviště KCVJŠ Plzeň):

Cíl: Tvořivá sebepoznávací aktivita využívající k seznámení žáků s měkkými kompetencemi metaforu lodí.

Pomůcky: papíry A3, fixy nebo pastelky, lodní součásti z kartonu výrazně barevné, konturované nebo popsané bodovým písmem.

Čas: 40 minut.

Popis: Seznámení s 15 měkkými kompetencemi a jejich metaforami:

PLACHTY = přizpůsobivost; KORMIDLO = samostatnost; KNIHA = celoživotní učení; KLÍČ = řešení problémů; VLAJKA = tvořivost; KOMPAS = plánování a organizování; KOTVA = aktivní přístup; MOTOR = výkonnost; ZÁVAŽÍ = zvládnání zátěže; DALEKOHLED = orientace v informacích; VYSÍLAČKA = efektivní komunikace; SÍŤ NA RYBY = spolupráce; ZÁCHRANNÝ KRUH = vstřícnost; KAPITÁNSKÁ ČEPICE = vedení lidí; VLNY = ovlivňování ostatních; LOŤ = to jsem já.

Žáky nejprve seznámit s pojmem „měkké kompetence“ (soft skills) úměrně jejich věku. Měkké kompetence vycházejí z určitých obecných schopností člověka (např. pohotovost, přesnost, pečlivost apod.), ze kterých se dalším rozvíjením stávají kompetence. Můžete se žáky projít kompetence v národní soustavě povolání (www.nsp.cz).

Na prázdný papír si sami žáci nakreslí tělo lodi se stěžněm a postupně dokreslují doplňky. Pro žáky se zrakovým postižením připravit vystříženou loď a její jednotlivé komponenty z kartonu nebo tvrdého papíru – oni tyto komponenty popsané bodovým písmem na papír postupně lepí.

Vysvětlit jednu měkkou kompetenci po druhé, včetně jejich metafory. Pokud si žák myslí, že tuto kompetenci má, nakreslí nebo nalepí si její symbol na svou loď. Např. PLACHTY znázorňují přizpůsobivost – podle toho, jak silný a odkud fouká vítr, plachty na lodi stahují, roztahují a natáčejí, aby loď mohla plout. Stejně tak pokud je někdo přizpůsobivý, umí své chování usměrnit podle okolních vlivů.

KOTVA je symbol pro aktivní přístup – jakmile loď připluje na místo, kde je dost ryb, zakotví a začne rybolov. Nebo když loď připluje k ostrovu, zakotví a jde se na průzkum ostrova. Stejně tak pokud člověk sám od sebe začne nějakou činnost, můžeme o něm říci, že je aktivní.

Výsledkem aktivity je loď vybavená několika nebo mnoha kompetencemi, kterým žáci rozumějí a jsou si jich vědomi. Žáci si sednou do kruhu, před sebe na zem dají loď a následuje reflexe aktivity. Jako součásti závěrečné reflexe můžeme využít další aktivitu – škálování v pohybu.

■ Škálování v pohybu

Cíl: sebehodnocení.

Pomůcky: prostor, lano s uzly – hmatová škála pro ZP od 0 do 10, pro slabozraké barevné prvky.

Popis: Do prostoru se natáhne lano. Každý žák si vybere jednu z kompetencí, kterou si identifikoval v předchozí aktivitě.

Všichni se postaví do řady na začátek škály – tam je bod 0, konec provazu představuje bod 10 (maximum). Žáci mají za úkol postoupit na této škále od 0 do 10 v prostoru tak daleko, jak si myslí, že jsou dobří ve vybrané kompetenci. Tam se zastaví, každý řekne ostatním, kde stojí, případě zdůvodní svou pozici.

Následuje reflexe aktivity: co bylo obtížné, co je překvapilo, co se jim líbilo, co zjistili atd.

AKTIVITY K POSÍLENÍ EMPATIE PRO DRUHÉHO A POZNÁNÍ SEBE SAMA

■ Portrét a interview

Cíl: Naučit se podat výpověď o druhé osobě nezkresleně – (představit toho druhého), sebezpoznání a porozumění pro druhého.

Volba do dvojice je možná (např. pomocí předmětů, které jsou v sáčku dvojmo).

Pomůcky: papír s otázkami, připravenými také v černotisku dle potřebné velikosti a v Braillově písmu, pytlík se dvěma stejnými předměty pro rozdělení do dvojic.

Popis: Ve dvojicích proběhne rozhovor na dané téma. Jeden druhého navzájem představí.

- Co by sis vzal s sebou na pustý ostrov?
- Proč právě to?
- Kdybys měl být zvíře, které by sis zvolil a proč?
- Co bys dělal, kdybys vyhrál 100 000 Kč a proč?
- Co obzvláště rád jíš?
- Kterých vlastností si u svého kamaráda (partnera) zvláště ceníš?
- Co bys dělal, kdyby tě budík probudil o hodinu dříve?
- Ve kterém století bys nejraději žil?
- Která známá osobnost tě nejvíce zaujala?
- Kterou knihu by sis vzal na pustý ostrov?
- Kam bys nejraději odcestoval?
- Kterého zvířete se štítíš?
- Co přeješ svému kamarádovi (příteli)?

■ Poker

Cíl: aktivita na prověření dovednosti sociální percepce (vnímat a posuzovat druhé), ale také na vlastní sebepoznání, včetně sebereflexe.

Pomůcky: karty s pozitivními vlastnostmi (ve zvětšeném tisku, v bodovém písmu s černotiskem na pozadí – soutiskem).

Popis: Žáci se rozdělí do skupin. Na kartách mají napsané pozitivní povahové vlastnosti, které přidělují jednotlivým žákům. Po vybrání všech karet z balíčku jejich majitelé zhodnotí, zda si myslí, že takové vlastnosti mají (že je ostatní dobře odhadli), nebo nemají. Žáci si uvědomí rozpor mezi sebevnímáním a tím, jak je vnímají druzí.

Po této hře následuje závěrečná reflexe: která vlastnost je překvapila, se kterou vlastností nesouhlasí.

■ Pochvala

Cíl: naučit se chválit za věci, které umíme a dokážeme.

Pomůcky: věc, která se vejde do ruky.

Popis: Žáci sedí v kruhu, ten, kdo má v ruce předmět, se zamyslí, vezme si slovo a řekne ostatním, za co je na sebe pyšný, za co by se pochválil. Vystřídají se všichni žáci.

Na závěr se zhodnotí, jak bylo pro koho těžké se pochválit a co žákům dělalo největší problém.

TVOŘIVÉ AKTIVITY

■ Erb

Cíl: uvědomění si vlastní identity.

Pomůcky: předtištěné vzory erbů, erb vytvořený na termokopírce, erb s výraznou konturou, modelína, reálné předměty jako zástupný symbol, psací potřeby píšící výraznou linkou, Pichtův stroj.

Popis: Žáci dostanou v tištěné nebo v hmatové podobě erb, který je rozdělen na čtyři pole. Jejich úkolem je nakreslit nebo z modelíny ztvárnit reálný předmět a postupně do každého pole pomocí symbolů vložit odpověď na jednotlivé otázky: „Jaký jsem?“, „Co čekám od života?“, „Co očekávám od této třídy?“, „Co čekám od této školy?“

Pod erbem je nakreslená nebo vymodelovaná stuha, do které žáci napíší motto nebo heslo, které je jim blízké. Jedinec s těžkým zrakovým postižením toto motto řekne nahlas, a pokud bude chtít, napíše si ho na Pichtově psacím stroji a nalepí pod erb.

Po vypracování zadaných úkolů si žáci erby dají v kroužku před sebe a vysvětlí si, co chtěli znázornit. Následuje interpretace na základě individuálních erbů žáků.

Výsledkem této aktivity by mělo být vyjádření svých priorit, uvědomění si soudržnosti se stávajícím kolektivem a následně i se školou, dodržování některých zásad komunikace. Umět poslouchat druhého, neskákat druhým do řeči, nechat domluvit, připojit se do diskuse a vyjádřit svůj názor i uvolnit napětí u úzkostnějších jedinců.

AKTIVITY ZAMĚŘENÉ NA TRH PRÁCE

■ Na co se hodíš

Cíl: aktivita zaměřená na prověření dovednosti sociální percepce (vnímat a posuzovat druhé), ale také na sebepoznání včetně sebereflexe.

Pomůcky: tužka a papír do skupiny pro zápis ve skupině.

Popis: Žáci se rozdělí do skupin a mají vymyslet ostatním z jiné skupiny, jaké povolání by mohli vykonávat, a svou volbu zdůvodnit.

Po této hře následuje závěrečná reflexe: zda mne povolání překvapilo, zda s ním souhlasím či nikoli.

■ Profese a povolání A

Cíl: vybrat si povolání, zjistit si všechny podrobnosti a umět se prezentovat před ostatními spolužáky. Seznámení žáků s Národní soustavou povolání, katalogem povolání, případně příprava na pohovor na danou pracovní pozici.

Pomůcky: notebook se speciálním softwarem pro vyhledání webové stránky nebo již předpřipravený seznam všech povolání – zvětšený tisk, Braillovo písmo.

Popis: Každý žák se vybere profesi, zjistí si, jakou kvalifikaci pro ni musí splňovat, jakou školu absolvovat a pak ji prezentuje ostatním. Může následovat příprava na vstupní pohovor uchazeče o práci. Vedoucím pohovoru je učitel. Se žákem se ZP rozšířit rozhovor o téma vhodnosti volby vzhledem k omezení zrakovým postižením.

■ Profese a povolání B

Cíl: zjistit, co každá z vybraných profesí obnáší, seznámit se s náplní práce.

Popis: Každý žák řekne, kde pracují jeho rodiče a zjistí, zda by bylo možné je navštívit na pracovišti. Poté se ve třídě vybere několik zajímavých povolání, domluví se termíny a žáci se jdou podívat na jednotlivá pracoviště. Další varianta je, že vybraný rodič chodí svoji profesi představit do školy, ale tato forma není tolik zážitková.

■ Podnikatelský plán

Cíl: zjistit úroveň dovedností jednotlivých žáků ve vybrané oblasti.

Popis: Každý žák si vybere oblast, ve které chce podnikat, popíše podnikatelskou aktivitu (záměr), zjistí si kvalifikační (vzdělání) a prognostické (konkurence v okolí) předpoklady. Starší žáci (SŠ) provedou analýzu trhu, navrhnou propagaci, představí případnou spolupráci jiných organizací a vstupní náklady a vše prezentují před třídou jako podnikatelský záměr formou reklamy. U žáků se ZP využít při osobní prezentaci dovednost při používání osobních kompenzačních pomůcek. Prezentaci je možné také využít k přiblížení problematiky osob se zrakovým **postižením většinové společnosti.**

■ Sluníčko

Cíl: pozitivní naladění a reflexe toho, co žákům přináší radost.

Pomůcky: papíry A3, fixy, modelína, sluníčko předpřipravené konturovací pastou nebo na termokopírce.

Popis: Namalovat nebo vymodelovat sluníčko: na každý paprsek sluníčka si žáci představí nebo napíší, co jim dobíjí energii, co jim dělá radost, co rádi dělají.

Po skončení aktivity můžeme se žáky diskutovat o tom, zda by některé z těchto věcí bylo možné začlenit i do jejich budoucího profesního života.

Závěrečná reflexe může proběhnout na konci některých aktivit nebo na konci bloku aktivit. Každá reflexe má vést k tomu, aby se žák zamyslel nad vlastním vnímáním konkrétního tématu, činnosti, aktivity, vlastní kompetence nebo toho, jak se cítí ve skupině. Pro skupinové sezení jsou hodnotné sdílené osobní názory a prožitky reflektujících, protože jejich vyslovením je žák pojmenuje a také je může konfrontovat s názory a prožitky ostatních.

Pravidla při skupinové práci:

1. Snažit se vytvořit pro žáky se ZP bezpečnou, uvolněnou a hravou atmosféru.
2. Nekritizovat názory žáků, nemoralizovat, nepoučovat, neposmívat se.
3. K názorům nebo postojům, které se odlišují od obvyklých norem nebo pravidel, přistupovat citlivě a tolerantně.
4. Nerozšiřovat ani nepoužívat informace a důvěrné údaje.
5. Využívat pochvalu.

4.1.6 PORADENSKÝ PRACOVNÍK SPC PRO ZRAKOVĚ POSTIŽENÉ

Vyhláška 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, definuje poradenské služby v oblasti kariérového poradenství žákům se SVP. SPC pro ZP zajišťuje poradenskou pomoc v oblasti kariérového poradenství, tzn. poradenství k vhodné volbě vzdělávací cesty a dalšího profesního uplatnění. Poradenští pracovníci SPC pro ZP nejsou kariéroví poradci, ale dokážou efektivně pracovat, diagnostikovat, komunikovat se žákem se zrakovým postižením a jeho rodinnými příslušníky, mají vztah založený na vzájemné důvěře a dlouhodobé spolupráci. Jsou dobře obeznámeni s diagnózou, zdravotním stavem a mohou komplexně posoudit možnosti a omezení žáka. Sledují daného žáka dlouhodobě (od předškolního vzdělávání až případně po vyšší odborné vzdělávání), znají jeho vývoj, anamnézu, úspěchy i problémy. Úzce spolupracují s pracovníky školy (ŠPP, třídním učitelem, asistentem pedagoga apod.), do níž žák se ZP dochází, a mají od nich zpětnou vazbu. Poradenští pracovníci SPC pro ZP zdůrazňují svým klientům (dětem i jejich rodičům a pedagogům) nutnost cvičení specifických dovedností, které by měly minimalizovat dopady zrakové vady na volbu povolání.

Pracovníci SPC pro ZP poskytují svým klientům a jejich zákonným zástupcům v rámci kariérového poradenství základní informace o možnostech studia i následném uplatnění absolventů škol na trhu práce. V rámci kariérového poradenství probíhá zjišťování potřeb, předpokladů, zkušeností a silných i slabých stránek žáka se ZP. Jedná se o komplexní a dlouhodobý proces, který ovlivňuje rodinu i okolí žáka. Vzdělávání a potřeby osob se zrakovým postižením mají svá specifika. Důležitá je možnost volby vzdělávací cesty podle vlastního uvážení buď ve škole hlavního vzdělávacího proudu, nebo ve škole zřízené dle § 16 odst. 9. V případě žáků s těžkým zrakovým, případně kombinovaným postižením je možnost výběru značně obtížnější a omezenější v závislosti na charakteru postižení, uplatňování potřebných podpůrných opatření a kvalitě osvojování specifických dovedností.

4.1.7 NEZISKOVÝ SEKTOR

Poradenské služby v oblasti kariérového poradenství poskytuje Sjednocená organizace slabozrakých a nevidomých SONS ČR, dále krajská TyfloCentra a Tyfloservis poskytující služby sociální péče pro nevidomé a slabozraké jedince

s kombinovaným postižením (zrakovým a jiným) od 15 let. Tyto organizace podporují samostatnost a soběstačnost jedinců se ZP tím, že nabízejí vyzkoušení kompenzačních pomůcek (včetně návěku práce s nimi), výuku prostorové orientace a samostatného pohybu a dovednosti psaní všemi deseti na klávesnici počítače bez zrakové kontroly. Na základě získání studijních a pracovních kompetencí se rozšiřuje možnost uplatnění osob se ZP na trhu práce.

V oblasti kariérového poradenství pro osoby se ZP má významné místo také Rehabilitační a rekvalifikační středisko **Dědina**, které pořádá, kromě jiného, prázdninové aktivity pro žáky základních škol a jejich rodiče. Cílem těchto aktivit je výcvik a zdokonalení ve specifických dovednostech žáků se ZP.

Nadace **Leontinka** umožňuje zrakově postiženým jedincům integraci do společnosti. Přispívá na zlepšení úrovně výuky, na učební pomůcky a vybavení, a také na sportování žáků se ZP. Nadace pořádá osvětové akce, kde seznamují intaktní děti se životem vrstevníků se zrakovým postižením.

Organizace **Okamžik** podporuje jedince se zrakovým postižením v jejich samostatném životě. Pro děti zajišťuje doprovod do školy a na zájmové aktivity, případně pomoc s přípravou do školy nevidomým rodičům vidících dětí. Rodičům a pedagogům poskytuje odborné sociální a právní poradenství.

Nadačního fond Českého rozhlasu **Světluška** poskytuje finance (získané z různých pořádaných akcí) na granty pro asistenci, vzdělávání či na speciální pomůcky, jak jednotlivcům se zrakovým postižením, tak i organizacím, které pro ně zajišťují péči a služby po celé České republice.

Centrum APA poskytuje konzultace a poradenství při tvorbě individuálního vzdělávacího plánu pro tělesnou výchovu (TV) pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami (SVP) z důvodu zrakového postižení a nabízí zajištění asistence pro žáka se ZP na výcvikových kurzech (lyžařské kurzy, výlety, školy v přírodě apod.).

Výše uvedenou činností zvyšují organizace kompetence jednotlivých žáků se ZP v oblasti volby povolání. Komplexní služby nabízejí svým klientům také zdravotnická zařízení – rehabilitace lékařská, sociální, pracovní – např. Centrum zrakových vad v Praze, Oční ordinace MUDr. Zobanové a další.

4.2 Proces kariérového poradenství

V celém procesu kariérového poradenství žáků se ZP je důležitá spolupráce odborných pracovníků SPC pro ZP s rodinami žáků a kariérovými (výchovnými) poradci škol.

Žák se ZP se účastní kariérového poradenství ve škole, ve které se vzdělává, tzn. ve škole hlavního vzdělávacího proudu společně s intaktními žáky, ve škole zřízené dle § 16 odst. 9 společně se spolužáky se speciálními vzdělávacími potřebami. Speciální doporučení a specifické postupy při kariérovém poradenství pro žáka

se ZP získá pedagog školy z příslušného SPC pro ZP. Proces kariérového poradenství probíhá stejně jako se žáky intaktními, je pouze modifikován s ohledem na potřeby žáka dané jeho zrakovým postižením.

Kontakt poradenských pracovníků SPC pro ZP se žákem probíhá v terénu a ambulantly po celou dobu péče o klienta se zrakovým postižením. Poradenské služby ze strany SPC pro ZP jsou poskytovány na základě individuálních potřeb klienta, jeho zákonných zástupců i školy, ve které se žák vzdělává, dle vyhlášek č. 27/2016 Sb. a č. 72/2005 Sb.

Do SPC pro ZP přicházejí klienti s těžkým zrakovým postižením nejčastěji na doporučení organizací poskytujících ranou péči. U těchto klientů probíhá spolupráce po celou dobu jejich vzdělávání. Dalšími klienty bývají žáci s progresivní zrakovou vadou, u kterých se zvažují a dle aktuální potřeby upravují podpůrná opatření ve vzdělávání v závislosti na změně zrakových funkcí. Tito klienti docházejí do SPC na pravidelná kontrolní vyšetření a konzultace. Další skupinu tvoří žáci se zrakovým postižením po úrazu nebo v souvislosti se závažným onemocněním (onkologické nálezy, syndromy apod.). V poslední době narůstá počet žáků s postižením více vadami nebo se zdravotním znevýhodněním dlouhodobého charakteru, u kterých je nutná spolupráce s dalšími ŠPZ (jiného zaměření než na zrakové postižení). Poslední skupinu tvoří žáci, kteří přicházejí konzultovat své vzdělávací potřeby podle svého aktuálního zdravotního stavu (volba povolání, uzpůsobení přijímacího řízení, PUP MZ nebo řešení výchovně-vzdělávacích otázek) později, často až ke konci základního vzdělávání. Volba a příprava na povolání je komplexní proces. V závislosti na speciálních vzdělávacích potřebách výše uvedených skupin může probíhat v různých podobách a lišit se v postupech jednotlivých poradenských pracovníků.

4.2.1 PŘEDŠKOLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ

Dítě se zrakovým postižením může absolvovat předškolní vzdělávání v různých typech škol a tříd. Mohou to být běžné státní mateřské školy, mateřské školy s alternativními vzdělávacími programy (montessori, waldorfská aj.), mateřské školy nebo třídy zřízené dle § 16 odst. 9 školského zákona pro děti se zrakovým postižením či přípravné třídy základních škol běžných nebo paragrafových aj. Rodiče nejčastěji volí MŠ v blízkosti svého bydliště. Pro dítě se ZP představuje návštěva běžné MŠ určitá rizika (naplněnost tříd, málo kvalitní reedukace a stimulace zraku, nedostatečná předbraillovská příprava, malá podpora rozvoje dalších specifických dovedností). Mateřské školy zřízené pro žáky se ZP jsou pro mnohé děti nedostupné, v MŠ zřízených pro děti s různým druhem SVP je možná obtížnější socializace vřazených dětí. Výběr MŠ je třeba řešit vždy s konkrétním jedincem a s konkrétní rodinou v určitém místě.

Mateřské školy mají podle RVP PV zpracovaný svůj školní vzdělávací program (ŠVP). Pokud je třeba nabídku vzdělávacích činností pro dítě se zrakovým postižením individualizovat natolik, že nepostačuje rozsah ŠVP, je pro konkrétní dítě třeba

zpracovat IVP. Ve všech těchto školách platí, že se většinou ještě nehovoří o kariérovém poradenství, nýbrž děti ve školách dostávají, podle RVP PV, základní informace o povolání, např. kde pracují rodiče, co dělá lékař, zdravotní sestra, prodavačka aj. Práce s těmito tématy by měla být systematická a vědomě zařazovaná, neboť již v tomto věku je třeba u dětí vytvářet povědomí o důležitosti práce a důležitosti správné volby povolání pro spokojenost v životě. Ideální je propojit debaty nad těmito tématy s praktickými ukázkami pracovních činností – např. návštěvy třídy dětí v zaměstnání některého (některých) z rodičů nebo organizace setkání s rodiči z různých povolání.

Zákonní zástupci dětí se ZP a jejich pedagogové by měli navázat úzkou spoluprací se SPC pro ZP, protože poradenští pracovníci dokážou určit oblast dosud slabých stránek dítěte a doporučit vhodné postupy pro jejich rozvoj a přípravu na zahájení povinné školní docházky (viz kapitola 4.4 Rozvoj specifických dovedností).

4.2.2 ZÁKLADNÍ VZDĚLÁVÁNÍ

Plánovaný výběr základní školy nastává často ještě před nástupem povinné školní docházky. Rodiče se seznamují s nabídkami uvedenými ve školních vzdělávacích programech a také se vztahem školy k žákům se zrakovým postižením. Podobně jako v předškolním věku mohou zákonní zástupci volit mezi nabídkami běžných základních škol případně s různou profilací (výtvarné, sportovní, jazykové, hudební), školami s alternativními vzdělávacími programy nebo základními školami zřízenými dle § 16 odst. 9 školského zákona pro žáky se zrakovým postižením. V běžné škole v místě bydliště bývá pro žáka ohromnou motivací společné vzdělávání s vrstevníky – spolužáky z MŠ. Se SPC pro ZP konzultují zákonní zástupci i základní škola před zahájením docházky potřebná podpurná opatření pro konkrétního žáka (práce v černotisku nebo v Braillově písmu, potřebná podpora asistentem pedagoga aj.). Při výběru základní školy jsou důležitá různá kritéria, např. spádovost škol, vzdálenost školy od místa bydliště (každodenní doprava do školy), nabídka mimoškolních aktivit v místě bydliště, nutnost dojíždění či to, zda je v dané lokalitě škola zřízená dle § 16 odst. 9 školského zákona pro žáky se zrakovým postižením. Základních tzv. paragrafových škol je v ČR pouze několik (Praha, Plzeň, Brno, Opava, Olomouc), takže pro žáka se ZP by vřazení do této školy představovalo mnohdy odloučení od rodiny a bydlení během týdne na internátě. Také pravidelné víkendové dojíždění rodičů pro dítě je pro rodinu zatěžující. Výhodou těchto škol je jejich vybavenost materiální, personální a odborná. Již na 1. stupni základních škol je třeba klást důraz na rozvoj potřebných specifických dovedností podle potřeby konkrétního žáka (práce s kompenzačními pomůckami, Braillovo písmo, prostorová orientace, psaní na klávesnici počítače všemi deseti). Ve spolupráci se SPC je třeba zajistit kvalitní výuku těchto dovedností u každého žáka se ZP. Pro uplatnění žáka se ZP v dalším studiu jsou tyto dovednosti velmi důležité a nedostatky v nich se jen těžko později dohánějí. Např. příprava hmatu (zjemnění hmatu) pro čtení Braillova písma je v předškolním a mladším školním věku neúčinnější.

Vzdělávání k volbě povolání by se mělo prolínat všemi ročníky základní školy přiměřeně věku žáka. Nejčastěji je toto vzdělávání realizováno ve vzdělávacích oblastech Člověk a jeho svět, Člověk a svět práce, Člověk a společnost a také v oblasti Jazykové vzdělávání. U žáka se ZP uplatňuje škola navržená podpůrná opatření.

Další rozhodování může nastat v případě zájmu žáka se ZP o studium na víceletém gymnáziu. Tento krok lze doporučit v případě, má-li žák se ZP studijní předpoklady, což jsou u žáka se ZP navíc zvládnuté specifické dovednosti (ovládání kompenzačních pomůcek, samostatnost ve studiu, schopnost požádat o konkrétní pomoc, komunikační a sociální dovednosti), viz kapitola specifické dovednosti.

Otázka, zda dát přednost plnění povinné školní docházky na víceletém gymnáziu nebo na základní škole je těžko řešitelná i u žáků intaktních. Pro žáka se ZP může být studijní zátěž na gymnáziu vlivem unavitelnosti ze zrakové práce nebo práce pouze prostřednictvím kompenzačních smyslů příliš velká. Neúměrná zátěž se může zpětně projevit na zdravotním stavu žáka. Případně pokud škola zvolí neadekvátní podporu (např. práci pouze sluchem, nadměrná pomoc AP), ztrácel by žák se ZP samostatnost při studiu, nerozvíjel by své specifické dovednosti a zřejmě by se neuplatnil ani v dalším vysokoškolském studiu. Tuto otázku je třeba řešit individuálně podle žákových schopností, podle možností podpory rodinou aj. Někdy je vhodnější i pro aktivní a schopné jedince se ZP zvolit docházku do základní školy až do 9. ročníku a realizovat se v různých mimoškolních aktivitách (ZUŠ, sportovní oddíly pro osoby se ZP, turistika, různé zájmové spolky osob se ZP).

V posledních ročnících ZŠ se v rámci metodických návštěv, konzultací s pedagogy a se zákonnými zástupci realizuje předběžné mapování možností výběru školy podle školních výsledků, osobnostních charakteristik a individuálních schopností a specifických potřeb žáka se ZP. Podle zájmu zákonných zástupců realizuje SPC individuální vyšetření žáka se ZP zaměřené na profesní orientaci, viz kapitola 3 tohoto textu. Jedná se o vyhodnocení zájmových preferencí, vztahů žáka k jednotlivým profesím, osobnostní předpoklady pro studium a činnost v určitém oboru. Na základě výsledků vyšetření a následného rozhovoru se zákonným zástupcem je žákovi předložena nabídka konkrétních škol středního vzdělávání s ohledem na omezení vyplývající ze zrakového postižení. Jedná se jak o školy běžného vzdělávacího proudu, tak o školy zřízené dle § 16 odst. 9. V posledním ročníku ZŠ vydává SPC pro ZP doporučení pro úpravu podmínek přijímání ke vzdělávání (vyhláška č. 353/2016 Sb. ve znění pozdějších předpisů).

V rámci společné konzultace zákonných zástupců a pracovníků SPC s vedením vybrané střední školy se předávají základní informace o speciálních vzdělávacích potřebách žáka se ZP, o charakteru zrakového postižení, o dopadech postižení do vzdělávání, o nastavení podpůrných opatření včetně potřeby kompenzačních pomůcek a uzpůsobení pracovního místa. Škola naopak seznamuje zákonné zástupce a poradenské pracovníky s profilem absolventa, s jeho možnostmi uplatnění na trhu práce a s praxí v průběhu studia. Na základě získaných informací

vyhodnocuje škola se všemi zúčastněnými aktéry vhodnost výběru daného oboru. Doporučovaná podpůrná opatření reagují na speciální vzdělávací potřeby žáka se ZP, nemohou ale zcela změnit obsah vzdělávání určitého (vybraného) studijního oboru. Žák musí být schopen vzdělávání v předmětech rozhodujících pro odborné zaměření absolventa zvládnout.

4.2.3 STŘEDNÍ VZDĚLÁVÁNÍ

Na všech středních školách v průběhu 1. ročníku vyhodnocujeme, zda je žák zařazen správně, zda byl obor studia vybrán dobře a zda je předpoklad zdárného ukončení vybraného oboru. Stává se, že je nutné v průběhu vzdělávání změnit žákem vybraný obor nebo i školu, neboť nebyly předem správně vyhodnoceny žákovy možnosti, limity, schopnosti a dovednosti v souvislosti s profilem absolventa dané školy. Ve 3. a 4. ročníku jsou metodické návštěvy a konzultace SPC již směřovány k podpoře žáka pro úspěšné ukončení studia a k uplatnění v životě a na trhu práce. Žáky i jejich rodiče je nutné upozornit na skutečnost, že žádné obory na vyšších odborných školách a vysokých školách nejsou primárně určeny pro studium studentů se ZP. Ke konci středoškolského studia v období daném legislativou probíhá v SPC ambulantní vyšetření pro stanovení podmínek úprav státní maturitní zkoušky, případně jiných závěrečných zkoušek.

Na **gymnáziích** probíhá příprava na budoucí profesi již od 1. ročníku studia formou zjišťování zájmových a osobnostních předpokladů k výkonu povolání. Pro přípravu žáků na volbu vzdělávací a profesní dráhy (profesní seberealizace) existují tři tematické celky. Pro žáka se ZP platí:

- ▶ Proces poznání sebe sama – sebezpoznání včetně limitů daných zrakovým postižením.
- ▶ Informace o trhu práce – pracovní trh, dovednosti, zkušenosti a znalosti požadované pro různé skupiny pracovníků. Informace o omezení z důvodu zrakové vady.
- ▶ Sebe prezentace – jak napsat životopis a průvodní dopis, jak zdokonalit prezentační dovednosti. Využití specifických dovedností.

Cílem kariérového poradenství na **středních odborných školách** a **středních odborných učilištích** je naučit žáky se zrakovým postižením prezentovat své odborné dovednosti, zajistit jim dostatek informací o vhodné odborné praxi, zajistit a vyhodnocovat zpětnou vazbu o průběhu jejich odborné praxe. Pro žáka se ZP je opět zásadní zvládnutí specifických dovedností v maximální možné míře. Jedná se o ovládnutí počítače jako kompenzační pomůcky, samostatnost v prostorové orientaci a pohybu, zvládnutí základních sociálních dovedností při vyhledávání vhodného pracovního místa či projevení zájmu o určité pracovní místo.

Pro žáky se ZP, kteří absolvovali základní školu, existuje několik nabídek středního vzdělávání ve školách, které se tradičně věnují vzdělávání žáků se ZP. Je to gymnázium pro zrakově postižené, obchodní akademie, obchodní škola. V nabídce je každoročně několik oborů na středních odborných školách, odborných

školách a učilištích pro zrakově postiženou mládež. Pro žáky s hudebním talentem jsou nabízeny na Konzervatoři Jana Deyla obory (M) – hudba, zpěv, ladění klavírů. Střední odborné školy v Praze a v Brně nabízejí např. maturitní obory (M) – obchodní akademie, sociální činnost, textilní výroba, (L) – masér, nástavbové studium masér nebo podnikání, (J) – obchodní škola, ladění klavírů a kulturní činnost. Nabízejí dále několik oborů, jejichž studium je zakončeno získáním výučního listu (H) – masér, čalouník, výrobce a dekoratér keramiky, knihař. Pro žáky se souběžným postižením více vadami jsou nabízeny obory (E) – práce s přírodními pletivy, pečovatelské služby, prodavačské práce.

Uvedené střední školy jsou personálně, materiálně a odborně vybaveny pro vzdělávání žáků i s těžkým zrakovým postižením. V těchto školách má žák možnost docvičit si dosud nezvládnuté specifické dovednosti, které mu umožní další vyšší odborné nebo vysokoškolské studium nebo pozdější uplatnění na trhu práce. Pro studenta VOŠ nebo VŠ je nezbytné ovládnutí počítače jako kompenzační pomůcky, tj. psaní všemi deseti na klávesnici PC, znalost klávesových zkratk, práce se speciálním softwarem – zvukový výstup, hmatový výstup, úprava textů pro braillskou tiskárnu, případně využití odečítače obrazovky.

Nevýhodou těchto škol je, že jsou pouze v Praze nebo Brně, a pro žáka se ZP tedy představují zátěž v podobě cestování a bydlení přes týden na internátě nebo v domově mládeže. V některých případech může být odloučení od rodiny považováno pro žáka za výhodu, mimo rodinu se cvičí v samostatnosti i v sebeobsluze.

Cílem středního vzdělání je příprava na výkon budoucího povolání, rozvoj kompetencí v oblasti personální, sociální, odborné apod. Úroveň sociálních dovedností, specifických dovedností žáků se ZP je podstatná pro další uplatnění ve společnosti a na trhu práce.

4.2.4 TERCIÁRNÍ VZDĚLÁVÁNÍ

Po absolvování oboru s maturitou je možné volit z nabídky dalšího studia na VOŠ. Již v průběhu středoškolského studia doporučujeme žákům návštěvu dnů otevřených dveří na vyšších odborných školách pro seznámení se s obsahem studia nabízených oborů a s možnostmi podpory studentů se ZP. Kariérové poradenství na **vyšších odborných školách** se zaměřuje na budoucí profesní život studentů. Cílem je poskytnout potřebné informace o trhu práce, tvorbě pracovních dokumentů (motivační dopis, životopis) či informace o dalších možnostech vzdělávání. Tato služba pomáhá studentům v rozvoji zdravého sebehodnocení, které je pro volbu budoucího profesního zaměření nepostradatelné.

Student se ZP, který úspěšně zakončí státní maturitní zkouškou středoškolské vzdělávání, může ve své profesní přípravě pokračovat studiem na **vysoké škole**. Všechny veřejné vysoké školy ČR mají aktuálně zřízena univerzitní či fakultní centra podpory studentů se specifickými potřebami (dále jen centrum SSP). Na těchto pracovištích je vytvářena podpora při vysokoškolském studiu i studentům se ZP. Cílovou skupinou těchto pracovišť jsou již uchazeči o vysokoškolské

studium. Nezbytné je zahájit spolupráci s uvedeným pracovištěm už při studiu na střední škole. Centra SSP provádějí uchazeče se ZP procesem volby vhodného studijního programu a následně přijímacím řízením. Centrum SSP se zásadním způsobem podílí již na realizaci a modifikaci přijímací zkoušky (blíže k modifikaci viz níže výčet servisních opatření). Odborný poradenský pracovník centra SSP na základě žádosti uchazeče se ZP při prvním kontaktu provede funkční diagnostiku. Ta je zaměřena na zjištění skutečného funkčního dopadu zrakového postižení na aktivity nezbytné pro studium zvoleného studijního programu. Na podkladě uvedené diagnostiky následně rozlišujeme typologii zrakového postižení ve vztahu k vysokoškolskému studiu následovně:

- ▶ Uživatel zraku je uchazeč/student, jehož zraková vada stále umožňuje práci zrakem (a to i s textem), s běžnými formáty dokumentů, včetně vizuálních. Úprava obrazu pozůstává ve zvětšování nebo jiných změnách optického charakteru, není třeba využívat odečítače obrazovky.
- ▶ Těžce zrakově postižený (uživatel hmatu, hlasu) je uchazeč/student, který pracuje s hmatově tištěnými dokumenty nebo s odečítači obrazovky (v kombinaci s hmatovým displejem nebo hlasovým výstupem), který vyžaduje editovatelný formát textového dokumentu, příp. dokument obsahově i formálně adaptovaný. Jsou zde tedy zahrnuti i ti, pro něž je v tradiční terminologii vyhrazen termín těžce slabozraký, nevidomý, příp. prakticky nevidomý.

Centra SSP poskytují uchazečům/studentům se ZP níže uvedená servisní opatření, která upravují (modifikují) formu studijních požadavků tak, aby odpovídala potřebám jedince se ZP, a to takovým způsobem, aby nedocházelo ke snižování studijních nároků a vzdělávacího obsahu studijního programu na vysoké škole.

Souhrn standardizovaných servisních opatření poskytovaných vysokou školou pro studenty se zrakovým postižením:

- ▶ zpřístupnění odborné literatury,
- ▶ individuální výuka,
- ▶ studijní asistence,
- ▶ osobní asistence,
- ▶ prostorová orientace,
- ▶ režijní opatření,
- ▶ časová kompenzace.

4.3 Provázanost kariérového poradenství s klíčovými kompetencemi

Na všech úrovních edukačního procesu určuje obsah vzdělání rámcový vzdělávací program. Ten je hlavním kurikulárním dokumentem a je vytvořen pro předškolní, základní, jazykové, základní umělecké a střední vzdělávání. Podle tohoto základního dokumentu zpracovávají školy svůj školní vzdělávací program (ŠVP). Každý rámcový vzdělávací program pro určitou skupinu dětí, žáků nebo studentů

charakterizuje vzdělávání, jeho cíle a definuje **klíčové kompetence** konkrétní skupiny.

Vzdělávací oblasti RVP jsou vzájemně propojené, jednotlivé kategorie obsahují dílčí cíle (záměry), vzdělávací nabídku a očekávané výstupy (předpokládané výsledky). Kariérové poradenství ve školách je zapracováno v jednotlivých školních vzdělávacích programech a týká se i žáků se zrakovým postižením. Témata kariérového poradenství se prolínají všemi vzdělávacími stupni i všemi vzdělávacími obory. Prezentovány jsou různorodé činnosti vhodné pro danou věkovou skupinu žáků včetně žáků se ZP, které žákům umožňují orientovat se ve společnosti a v oblastech sebepoznání, sebe prezentace, studijně profesních informacích, profesním plánování a rozhodování. Každá škola má klást důraz na kompetenční vzdělávání, na rozdíl od encyklopedického shromažďování informací. Pro výběr dalšího studia po ukončení povinné školní docházky žáka se ZP je zcela určující zvládnutí jednotlivých klíčových kompetencí daných RVP ZV na co nejvyšší úrovni, což není možné bez zvládnutí **specifických dovedností**. Např. klíčovou kompetenci komunikativní i klíčovou kompetenci k učení si neosvojí nevidomý žák bez dokonalé dovednosti v používání Braillova písma (čtení a psaní) a používání kompenzačních pomůcek určených k získávání a zpracovávání informací (počítač se speciálním softwarem).

4.4 Rozvoj specifických dovedností

Rozvoj specifických dovedností lze chápat jako proces kompenzace dopadů zrakového postižení, který umožní a usnadní začlenění žáků se ZP do dalšího vzdělávání, na trh práce a do společnosti. Z tohoto hlediska je třeba posuzovat nejen druh a stupeň postižení, ale i individuální předpoklady žáka, jeho schopnosti, dovednosti a také zájmy rodinné a sociální zázemí. Zapojení žáka do výuky a předprofesní přípravy závisí na jeho osobní motivaci, kterou můžeme posílit v procesu kariérového poradenství prostřednictvím sebepoznání, seznámení s trhem práce, rozpoznání zájmů, rozvoje jeho schopností sebe prezentace a možnosti získávání zkušeností v různých sociálních situacích. Cílené osvojování specifických dovedností žáka probíhá nejen ve školním prostředí, ale i v rodině a na veřejnosti.

Zvládnutí specifických dovedností je základní podmínkou výchovy a vzdělávání ve všech věkových skupinách.

V **předškolním vzdělávání** se věnujeme rozvoji těchto specifických dovedností:

- ▶ U dětí, které mají zachované zrakové funkce, provádíme systematickou zrakovou reedukaci a zrakovou stimulaci. Ta spočívá ve cvičeních zaměřených na rozlišování tvarů, barev, odlišování figury od pozadí, zrakovou diferenciaci, zrakovou analýzu a syntézu, zrakovou paměť, koordinaci oko–ruka, orientaci na ploše aj. (Matoušková, 2012).

- ▶ U dětí, které budou ve škole pracovat převážně hmatem, provádíme tzv. před-braillovskou přípravu. Ta spočívá ve zjemňování hmatu, v rozvoji jemné motoriky ruky, v seznámení s braillovským šestibodem a s obsluhou Pichtova stroje (Bučková, 2012).
- ▶ U dětí se ZP se věnujeme cílenému rozvoji ostatních smyslů (sluch, čich, chuť).
- ▶ Důležitý je rozvoj pohybových dovedností, nácvik orientace v prostoru.
- ▶ Rozvoj řeči.
- ▶ Nácvik sebeobsluhy (základy hygieny, oblékání, úklid hraček a oblečení, stolování).

V **základním vzdělávání** se rozvoji specifických dovedností věnujeme v předmětech speciální péče, které jsou v paragrafových školách vřazeny do školních vzdělávacích programů. Žáci se ZP, kteří se vzdělávají v běžných školách, mají výuku těchto předmětů v učebním plánu prostřednictvím IVP. Někdy je nutné posílit vzdělávání ve specifických dovednostech i mimo školu. Velmi důležité jsou např. **sociální dovednosti**, které se v předmětech speciální péče nevyskytují.

Sebeobsluha – cílem je zapojení do běžného života, samostatnost a nezávislost žáka se ZP na pomoci a s tím spojené zapojení do kolektivu ostatních žáků. Obsah cvičení v sebeobslužných dovednostech závisí na věku žáka a na jeho aktuálních schopnostech a dovednostech. Doporučuje se v případě, kdy si žák neumí organizovat a plánovat školní práci a také pokud je třeba ho naučit rozhodovat o sobě samém. Jedním z důležitých náplní u nevidomých je i nácvik vlastnoručního podpisu, u starších žáků pak rozpoznávání bankovek (Kadlicová, 2012).

POSP – cílem je především dosažení samostatnosti při pohybu a orientaci v interiéru a exteriéru jako jednoho z předpokladů pro samostatný život žáka se ZP. Pomáhá také v jeho socializaci a začlenění do kolektivu, do intaktní společnosti. Tento předmět může vyučovat speciální pedagog, který absolvoval akreditovaný kurz POSP, nebo do školy může docházet instruktor POSP. Prvky prostorové orientace se v běžné škole zařazují např. do hodin tělesné výchovy (modifikace obsahu vzdělávání v hodinách tělesné výchovy), kde je cvičí žák s asistentem pedagoga pod supervizí pracovníků SPC (Páchová, 2012; Wiener, 2006).

Práce s kompenzačními (optickými) pomůckami. Využití pomůcek umožňuje vzdělávání a pomáhá odstranit informační bariéry. Žák pracuje se speciálními optickými pomůckami na blízko i do dálky; jedná se o různé lupy a dalekohledy, elektronické zvětšovací lupy apod. Práce s optickou pomůckou je pro žáka se ZP náročná a přináší i rychlejší nástup únavy, nikdy práci ve škole nezrychlí. Pro obsluhu počítače nebo notebooku je zvládnutí psaní desetiprstovou metodou výhodou vedoucí ke zrychlení komunikace prostřednictvím počítače a následnému získání studijní kompetence. Žák se ZP má možnost se více soustředit na zápis poznámek z výuky a pracovat s elektronickými učebnicemi. U nevidomých je psaní všemi deseti nezbytným předpokladem pro ovládnutí počítače se speciálním softwarem. Pro výuku psaní existují různé počítačové programy volně přístupné na internetu; je možné rovněž využít učebnice pro obchodní školy

nebo absolvovat kurz psaní všemi deseti. Práce s počítačem jako s kompenzační pomůckou je základní specifickou dovedností budoucího studenta a je základní dovedností pro jeho uplatnění na trhu práce.

Braillovo písmo – cílem je osvojení kompenzační techniky čtení a psaní Braillovým písmem jako základního komunikačního prostředku pro zvládnutí vzdělávání. Žák s těžkým zrakovým postižením se vzdělává od prvního ročníku prostřednictvím Braillova písma. V průběhu vzdělávání se s Braillovým písmem seznamuje žák s progresivní zrakovou vadou a co nejdříve, jak je to možné, používá Braillovo písmo ve výuce v jednotlivých předmětech.

Rozvoj zrakové percepce (stimulace, reedukace) – zařazujeme přednostně formou intervence, jedná se o rozvoj zrakových dovedností a posílení zrakových schopností. Jedná se o cvičení zrakové percepce – rozvoj zrakových funkcí, správné vidění oběma očima.

Organizace vzdělávání a volba metod u žáka se souběžným postižením více vadami akceptuje druh a stupeň postižení, zdravotní stav a omezení, které z nich vyplývají. Je třeba klást důraz na aktuální úroveň specifických dovedností žáka, úroveň jeho skutečných možností a schopností. V neposlední řadě záleží na specifických a individuálních potřebách vyplývajících právě z daného postižení.

Pro žáky se souběžným postižením více vadami, u kterých je problém se zvládnutím specifických dovedností v potřebném rozsahu a v závislosti na nezvládnutých specifických dovednostech je pak problém s volbou dalšího vzdělávání a uplatnění, **existují tranzitní programy**, pomocí kterých je možné s těmito žáky dále pracovat. Tranzitní programy jsou sociální službou, která by měla usnadnit těmto jedincům s těžkým zdravotním postižením přechod ze školy do zaměstnání a uplatnění ve společnosti. Totéž platí pro žáky nevidomé (žáky s těžkým zrakovým postižením), kteří nemají z různých důvodů dostatečnou podporu svého okolí (rodiny).

Ve **středním vzdělávání** platí totéž, co bylo uvedeno o specifických dovednostech v základním vzdělávání. Čím lépe a širěji zvládnuté specifické dovednosti a na jejich základě osvojené klíčové kompetence jedinec se ZP má, tím lepší získá předpoklady pro další studium i uplatnění v práci i ve společnosti.

4.5 Optimální model podpory žáků se zrakovým postižením včetně kariérového poradenství

Plánování volby a příprava na povolání probíhá od předškolního věku a v dnešní době celoživotního vzdělávání není tento proces nikdy ukončen. Jedná se o komplexní a dlouhodobou záležitost, kterou ovlivňuje rodina, okolí jedince se ZP a školský vzdělávací systém. Podaří-li se zaktivizovat jedince se ZP natolik, že si po ukončení základního a středního vzdělávání najde vhodné uplatnění, je schopen si nadále zvyšovat kvalifikaci, vzdělávat se, případně i svou kvalifikaci měnit

a přizpůsobovat se tak požadavkům trhu práce, je vyhráno, našli jsme optimální model. Toto se však týká jen jednoho žáka z mnoha.

Dlouholetá spolupráce všech zainteresovaných stran je dána pravidelným setkáváním a komunikací s jednotlivými aktéry jak při metodických návštěvách pracovníků SPC škol, tak při ambulantských návštěvách rodiny v SPC, psychologických a speciálněpedagogických vyšetřeních či konzultacích i různých setkáních žáků se ZP (sportovní, kulturní, vzdělávací akce), kde se kromě výchovně-vzdělávacích otázek řeší také případné nadání, talent a profilace (předpoklady) žáka. Pracovníci SPC pro ZP mají dlouhodobou péči dostatek poznatků o samotném žákovi, jeho školních i mimoškolních aktivitách, o rodinném zázemí, které jim umožňují posoudit a nasměrovat žáka při výběru vhodné školy, nasměrovat jeho další studijní dráhu. Systematická podpora žáků se ZP včetně kariérového poradenství se daří v těch SPC pro ZP, kde se pracuje týmově. Speciální pedagogové, psychologové a sociální pracovníci se dělí o své poznatky o konkrétním žákovi se ZP, mají dostatek informací o podstatě zrakové vady tohoto žáka a jsou schopni společně s rodiči, pedagogy škol a pracovníky školních poradenských pracovišť (ŠPP) hledat optimální řešení budoucího pracovního uplatnění žáka se ZP.

Podstatné pro sociální rehabilitaci klientů SPC je jejich začlenění jak do společnosti intaktních (v průběhu vzdělávání), tak i do společnosti osob se zrakovým postižením za účelem získávání, osvojování a zvládání nových životních situací ztížených právě postižením zraku (sportovní, hudební aktivity, zájmové činnosti).

Jedním z důležitých bodů v oblasti kariérového poradenství je osobní kontakt a návštěva potenciální vybrané školy. Dítě, žáka i studenta se ZP a jeho zákonné zástupce zajímá klima a atmosféra školy, zázemí, bezbariérový přístup, stanovisko a interakce vedení školy, jeho postoj k žákům s podpůrnými opatřeními, integrační přístup, získání informačních materiálů, zodpovězení základních otázek při návštěvě. Není výjimkou, že žáka se zákonnými zástupci doprovází při této návštěvě právě pracovník SPC pro ZP. Ten při osobním kontaktu s pracovníky školy zjišťuje a doplňuje potřebné informace, které jsou pro žáka při rozhodování a případném výběru školy zásadní, např. profil a možnosti uplatnění absolventa se zrakovým postižením, obsah a rozsah učiva všeobecných i praktických předmětů, průběh odborné přípravy, možnosti praxe apod. Společná návštěva žáka, zákonných zástupců a pracovníka SPC probíhá vždy s ředitelem dané školy, často se ho účastní i další pracovníci školy. Je zapotřebí vyjednat podmínky při přijímacím řízení a seznámit se s podpůrnými opatřeními, dále dohodnout postup, časový harmonogram a organizaci spolupráce mezi zúčastněnými stranami.

SPC pro ZP provádí, v případě zájmu klienta, v rámci kariérového poradenství komplexní vyšetření. Je třeba rozlišit, zda se jedná o vyšetření v rámci poradenství, kdy žák nemá představu, co by chtěl dělat, jaké jsou jeho silné a slabé stránky, do jaké míry ho omezuje stupeň zrakového postižení, či zda se jedná o vyšetření v případě, kdy žák už ví, do které školy chce nastoupit, a vzhledem

ke zrakovému postižení potřebuje upravit podmínky přijímací zkoušky. Komplexní vyšetření vždy zohledňuje aktuální zprávu oftalmologa, popř. vyjádření dalších odborných lékařů k případným omezením. Potřebným doplňkem celkového zhodnocení situace je zpráva ze ŠPP školy žáka se ZP.

Komplexní vyšetření provádí SPC zejména u žáků, jejichž zraková vada má progresivní charakter, nebo u těch, kteří vlivem onemocnění nebo úrazu přišli o zrak v průběhu povinné školní docházky. U této skupiny žáků nebyla speciálně-pedagogická podpora během školní docházky dostatečně dlouhá, vzhledem k psychickému stavu většiny těchto žáků nebylo možné podporu zintenzivnit, a proto u nich nebývají specifické dovednosti vycvičené na dostatečnou úroveň. Je třeba tedy najít takové další studium, kdy bude možné pokračovat v rozvíjení potřebných kompenzačních dovedností. Speciální pedagog provádí vyšetření se zaměřením na schopnosti a dovednosti žáka, zohledňuje vliv zrakové vady a její dopady na výchovně-vzdělávací proces. Podstatné pro vyšetření a pro volbu dalšího vzdělávání je získání informací o době vzniku zrakové vady (z nichž vyplývá úprava metod, postupů a forem práce apod.). Nedílnou součástí je zjišťování studijních předpokladů a prospěchu, zájmů a volnočasových aktivit žáka se ZP, sociability a adaptability (ve škole a při vyšetření), úrovně sebeobsluhy a samostatnosti, úrovně práce s kompenzačními pomůckami a s internetem, schopnosti orientace v prostoru a materiálně technického zázemí klienta. Po vyhodnocení výsledků vyšetření a rozhovoru se všemi aktéry navrhují poradenští pracovníci optimální vzdělávací program pro konkrétního žáka se ZP. Řeší to, jakou profesní dráhu, studium, učební obor zvolit po skončení povinné školní docházky. Součástí konzultace je i individuální vyhledávání nabídky středního vzdělávání, studijních oborů, aby žák získal základní přehled o obsahu vzdělávání jednotlivých oborů a poznal, jaké předměty se bude učit, co je jejich obsahem, jak bude probíhat praktická výuka apod. Probírány jsou také zkušenosti s danou školou od pracovníků SPC, od jiných klientů a také reference od bývalých absolventů. Při výběru školy je vhodné navštívit více škol z důvodu možnosti porovnání a určení osobních preferencí.

V závěru konzultací ke kariérovému poradenství je poskytnuta zpětná vazba, jsou shrnuty závěry a dány podněty k dalšímu přemýšlení a jednání. Vhodné je nastítnit časový harmonogram a **přenést kompetence na samotného žáka**, vést ho k aktivnímu přístupu a samostatnému rozhodnutí, probrat všechna „pro a proti“. Důležité jsou také informace o různých alternativních řešeních pro případ, že žák nebude na vybranou školu přijat. Nyní máme nastavený systém celoživotního vzdělávání i pro osoby se ZP. Je tedy možné i během dalšího studia obor vzdělávání změnit. Záleží na aktivitě žáka se ZP, na jeho zájmu a preferencích.

SPC pro ZP provází žáka i středoškolským studiem, případně i vyšším odborným vzděláváním. Legislativou je stanoven postup, jak žákovi potřebnou podporu při vzdělávání zajistit.

Cílem kariérového poradenství, které prostupuje všemi stupni školské soustavy od mateřské školy až po vysokou a zároveň je nabízeno i dospělým jedincům kteréhokoli věku, je zejména profesní uplatnění jedince se zrakovým postižením v dospělém životě.

SOUHRN

V této kapitole je popsána úloha jednotlivých aktérů – účastníků kariérového poradenství. Dále je popsán proces kariérového poradenství od předškolního vzdělávání až po vzdělávání terciární. V celém textu je kladen důraz na rozvoj specifických dovedností jedinců se zrakovým postižením, kterými minimalizujeme dopady zrakového postižení na kvalitu života jedince.

5 Proces kariérového poradenství při přechodu na trh práce

— Nikol Aková —

Možnosti v oblasti pracovního uplatnění osob s těžkým zrakovým postižením jsou ovlivňovány nejen aktuálně platnými legislativními úpravami, nýbrž v neméně podstatné míře také společenskými podmínkami a snahou pracovníků institucí, nadací a firem o realizaci těchto možností.

5.1 Formy zaměstnávání, jejich příležitosti a rizika

Legislativní podpora při vytváření uceleného systému vychází zejména ze Standardních pravidel vyrovnávání příležitostí pro osoby se zdravotním postižením (schváleno Valným shromážděním OSN v roce 1993), ze zákona č. 435/2004 Sb. o zaměstnanosti, který zakotvuje, že účastníci právních vztahů jsou povinni zajišťovat rovné zacházení se všemi fyzickými osobami uplatňujícími právo na zaměstnání.

V uvedeném dokumentu je stanoveno, že při zprostředkování zaměstnání se věnuje zvýšená péče uchazečům o zaměstnání, kteří ji pro svůj zdravotní stav, věk, péči o dítě nebo z jiných vážných důvodů potřebují. S těmito uchazeči je možné vypracovat individuální akční plán směřující ke zvýšení jejich možnosti uplatnění na trhu práce.

U osob (žáků, studentů) s těžkým zrakovým postižením je nezbytným předstupněm přípravy na pracovní uplatnění širokospektrální rehabilitace, do které můžeme zahrnout prostředky pedagogické i sociální, pracovní a léčebné. V rámci tohoto procesu získává osoba se zdravotním postižením potřebné dovednosti a informace, které zvyšují míru její samostatnosti a nezávislosti.

Na základě svých kompetencí, zájmů, ambicí se může člověk se zrakovým postižením obrátit na instituce poskytující poradenství v oblasti zaměstnávání osob se zdravotním postižením – různé organizace pro osoby se zdravotním postižením, školská poradenská zařízení, neziskové organizace a jednoznačně úřady práce. V jednotlivých institucích jsou vyškolení pracovníci, kteří mohou na základě požadavku člověka se zdravotním postižením pomoci v získání přehledu o možnostech konkrétního uchazeče.

V současné době mohou lidé se zrakovým postižením najít uplatnění na **otevřeném trhu práce**, v běžné firmě jako zaměstnanci nebo jako osoby samostatně výdělečně činné. V případě, že se na otevřeném trhu práce uplatnit nemohou, mohou najít uplatnění na **chráněném trhu práce**. Chráněný trh práce představují chráněná pracovní místa, do kterých legislativně spadají i chráněné pracovní dílny.

Významným pojmem ve službách a aktivitách pro osoby se zdravotním postižením je **pracovní rehabilitace**. Pracovní rehabilitace je podle § 69 zákona o zaměstnanosti souvislá činnost, která je zaměřená na získání a udržení vhodného zaměstnání pro osoby se zdravotním postižením, kterou na základě jejich žádosti zabezpečuje Úřad práce ČR.

5.1.1 VOLNÝ TRH PRÁCE

Získat práci na volném trhu práce může pro osoby se zdravotním postižením obnášet celou řadu úskalí a problémů. Na pracovníky jsou kladeny vysoké nároky – vyžaduje se kvalifikace, vysoká produktivita práce, flexibilita, mobilita, samostatnost i schopnost práce v týmu, schopnost komunikace, ale i množství praktických zkušeností, přičemž se u osob se zdravotním postižením často již dopředu předpokládá, že řadu těchto požadavků splňovat nebudou, a jsou proto mnohdy směřovány na chráněný trh práce, je jim nabízena práce pro méně kvalifikované osoby nebo jsou odmítány.

U firem a společností, které s lidmi se zdravotním postižením nemají zkušenosti, je nadměrně důležité poskytovat možnost odborného poradenství a pravidelných konzultací. Potřebují získat dostatek informací o zásadách kontaktu s lidmi s těžkým zrakovým postižením a vědět, jak mohou uzpůsobit podmínky pro přípravu konkrétního pracovního místa, jak informovat o vhodném přístupu ostatní spolupracovníky na pracovišti apod.

Informace a poradenství v otázkách spojených se zaměstnáváním osob se zrakovým postižením jsou zaměstnavatelé oprávněni požadovat od úřadů práce, stejně jako součinnost při vyhrazování nebo vytváření vhodných pracovních míst, spolupráci při řešení individuálního přizpůsobování pracovních míst a pracovních podmínek pro osoby se zdravotním postižením. Obrátit se lze na Informační a poradenské středisko pro volbu a změnu povolání Úřadu práce ČR (<https://www.uradprace.cz/informacni-a-poradenske-stredisko-pro-volbu-a-zmenu-povolani>). Možným spolupracujícím subjektem jsou také pracoviště Asociace pracovní

rehabilitace ČR (www.aprcr.cz). V obou poradenských subjektech je poskytováno individuální i skupinové poradenství, pracovníci institucí, výchovní poradci či přímo zaměstnavatelé se mohou účastnit seminářů prezenční i distanční formou. Asociace pracovní rehabilitace zveřejňuje mapu ergodiagnostických center a nabízí možnost přihlášení se do různých projektů usnadňujících vstup osob se zrakovým postižením na trh práce – např. projekt LÁVKA (<http://www.aprcr.cz/akreditovany-kurz-mpsv-chomutov-7-6/>).

Teoretická a praktická příprava pro zaměstnání nebo jinou výdělečnou činnost osob se zdravotním postižením zahrnuje přípravu na budoucí povolání podle zvláštních právních předpisů, přípravu k práci a specializované rekvalifikační kurzy. Příprava k práci je cílená činnost směřující k zapracování osoby se zdravotním postižením na vhodné pracovní místo a k získání znalostí, dovedností a návyků nutných pro výkon zvoleného zaměstnání nebo jiné výdělečné činnosti. Provádí se na pracovištích zaměstnavatele s možnou podporou asistenta.

Zaměstnavatelé se mohou s případnými uchazeči setkat přímo na **burze pracovních příležitostí** pořádané regionálně přímo úřady práce ve spolupráci s neziskovým sektorem. Nové trendy v kariérovém poradenství vytvářejí rovněž univerzitní centra podpory pro studenty se specifickými vzdělávacími potřebami na jednotlivých vysokých školách (www.ujep.cz/cs/ucp).

S uvedenými skutečnostmi by se měl seznámit každý výchovný/kariérový poradce pracující na základní škole. Měl by s uvedenými skutečnostmi obeznámit zákonné zástupce žáka se ZP, který uvažuje o středoškolském vzdělávání.

5.1.2 CHRÁNĚNÉ PRACOVNÍ MÍSTO

Zaměstnavatelem může být vytvořeno pro osobu se zdravotním postižením chráněné pracovní místo, a to na základě písemné dohody s úřadem práce. Chráněné pracovní místo musí být provozováno po dobu nejméně 2 let ode dne sjednaného v dohodě. Pokud podíl zaměstnaných osob se zdravotním postižením dosahuje nejméně 60 %, lze provozovat chráněnou pracovní dílnu. Dohodu na zřízení chráněného pracovního místa může úřad práce uzavřít i s osobou se zdravotním postižením, která se rozhodne vykonávat samostatnou výdělečnou činnost.

Na vytvoření chráněného pracovního místa i místa pro osobu se zdravotním postižením v chráněné dílně může úřad práce poskytnout zaměstnavateli příspěvek.

Zaměstnavateli mohou být poskytovány i další formy podpory, např. příspěvek na dopravu zaměstnanců (v případě, že zaměstnavatel zajišťuje dopravu svých zaměstnanců s těžším zdravotním postižením, kteří vzhledem ke svému zdravotnímu stavu nemohou využít dopravy hromadnými dopravními prostředky). V nedávné době byla také upravena možnost poskytnutí příspěvku zaměstnavatelům při vytváření nových pracovních míst pro osoby se zdravotním postižením v rámci investičních pobídek.

Nabídka zaměstnání pro osoby se zrakovým postižením v chráněných dílnách je velmi omezená. V některých regionech není taková nabídka vůbec. S kompletní nabídkou služeb pro osoby se zrakovým postižením je možné se seznámit v brožuře vydané sdružením **Okamžik**, které podporuje samostatný a plnohodnotný život lidí se zrakovým postižením a jejich začleňování do společnosti (ke stažení na www.okamzik.cz).

Jedinečným poskytovatelem různých programů se zaměřením na pracovní uplatnění osob se zrakovým postižením je **Pobytové rehabilitační a rekvalifikační středisko pro nevidomé Dědina, o.p.s.** Klienti zde mohou projít nácvikem dovedností v sociální rehabilitaci (v dílnách se zaměřují třeba na rozvoj hmatových dovedností), pracovní rehabilitaci (v dílnách probíhá testování týkající se budoucího pracovního zaměření klienta) nebo rekvalifikací (mohou absolvovat konkrétní rekvalifikační kurz – košíkářská dílna, tkalcovská dílna, keramická dílna, dílna drátování aj.). Služby jsou poskytovány celostátně a je zajištěna i možnost dlouhodobého ubytování v prostředí upraveném pro osoby se zrakovým postižením (www.dedina.cz).

Další z možností využití výhod chráněného pracoviště ve spojení s chráněným bydlením jsou služby **Domu sv. Cyrila a Metoděje pro zrakově postižené** v Opavě ve Vlastovičkách. Vytvořené chráněné pracoviště je uzpůsobeno i pro osoby se smyslovým znevýhodněním (vyrábějí zde textilní výrobky, nášivky, keramiku a mnoho dalšího) (www.charitaopava.cz).

Jednou z zajímavých nabídek seberealizace pro osoby se zrakovým postižením je projekt **Nadačního fondu Mathilda „Mathelier“** (<https://www.mathilda.cz/projekt>), kde se klienti mohou pod odborným vedením v chráněném pracovním prostředí seznámit s tvorbou keramiky. Pro veřejnost jsou pak pořádány workshopy.

Přehled neziskových organizací poskytujících služby podporovaného zaměstnávání je zveřejněn a volně přístupný. Organizace podporovaného zaměstnávání se také snaží o inovativní projekty typu „tranzitní programy“, zajišťující lidem se zdravotním postižením individuální praxe na běžném trhu práce, čímž jsou rozvíjeny jejich sociální dovednosti a získávány nové pracovní zkušenosti. Cílová skupina osob se zrakovým postižením je však zatím zahrnuta pouze v ojedinělých případech – jde o konkrétní jedince a osoby s kombinovaným zdravotním postižením (www.unie-pz.cz).

V regionálních nabídkách takto zaměřených programů pro osoby se zdravotním postižením bývá uplatnění osob s těžkým zrakovým postižením problematické. Někdy naráží na nepřístupnost samotného prostředí nebo na neochotu upravit podmínky pracovního místa a hledat adekvátní řešení. V lepším případě jde jen o komunikační bariéru a nedostatečnou informovanost o specifikách kontaktu s lidmi s těžkým zrakovým postižením a neznalost možností uzpůsobení podmínek pro tuto cílovou skupinu osob.

5.2 Komunikace s potenciálním zaměstnavatelem

V současné době, kdy je žákům se zrakovým postižením zpřístupněno vzdělávání, kdy je společnost otevřenější k možnostem realizace těchto osob i v dalších složkách života a stále se rozvíjejí a rozšiřují informační technologie a s nimi spojené množství kompenzačních pomůcek, mohou i zaměstnavatelé vytvářet nové pracovní pozice. **Základním předpokladem k ochotě přijmout do pracovního týmu člověka s těžkým zrakovým postižením je dostatek informací o specifických kontaktu s takovým pracovníkem.**

Na ochotě všech zúčastněných v konzultačním procesu záleží, zda se podaří najít optimální řešení, které nebude neúměrně zatěžovat zaměstnavatele a bude vyhovovat představám člověka se zrakovým postižením. Šance na získání pracovního místa se zvyšuje získáním dostatečné kvalifikace. U osob s nízkou kvalifikací se možnosti zaměstnání nabízejí především v manuálních činnostech, které však mnohdy vyžadují zrakovou kontrolu, proto je slabozrací mohou vykonávat jen částečně (úklidové práce, práce nižšího zdravotnického personálu, pomocné práce v kuchyni) a nevidomí prakticky vůbec.

Jedinci se zrakovým postižením mnohdy preferují práci na částečný úvazek. Důvodem je náročnost zvládnutí všech aktivit, které jsou s pracovní činností spojené. Při cestě do zaměstnání (a zpět) musí být člověk se zrakovým postižením pozorný a využívat techniky prostorové orientace a samostatného pohybu. Navíc musí být schopen se dobře orientovat i na pracovišti (vědět, kde je prostor k přípravě jídla a pití, dojít si na toaletu apod.). Náročnější na pozornost je také využívání kompenzačních pomůcek (zobrazování prostřednictvím zvětšování, práce na ozvučeném počítači). U slabozrakých může být limitující i dlouhodobé zatížení zraku a následně klesající schopnosti rozlišování. Některé činnosti je možné nabídnout formou krátkodobé či dlouhodobější spolupráce (dohoda o provedení práce, dohoda o pracovní činnosti), např. u přepisu mluveného slova nebo u překladatelství.

I uchazeč o zaměstnání s těžkým zrakovým postižením by měl projít výběrovým řízením na konkrétní pozici. Je možné se předem domluvit, v jaké formě je potřeba připravit materiály (v podobě zvětšeného černotisku, v elektronické podobě), nebo lze vytvořit samostatný termín. Pokud je například součástí výběrového řízení sestavení nějakého textu, zrakově postižený uchazeč bude muset použít vlastní počítač. Stejně tak může prokázat znalost práce s internetem či konkrétními programy.

Stále častěji jsou při výběrovém řízení používány nejrůznější psychotesty, které je možno nahradit rozhovorem nebo je lze zpracovávat v elektronické podobě, u slabozrakých je využitelná zvětšovací kompenzační pomůcka (ruční nebo kamerová zvětšovací lupa) a je třeba u nich počítat s delším časovým limitem zpracování.

Je třeba hovořit otevřeně a nebát se zeptat na podrobnosti související s rozsahem zrakové vady uchazeče (zeptat se, jak pracuje s dokumenty, co zvládne na počítači, které programy používá, jak se orientuje v prostředí, zda je schopen cestovat sám, jaké používá další kompenzační pomůcky...).

Pokud bude uchazeč ve výběrovém řízení úspěšný, bude nutné se nějaký čas věnovat nácviku prostorové orientace a samostatného pohybu, pravděpodobně s odborným instruktorem (u osob od 15 let poskytuje tuto službu Tyfloservis, o.p.s. – www.tyfloservis.cz). Po absolvování nácviku by měl být pracovník schopen zcela samostatného pohybu, v případě komplikovaného přístupu na pracoviště využije dle dohody průvodce. Součástí konzultací k prostorové orientaci a samostatnému pohybu mohou být spolupracovníci informováni o možnostech správného doprovázení osob s těžkým zrakovým postižením a upozorněni na nebezpečné bariéry, které by mohly být na pracovišti řešeny – otevřená dvířka a okna v úrovni hlavy, výrazné světelné zdroje způsobující oslnění u slabozrakých, nebo naopak potřeba konkrétního cíleného osvětlení při práci do blízka.

Ohledně používání speciálních kompenzačních pomůcek je vhodné se předem domluvit, které by mohly být zakoupeny zaměstnavatelem a které pomůcky bude mít zrakově postižený vlastní.

V porovnání s ostatními zaměstnanci je nevidomý mnohem citlivější na dodržování určitého systému. Je potřeba, aby každá věc měla své místo a ostatní spolupracovníci tento systém dodržovali (dokumenty, soubory na disku apod.).

Při nástupu do zaměstnání je dobré projít všechny potřebné dokumenty a opatření třeba se služebně starším kolegou. Je potřeba vědět, že pro osoby se zrakovým postižením je dobré označit si některé předměty a dokumenty hmatovými prvky, popisky v Braillově písmu, zvětšeným černotiskem apod. Zrakově postiženému zaměstnanci je vhodné přidělit schopného kolegu, který ho bude v začátcích provázet, seznámí ho s programovým vybavením na pracovišti, případně zjistí, zda je program kompatibilní se zvětšovacíím či ozvučovacíím softwarem, který zrakově postižený zaměstnanec používá.

Při nástupu zrakově postiženého zaměstnance je třeba připravit na tuto skutečnost také ostatní spolupracovníky, s nimiž bude v pravidelném kontaktu, a respektovat následující pravidla:

- ▶ nestačí odpovídat pouhou mimikou či gestem (např. kývnout bez slovního doprovodu), nevidomý takovou odpověď vůbec nezaznamená, slovní komentář je nutný;
- ▶ první pozdraví vždy vidící nevidomého a vhodné je přidat své jméno (nevidomý nemusí podle hlasu poznat, o koho se jedná);
- ▶ stejné pravidlo platí u loučení: při odchodu z místnosti je třeba o tom nevidomého vždy informovat;
- ▶ poskytovat pomoc dle dohody, více se doptat (nebát se pomoc nabídnout, být vstřícný k odmítnutí pomoci; nebát se pomoc odmítnout, pokud přesahuje naše možnosti).

Neméně důležitou roli při hodnocení trhu práce pro zrakově postižené hraje i vědomí zrakově postižených. Pasivní přístup k vlastnímu uplatnění se postupně mění, stále více je akcentován aktivní osobní přístup a odpovědnost zrakově postiženého vůči vlastnímu životu. Zároveň je třeba k osobám se zrakovým postižením uplatňovat specifický přístup.

Desatero pro kontakt s nevidomými

Při setkání s nevidomými občany upadají mnohdy ostatní lidé do rozpaků. K odstranění zbytečných zábran při takových setkáních přijměte několik užitečných rad:

1. Mějte na paměti, že nevidomí jsou zcela normální lidé, kteří mají různé přednosti i nedostatky jako každý jiný. I mezi nimi jsou lidé výjimeční, inteligentní i méně nadaní.
2. Při setkání s nevidomým se chovejte přirozeně a nenuceně. Pomozte tam, kde je to nutné, a to způsobem taktním a nenápadným. Pomoc však nevnucujte.
3. Vyvarujte se projevů soucitu – o ten dnešní nevidomí naprosto nestojí. S velkým povděkem ale vždy uvítají i sebemenší pomoc, která jim přijde vhod ve ztížených podmínkách. Nepřipusťte ani podceňující nebo snižující výroky, vždyť nevidomí mají právo na úctu a uznání stejně jako všichni ostatní.
4. Nevidomého, kterého znáte, pozdravte vždy sami jako první, i když je mladší než vy, a k pozdravu připojte i jeho jméno, aby věděl, že pozdrav patří jemu.
5. Když vstoupíte do místnosti, kde se nachází nevidomý, dejte se zřetelně poznat. Pokud vás nepozná podle hlasu, povězte svoje jméno. Tichý pohyb neznámé osoby v jeho okolí působí pochopitelně nepříjemně. Rovněž upozorněte na to, že místnost opouštíte.
6. Velmi nepříjemně na nevidomého působí, projednáváte-li jeho záležitosti nikoli přímo s ním, nýbrž s jeho průvodcem. Průvodce nevidomého pouze doprovází, avšak nezastupuje ho.
7. Když se nevidomý ocitne na ulici, na nádraží apod. v orientačních těžkostech, zeptejte se ho, zda mu můžete nějak pomoci. Velký hluk, prudký déšť i sníh velmi zhoršují nevidomému orientaci v prostoru. Potom stačí, když nevidomému nabídnete, aby se lehce zavěsil do vaší paže, protože takto může snadno jít krůček za vámi, sledovat směr vašich pohybů a na vše včas reagovat.
8. Při nástupu do dopravních prostředků netlačte nikdy nevidomého před sebou, ale jděte sami první. Nev tlačujte nevidomého na sedadlo, stačí, když položíte jeho ruku na opěradlo. Při vstupu do auta položte jeho ruku na horní rám dveří.
9. Když nevidomý vstoupí do restaurace bez průvodce, jistě ocení pomoc při vyhledávání věšáku a volného místa u stolu. S jídlem si poradí sám, stačí, když mu povíte, jak je jídlo na talíři uspořádané. Určitě uvítá informace o tom, co všechno je na stole (sklenice s vodou, váza, popelník atd.) a kdo u stolu sedí spolu s ním.

10. Když budete nevidomého doprovázet delší dobu, popište mu hlavní rysy okolí, vybavení místnosti a osoby, které se kolem nacházejí. Při popisování se nemusíte vyhýbat optickým dojmům a barvám.

Desatero pro kontakt se slabozrakým člověkem

V naší zemi žije kolem 150 000 slabozrakých lidí. Zrak mají oslabený v různé míře a různým způsobem. Obtíže mívají při některých každodenních činnostech, v zaměstnání nebo při komunikaci s lidmi. K lepšímu porozumění jejich situace mohou přispět následující body:

1. Zraková vada je někdy nápadná, jindy si jí nemusíme ani všimnout. Ne vždy platí, že čím více dioptrií člověk má, tím hůře vidí. Některým slabozrakým totiž dioptrické brýle nepomáhají.
2. Někteří slabozrací jsou citlivější na silné osvětlení, mluvíme o světloplachosti, což je možné řešit nošením tmavých brýlí, použitím méně intenzivního osvětlení v místnosti nebo zatemněním oken. Jiným se výrazně zhorší vidění při nízké intenzitě osvětlení, mluvíme o šerosleposti, což se řeší silnějším osvětlením. Budme pozornější, když slabozraký vychází na sluncem zalitou ulici nebo když vstupuje do špatně osvětleného domu či obchodu.
3. Přizpůsobení na změnu osvětlení může slabozrakým trvat velmi dlouho. Mohou se takzvaně rozkoukávat i hodinu tam, kde se zdravé oko adaptuje během několika vteřin.
4. Výjimečně se můžeme setkat s člověkem, který vůbec nerozlišuje barvy, vidí černobíle. Častá je ale porucha rozlišování některých barev. Nebojme se upozornit slabozrakého na případné omyly.
5. Snížená zraková ostrost a omezení zorného pole způsobují slabozrakým mnoho praktických obtíží. Člověk se zúženým zorným polem má sníženou schopnost orientace v prostoru, při svém pohybu užívá bílou hůl. Někdy, při zachované zrakové ostrosti, může číst i běžný text. Při nízké zrakové ostrosti bývají problémy se čtením, rozlišováním drobných předmětů a s poznáváním lidí.
6. V dobře známém prostoru se slabozraký pohybuje zpravidla bez obtíží a bezpečně. V novém neznámém prostředí může mít ale velké potíže při orientaci a může potřebovat naši pomoc.
7. Nedivme se, když slabozraký člověk v době přechodného zhoršení podmínek pro vidění užívá postupů a pomůcek typických pro nevidomé: tmavých brýlí, bílé holi...
8. Umožněme slabozrakým přistoupit blíž k informačním tabulím, ke zboží v obchodě a k dalším prohlíženým předmětům. Vhodné je, mohou-li si věci vzít do ruky. Počítejme s tím, že pro vnímání zrakem potřebují více času, používají při tom různé pomůcky: speciální brýle, lupy, dalekohledy...

9. Odstraňujeme architektonické a informační bariéry. Vyvarujeme se nesprávného osvětlení, možných odlesků, nerovnoměrného rozptýlení světla. Dávejme přednost velkému tiskacímu písmu bez zbytečných okras před písmem psacím. Využívejme kontrastu: černý fix na bílém papíře, žlutá hrana na tmavém schodu... Jasně čitelná by měla být i vyobrazení označující WC, sprchy apod.
10. Nečekejme na to, až nás slabozrací požádají o pomoc. Nabízíme ji sami. Pozdavme raději jako první, přestože to nemusí odpovídat etiketě. Přečtěme jim špatně čitelný text. Upozorníme včas na věci, kterých si nemusejí ani všimnout. Potíže slabozrakých lidí jsou do značné míry individuální, neostýchejme se jich zeptat přímo, s čím bychom mohli pomoci.

Úspěšné začlenění do pracovního kolektivu je závislé na otevřené komunikaci a vzájemném porozumění.

Jedním z největších zaměstnavatelů osob se zrakovým postižením je Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých (SONS, www.sons.cz). Tato organizace se věnuje poskytování služeb osobám se zrakovým postižením, hájí jejich práva a zájmy a svá pracoviště má vytvořena celostátně. Zapojuje se i do různých projektů zacílených na zaměstnávání financovaných z prostředků Evropské unie.

5.3 Proces přechodu ze školy na trh práce

Speciálněpedagogická činnost se všemi dostupnými podpůrnými prostředky ve školním prostředí by mohla mít za cíl, aby žák se zrakovým postižením dosáhl co nejvyššího stupně vzdělání, které mu umožní přiměřené společenské a pracovní uplatnění. Je třeba se při tom soustředit na schopnosti řešit samostatně problémy, rozvíjet oblast emocionální (sebeuvědomování, sebekontrolu, odpovědnost, vůli), rozvíjet komunikační kompetence, individuální nadání a vlohy. Toho lze dosáhnout jen celoživotním vzděláváním a nabídkou různých programů v oblasti školství i sociálních služeb.

U osob těžce slabozrakých a prakticky nevidomých představuje důležitou složku nácvik využívání zrakových dovedností v maximální možné míře. K rozvoji všech potřebných dovedností (i u osob úplně nevidomých) je využíván nácvik v oblasti sociální rehabilitace, a to za účelem absolvování nácviku potřebných dovedností, směřujících k překonávání některých sociálních důsledků, které vznikly v souvislosti se zdravotním postižením, a nalezení aktivní participace ve společnosti. V rámci tohoto procesu získává osoba se zdravotním postižením potřebné dovednosti a informace, které zvyšují míru její samostatnosti a nezávislosti. Jde především o:

- ▶ psychosociální terapii směřující k akceptaci existujícího zdravotního postižení,
- ▶ reedukační činnosti zaměřené na využívání a rozvoj zachovaného potenciálu poškozených funkcí,
- ▶ edukační činnosti zaměřené na rozvíjení nepostižených funkcí a schopností: nácvik prostorové orientace a samostatného pohybu; nácvik vykonávání

sebeobslužných činností a činností nezbytných pro samostatný život, jako jsou samostatné stravování, péče o osobní hygienu, oděvy a domácnost, základy přípravy pokrmů apod.; nácvik čtení a psaní slepeckého Braillova písma; nácvik psaní na kancelářském psacím stroji a počítačové klávesnici; nácvik vlastnoručního podpisu; nácvik dovedností sociálního kontaktu a komunikace; kvalifikované poradenství při výběru pomůcek pro kompenzaci zrakového handicapu a reedukaci vidění včetně nácviku jejich obsluhy.

Vzhledem k rozvoji informačních technologií, jejich zpřístupňování osobám se zrakovým postižením i rozvoji oboru sociální rehabilitace by se její nedílnou součástí měl stát také nácvik obsluhy těchto zařízení. Tento požadavek je dán skutečností, že počítačová gramotnost se v dnešní době stala součástí obecné gramotnosti a pro osoby se zrakovým postižením představuje jeden z alternativních způsobů písemné komunikace.

Prvotním úkolem je diagnostika a zhodnocení pracovního potenciálu zrakově postiženého člověka, srovnání s jeho dosavadní kvalifikací a navržení dalšího postupu. Dalším úkolem je akceptace postižení ve vztahu k práci a vyvolání adekvátní aspirační úrovně a motivace k práci. Třetím úkolem je vlastní pracovní příprava. Následuje uvedení do práce na zvoleném pracovišti, kde by měly být vytvořeny materiálně-technické, organizační i personální úpravy tak, aby odpovídaly specifickým potřebám zrakově postiženého člověka. V rámci přípravy na zaměstnání (konzultacemi s výchovným poradcem v rámci kariérového poradenství) by bylo výhodou moci se seznámit s konkrétním pracovištěm, tedy mít možnost se podívat na pracoviště přímo.

Na stránkách Ústavu pro informace ve vzdělávání (www.uiv.cz – lifelong learning) je možné získat podrobnosti k jednotlivým programům, studijním oborům a dále statistické informace z oblasti školství.

Znevýhodnění, která na trhu práce ohrožují osoby se zdravotním postižením, mohou být v menší či větší míře zmírňována prostřednictvím žádoucích legislativních norem. Je třeba hledat rovnováhu mezi rozumnou mírou ochrany zdravotně handicapovaných občanů a zájmy zaměstnavatelů, mezi nimiž je vždy na prvním místě to, že každý zaměstnanec by pro zaměstnavatele měl být jednoznačným přínosem. Přínosem je pro zaměstnavatele takový zaměstnanec, který umožňuje co nejsnazší a nejefektivnější fungování jeho podniku, což se u komerčních subjektů projevuje maximalizací ekonomického efektu, u nekomerčních subjektů včetně veřejné správy fungováním instituce ke spokojenosti klientů.

Nezaměstnanost osob slabozrakých a zejména nevidomých lidí je srovnatelná s nezaměstnaností nejhůře přízpůsobivých skupin občanů. Je tím důvodem nedostatečná motivace zaměstnavatelů, anebo osob se zrakovým postižením? Jsou zaměstnavatelé dostatečně informováni o legislativních výhodách zaměstnávání osob se zrakovým postižením?

S nástupem nových technologií, především pak s rozvojem automatizace v průmyslu, dochází k útlumu tradičních zaměstnání, jako jsou např. kartáčník

či provazník. Stále častěji se tak u osob se zrakovým postižením prosazují zaměstnání s prvkem duševní práce, jakými jsou např. ladiči hudebních nástrojů, učitelé hudby, telefonisté, maséři nebo programátoři. Vývoj technologií klade stále vyšší důraz na multidisciplinaritu pracovního zařazení, kdy např. telefonista již nemůže být „výhradně“ telefonním manipulátem, ale musí zvládat práci recepčního i informačního pracovníka, zkrátka být osobou schopnou komunikovat a flexibilně reagovat. Právě z tohoto důvodu je třeba na trhu práce hledat nová místa, přizpůsobovat jim kvalifikaci jedince, aktivně novou kvalifikaci nabízet a v obecném měřítku legislativně podporovat motivaci zaměstnavatelů k zaměstnávání občanů se zdravotním postižením.

Absolventi středních škol se ZP mohou vykonávat některé kancelářské práce, ekonomické činnosti, případně některé odborné činnosti v sociálních službách či školství. Uplatnění mohou nalézt zejména z důvodu dobré znalosti práce na počítači, která je pro absolvování střední školy pro zrakově postižené nezbytností. Úspěšnost při hledání zaměstnání je opět vyšší u slabozrakých, nicméně i nevidomí mohou vhodné pracovní uplatnění nalézt.

Absolventi vysokých škol se ZP mohou již vykonávat odborné profese (programátor, překladatel, hudebník, pedagog, výzkumný pracovník např. v humanitních oborech či společenských vědách, právník, ekonom, vedoucí pracovník, metodik, personalista...). Zde záleží na schopnosti každého jedince prosadit se. Nezbytná je znalost práce na počítači. Uplatnění mohou absolventi najít ve státní správě, neziskovém sektoru i komerční sféře. Někteří se dokonce pouštějí do samostatné výdělečné činnosti, jiní dávají přednost práci pro nejrůznější svépomocná sdružení a spolky.

Pracovní uplatnění zdravotně postižených je spjato s ochotou zaměstnavatele podstoupit obtíže spojené s přizpůsobením pracovního místa, případně pracovní náplně zrakově či jinak handicapovanému občanovi. Významné však je, zda se zaměstnavateli zaměstnávat takto postiženého člověka opravdu vyplácí. Často uváděným důvodem neuspokojivého stavu v oblasti uplatnění občanů se zdravotním postižením na trhu práce bývají předsudky zaměstnavatele. Předsudky mohou být spojeny s předešlými zkušenostmi zaměstnavatele se zaměstnáváním či jiným kontaktem s handicapovaným občanem nebo mohou být způsobeny reálnými dopady znevýhodnění do produktivity práce zdravotně handicapovaných občanů.

5.4 Jiné možnosti uplatnění žáka mimo trh práce

Tématu zaměstnávání a zaměstnanosti lidí s handicapem se věnuje mnoho různých projektů financovaných z prostředků Evropské unie. Kromě státních institucí se jím zabývají i nadace a nadační fondy. Ze zkušeností samotných osob s těžkým zrakovým postižením víme, že někdy se ani při nejlepší snaze nepodaří

vhodné pracovní uplatnění najít. Problém může být v nereálnosti požadavků nevidomého, v jeho očekávání, ale také v možnostech regionální infrastruktury pro tuto konkrétní cílovou skupinu osob. Možnosti najít vhodné zaměstnání v Praze se budou velmi lišit od rozsahu nabídek v Ústeckém kraji.

Pokud bychom hledali způsoby dalšího uplatnění žáků mimo otevřený či chráněný trh práce, mohli bychom zacílit na jejich osobní rozvoj, využití programů celoživotního vzdělávání, například prostřednictvím univerzitních projektů, projektů knihoven i soukromých vzdělávacích institucí. Člověk s těžkým zrakovým postižením může využít svých zkušeností a v mnoha ohledech být inspirací pro ostatní lidi se zrakovým postižením i pro intaktní veřejnost. V takovém případě může předávat své zkušenosti na besedách či přednáškách, prostřednictvím organizací poskytujících dobrovolnické aktivity nebo činnosti svépomocného charakteru. V neposlední řadě je možné využít moderních technologií a své zkušenosti, tipy a inspirace předávat v elektronické podobě.

Severočeská vědecká knihovna v Ústí nad Labem vytvořila Poradenské a edukační centrum pro osoby se specifickými vzdělávacími potřebami. V centru je možnost půjčit si vzdělávací materiály a různé kompenzační pomůcky a účastnit se vzdělávacích aktivit jako posluchač i jako lektor. Spolupracují s mnoha organizacemi pro osoby se zdravotním postižením, konkrétně s Tyfloservisem, pro zrakově postižené. K dispozici je pobočka zvukové knihovny K. E. Macana, kamerové zvětšovací pomůcky a ozvučené programy (<https://www.svku.cz/oddeleni-a-pobocky/lidova-cast/poradenske-a-edukacni-centrum>).

Příkladem zajímavých aktivit může být Městská knihovna v Lounech, kde vytvořili projekt Třetí věk. Jedná se o vzdělávací cyklus v rámci celoživotního vzdělávání. Projekt se snaží o zvyšování kvality života účastníků projektu, využívá jinakosti jako principu rozvoje osobnosti a nového principu dobrovolnictví nejen ze strany lektorů, ale i frekventantů, kteří vykonávají dobrovolnickou práci pro knihovnu (www.mkl.cz/treti-vek).

V jednotlivých regionech ČR fungují obecně prospěšné společnosti TyfloCentra. V těchto střediscích je možné se účastnit vzdělávacích programů a některá mají zřízena chráněná pracovní místa na pozici masér ad. Bližší informace je možné najít na zveřejněném rozcestníku na internetových stránkách (<http://www.tyflocentrum.cz>).

Programy zacílené na mladší věkovou kategorii vytvářejí regionální dobrovolnická centra. Programy mají zajímavou náplň, přesah do dalších aktivit a v některých případech jsou propojeny i se zahraničními partnery (www.dcul.cz, první registrované regionální Dobrovolnické centrum).

Pro zrakově postižené může být přínosné stát se členem oblastní odbočky Sjednocené organizace nevidomých a slabozrakých ČR. Kromě toho, že člen dostává aktuální informace z různých oblastí, má možnost se aktivně zapojit do svépomocných činností odbočky. Jednotlivé odbočky jsou zřizovány celostátně, fungují téměř v každém větším městě. Svěpomocné aktivity jsou provázány

s registrovanými sociálními službami odborného sociálního poradenství, sociálně aktivizačních služeb nebo sociální rehabilitace (<https://www.sons.cz/odbocky>).

Inspirativním předáváním zkušeností a informací může být blog založený těžce zrakově postiženou ženou – BLINDička aneb Život prakticky nevidomé ženy. Využití moderních technologií pro sdílení nápadů, názorů, odkazů, komentářů k problematice osob se zrakovým postižením je možnou formou seberealizace. Autorka blogu se nebojí glosování jakéhokoli tématu. Úvodní slova blogu: „O všem, co byste chtěli vědět o životě skoro ve tmě, o všem, co vás zajímá, o všem, nač byste se možná báli zeptat, se dozvíte na mém blogu. Dočtete se, jak se žije se zbytky zraku, jak se vykonávají běžné denní činnosti, jak se studuje, cestuje, seznamuje, nakupuje, pečuje o psa či dítě, pracuje a raduje“ (<http://www.blindicka.com/>).

Rukověť kariérového poradce žáků se SVP – individuální plánování a tranzitní program, vychází jako jeden (avšak nikoli jediný) výstup rozsáhlého projektu *Systémová podpora kariérového poradenství a tranzitních programů žáků se SVP pro ČR* (realizovaného na Ústavu speciálněpedagogických studií Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci). Má být pomocníkem a být „po ruce“ právě těm, kteří jsou žákům se speciálními vzdělávacími potřebami (SVP) v době ukončování jejich školní docházky nablízku. Může se jednat o třídního učitele, výchovného či kariérového poradce, ředitele školy, pracovníka vybraného školského poradenského zařízení či rodiče žáka.

SOUHRN

V páté kapitole je popsána úloha kariérového poradenství při přechodu na trh práce, a to jak na volný trh práce, tak na chráněné pracovní místo. Je popsán proces přechodu ze školy na trh práce. V poslední podkapitole jsou zmíněny i jiné možnosti uplatnění jedince se zrakovým postižením.

6 Pro inspiraci

— Nikol Aková, Petra Holá, Jana Janková —

V této kapitole chceme na příkladech z praxe ukázat, jak dobře (či naopak špatně) realizované kariérové poradenství u žáka se zrakovým postižením a zejména důraz na výuku specifických dovedností mohou ovlivnit jeho pracovní uplatnění a současně i kvalitu jeho života. Jedná se o skutečné příběhy zaznamenané pracovníky SPC a ilustrují jejich zkušenosti z práce se žáky se ZP. U osob se ZP většinou navazuje školské poradenství na činnost sociálních služeb. Jedinci se ZP musí dostat alespoň informaci o existenci těchto služeb – raná péče, školské poradenství, další sociální služby, které podporují rekvalifikaci jedince a zaměstnávání.

Spolupráce všech zúčastněných probíhala v ovzduší důvěry a na profesionální úrovni. Samozřejmě je, že tyto příběhy byly zcela anonymizovány tak, aby nedošlo k porušení ochrany osobních dat.

■ **ILUSTRAČNÍ PŘÍKLAD A: kazuistika nevidomého chlapce** – vypracovaná dle strukturovaného rozhovoru s chlapcem.

Nyní:

- ▶ pracovník Nadačního fondu Mathilda,
- ▶ svobodný, bydlí ve vlastním bytě,
- ▶ sport – zvuková střelba pro ZP, člen úspěšného tanečního souboru.

Dg.: glaukom, zrakové funkce v pásmu nevidomosti se zachovaným světlocitem.

Světlocit umožňuje orientaci ve venkovních prostorách a za dobré viditelnosti, umožňuje i rozeznávat některé barvy.

Rodina: rodiče bez zdravotního postižení, v současné době v důchodu. Chlapec pochází z dvojčat, druhé dvojče zemřelo. Je nejmladší ze tří sourozenců, dvě starší sestry jsou zdravé a mají již svou rodinu. Rodiče žijí v malé obci, chlapec vyrůstal v rodinném domku v podporujícím a láskyplném prostředí. Ze strany rodičů bylo vytvořeno prostředí s vysokou mírou laskavosti a citového přijetí. Rodiče

od počátku podporovali především samostatnost chlapce v pohybu a vycházeli vstřícně všem jeho požadavkům.

Průběh vzdělávání:

Rodiče od 6 měsíců věku dítěte spolupracovali s poradnou pro rodiče předškolních zrakově postižených dětí (dnes středisko rané péče). Ve školním roce 1992/1993 nastoupil chlapec do mateřské školy v místě bydliště, kam docházel na dvě hodiny dopoledne. Přes jeho počáteční mírnou plačtivost a nechuť zapojit se do aktivit se ho postupně podařilo zapojit do všech činností v MŠ. Od března 1993 byl v péči speciálněpedagogického centra pro zrakově postižené. Ve školním roce 1993/1994 přestoupil na žádost rodičů do speciální mateřské školy pro zrakově postižené, kde se adaptoval velmi dobře. Do mateřské školy chodil rád, i když musel denně dojíždět autobusem, ale brzké vstávání mu nedělalo problémy. V roce 1994 i 1995 byl chlapci na podkladě psychologického vyšetření doporučen odklad školní docházky z důvodu vykazování známek nezralosti a nepřipravenosti pro její započetí. V předškolním zařízení byl v péči logopeda MŠ.

Od 1. září 1996 nastoupil do speciální třídy pro zrakově postižené v běžné základní škole. Bez obtíží se naučil Braillovo písmo a plnil své školní povinnosti. První ročník ukončil s výborným prospěchem. Speciální třídu pro zrakově postižené navštěvoval po celou dobu docházky do základní školy. V rámci školy docházel do ZUŠ, kde se učil hrát na klávesy. Vyučující v ZUŠ se k chlapci nechoval dobře, podle chlapcova vyjádření docházelo ze strany učitele k psychickému i fyzickému týrání. Na základě žádosti rodičů byl žák přeřazen k jinému pedagogovi, ale negativní zážitky ovlivnily zásadně jeho vztah k výuce hudby. Od 1. ročníku ZŠ také navštěvoval sportovní oddíl, kde se věnoval atletice.

Na 2. stupni ZŠ pracoval žák bez přítomnosti asistenta pedagoga při výuce, což zvyšovalo náročnost domácí přípravy na vyučování. Ze strany pedagogů však nebyly na chlapce kladeny vysoké nároky, bylo na něm, co si z hodin poslechem nebo vlastními zápisky na Pichtově stroji odnese. Podle vyjádření rodičů si učitelé tímto ulehčovali práci. Pouze vyučující matematiky poskytla žákovi a rodičům individuální péči a vysvětlovala nově probírané učivo. Rodiče zajistili doučování soukromými hodinami, aby byl chlapec dostatečně připraven na přijímací řízení na gymnázium, kam byl přijat po absolvování povinné školní docházky.

Školní i životní dráhu chlapce ovlivnilo seznámení s nevidomým vrstevníkem. Jejich přátelství vzniklo již v mateřské škole a provázelo je po celou dobu vzdělávání na základní i střední škole. Všichni okolo je považovali za nerozlučitelnou „dvojku“. Vždy se vzhledem k rozdílným povahám doplňovali.

Chlapec je sportovně zdatný, navštěvoval aktivně centrum pro zdravotně postižené, účastnil se sportovních soutěží pro handicapované. Je technicky zaměřený, orientuje se velmi dobře v práci s počítačovou technikou. Společnost sám dříve nevyhledával, ale s kamarádem se účastnil setkání a akcí osob se zrakovým postižením. Pravidelné setkávání s kamarády se zrakovým handicapem mu jednoznačně pomohlo zvýšit sebevědomí a víru ve vlastní schopnosti.

Všichni pedagogové na gymnáziu vzali studium nevidomého chlapce jako výzvu a vynaložili při jeho individualizované výuce maximální nasazení. Spolužáci na gymnáziu přijali chlapce mezi sebe bez problémů hned v 1. ročníku. Společně se účastnili akcí i mimo vyučování. SPC zorganizovalo sportovní turnaj v show-downu, kterého se se zájmem účastnili i intaktní spolužáci.

Ve 3. ročníku gymnázia absolvoval chlapec jazykový pobyt pro zrakově postižené ve Finsku (ICC), kde byl poprvé sám bez svého nejlepšího přítele. Na tomto pobytu byl okolnostmi donucen se samostatně pohybovat v neznámém prostředí, navázat nové kontakty a především komunikovat i v cizím jazyce. Po maturitě byl přijat k vysokoškolskému studiu oboru Psychosociální péče o seniory na Zdravotně sociální fakultě Jihočeské univerzity. Povinnou praxi v rámci vysokoškolského studia absolvoval v Tyfloservisu v Českých Budějovicích. Bakalářskou práci přes různé peripetie úspěšně obhájil v roce 2014. Ve třetím ročníku ZSF JU byl také přijat na základě ústních přijímacích zkoušek na bakalářský obor Speciální pedagogika, který z důvodu náročnosti studia nedokončil.

Zaměstnání a další vzdělávání:

Pobytové rehabilitační a rekvalifikační středisko pro nevidomé Dědina, o.p.s. – obsluha osobního počítače – 5 týdnů v roce 2015.

Zaměstnání v kavárně POTMĚ v letech 2014–2020.

V roce 2015 zájem o zaměstnání v call centru – po přijímacím pohovoru se mu potenciální zaměstnavatel neozval.

V roce 2016 nastoupil do masérského kurzu na soukromé škole, kde dle jeho vyjádření vyučující především v rámci praktické výuky nebyli na studenta s těžkým zrakovým postižením dostatečně připraveni, nedokázali přizpůsobit výuku a výklady pro nevidomé – studium proto nedokončil. Jediný vyučující fyzioterapie poté docházel za chlapcem do domácího prostředí a individuálně mu v rámci osobního nasazení prakticky ukázal postupy a různé hmatové variace apod. Dnes má doma z vlastních finančních zdrojů pořízené masérské lehátko a jako svého koníčka zde provádí masáže rodinných příslušníků, přátel a známých.

V roce 2017 byl osloven pracovníci Tyfloservisu s nabídkou zaměstnání na pozici učitele práce s PC a práce s kompenzačními pomůckami. Získal zaměstnání na 0,25 úvazku, tj. na 10 hodin týdně. Pracoval ambulantně v prostorách Tyfloservisu i v terénu, kam ho kolegyně vozily služebním vozem. Zde také sám absolvoval povinný kurz prostorové orientace a samostatného pohybu (POSP).

Od roku 2018 až do současné doby působí jako pracovník Nadačního fondu Mathilda, kde pracuje pro knihovnu a upravuje filmy pro nevidomé na 0,5 úvazku.

Shrnutí:

Co je na tomto příběhu důležité z hlediska kariérového poradenství?

- ▶ **Výchova a podpora rodiny.** Od dětství byl veden k sebeobslužným činnostem jako intaktní vrstevníci. Zvládl jízdu na kole, samostatný nákup v obchodě. Byl vychováván k tomu, aby řešil své problémy sám.

- ▶ Nástup do ZŠ do třídy pro žáky s postižením zraku – **nácvik specifických dovedností** (Braillovo písmo, práce s kompenzačními pomůckami, POSP) a jejich každodenní využívání. Vztah a dlouhodobé přátelství s aktivnějším kamarádem, jeho nápady a příležitosti, se kterými se na společné studijní i pracovní cestě setkali.
- ▶ **Pobyt na jazykovém kurzu ve Finsku** – samostatnost, komunikace, překonávání překážek, POSP.
- ▶ Gymnázium – samostatně zpracovaná **seminární práce na téma** „Pomůcky pro nevidomé na bázi ICT“. To bylo první zamyšlení se nad vlastním směřováním.
- ▶ Bydlení na vysokoškolských kolejích – **odloučení od rodiny, příprava pro samostatný život**.
- ▶ **Vlastní bydlení** – koupě bytu v roce 2014.
- ▶ **Sport** – střelba, **tanec** – cestování, seznamování se, kontakty.

■ **ILUSTRAČNÍ PŘÍKLAD B** – vypracovaný dle strukturovaného rozhovoru s dívkou, která byla 10 let klientkou SPC.

Dívka – klientka SPC v letech 2004–2014 (od 4. ročníku běžné základní školy ve Středočeském kraji do maturity na běžném gymnáziu v Praze).

Nyní:

- ▶ studentka všeobecného lékařství na UK (ukončený 1. ročník),
- ▶ rodičovská dovolená – dítě 11 měsíců, vdaná (manžel lékař),
- ▶ hráčka na housle v několika hudebních tělesech,
- ▶ pravidelné sportování, občas účast na závodech v triatlonu (plavání, kolo, běh).

Dg.: vrozená katarakta, v dětství odoperovaná, srůsty, zajizvení (nutná reoperace v dospělosti), disociativní porucha zraku.

Rodina: rodiče oba s těžkým zrakovým postižením, učitelé hudby, absolventi Konzervatoře J. Deyla, mladší bratr bez zdravotního postižení.

Průběh vzdělávání:

Nástup povinné školní docházky v 6 letech v roce 2000 ve městě ve Středočeském kraji formou integrace. Spolupráce se SPC z iniciativy třídní učitelky zahájena ve 4. ročníku ZŠ. Dívka se dobře učila, učitelka poskytovala intuitivně podpůrná opatření dle potřeby (zvětšovala texty). Dívka nebyla v pedagogickém sboru školy oblíbená, protože často chyběla pro účast na různých vystoupeních, hudebních soutěžích, které pořádala místní ZUŠ – učila se hrát na housle a klavír. Rodiče ji v hudebním vzdělávání intenzivně podporovali, protože v hudbě nalézali pro dceru vhodné profesní uplatnění.

Po změně třídní učitelky v 5. ročníku ZŠ přestala být úspěšná i spolupráce školy a SPC. Třídní učitelka nebyla přesvědčená o vhodnosti integrace žákyně, a to se projevilo na klimatu třídy i celé školy. Na 2. stupeň přestoupila žákyně do školy pro žáky se zrakovým postižením. Rozvrh hodin byl uzpůsoben tak, aby mohla

pokračovat ve vzdělávání ve své ZUŠ. Kromě hudebního nadání, které bylo rozvíjeno v ZUŠ, byl ve speciální škole objeven i pohybový talent žákyně. Dívka začala intenzivně trénovat sporty: atletiku (běhy), plavání, běh na lyžích, jízdu na kole (tandem) a brzy začala vynikat i v této oblasti. Zapojila se pod vedením vyučující TV do tělovýchovné jednoty pod Svazem zrakově postižených sportovců. Plavání se postupně stalo sportem číslo jedna. Poslední dva ročníky základní školy absolvovala žákyně opět integrovaným způsobem ve svém rodném městě, ale v jiné ZŠ, než do které nastupovala do 1. ročníku. Na sportovní tréninky dojížděla dívka do Prahy.

Po absolvování základní školy nastaly v rodině dívky velké „boje“ o její další směřování. Rodiče důrazně prosazovali studium na konzervatoři, dívka v této době dávala jednoznačně přednost sportu a chtěla studovat na gymnáziu. Právě v této době se objevila disociativní porucha zraku, dívka používala při vzdělávání i při pohybu techniky nevidomých. Sama si zvládla vybrat vhodné pražské gymnázium (s podporou SPC), kde dosud neměli zkušenosti s tímto druhem speciálních vzdělávacích potřeb. Profesorský sbor gymnázia byl vstřícně naladěný na „hledání cest, aby to šlo, a nevymýšleli důvody, proč to nejde“, což se projevilo na celkovém klimatu školy. K tomu je třeba dodat, že dívka byla velmi samostatná. Ovládala nezbytné specifické dovednosti: psaní na klávesnici počítače všemi deseti, notebook a speciální software, Braillovo písmo, prostorovou orientaci. Během studia na gymnáziu pokračovala ve studiu hudby na ZUŠ v místě bydliště i v intenzivním sportovním tréninku. V plavání podávala takové výkony, že byla zařazena do reprezentačního družstva paralympijských sportovců ČR. S tímto družstvem se také zúčastnila paralympiády v Londýně v roce 2012.

Při studiu na gymnáziu našla dívka zalíbení v přírodních vědách, a tak se po maturitě v roce 2014 přihlásila k přijímacímu řízení na Lékařskou fakultu UK, kde chtěla studovat fyzioterapii. Při tomto prvním pokusu nebyla na fyzioterapii přijata pro limity dané stupněm zrakové vady (nebyla schopna rychle odečítat různé měřicí přístroje), ale byla jí nabídnuta možnost studovat obor nutriční terapeutka, což přijala. V následujícím roce (2015) absolvovala reoperaci vrozené katarakty, podařilo se odstranit srůsty a vidění dívky se částečně zlepšilo. Přihlásila se znovu na přijímací zkoušky na fyzioterapii, byla přijata a po třech letech toto bakalářské studium s úspěchem ukončila. V tomto období zároveň studovala na konzervatoři, nejdříve v Praze, později v Pardubicích (možnost dálkového studia), a pracovala na různých brigádách, protože přestala být podporovaná rodinou. Neplnila rodičovská očekávání a přání. Spolupracovala jako vedoucí s různými TOM (turistické oddíly mládeže) a s organizací Rozrazil (letní tábory a víkendové akce pro děti se SVP).

Zaměstnání a další vzdělávání:

Nastoupila do zaměstnání jako fyzioterapeut do jedné velké pražské nemocnice. Vyzkoušela si, že jí tato činnost vyhovuje, baví ji a že dokáže ji vykonávat. Po zacvičení jí vadilo, že není tou osobou, která rozhoduje a má odpovědnost

za výsledky terapie. Proto podala v roce 2019 přihlášku ke studiu na Lékařské fakultě UK na obor Všeobecné lékařství. Byla přijata. Pro těhotenství a mateřství měla rozložený první ročník na dva roky – nyní v červnu 2021 má s úspěchem ukončený 1. ročník studia. Stačila se také vdát. Manžel, budoucí vnuče a to, že hudbu provozuje nadále ve volném čase (rodiče se účastnili koncertu), smířilo dívku s rodinou. Maminka pomáhá s hlídáním vnučky.

Shrnutí:

Co je na tomto příběhu důležité z hlediska kariérového poradenství?

- ▶ V průběhu vzdělávání byly dívce nabídnuty různé příležitosti k rozvoji její osobnosti, kterých se vždy **aktivně** chopila (některých i proti vůli rodičů).
- ▶ Ovládá několik **specifických dovedností** ke kompenzaci zrakového postižení: Braillovo písmo, Braillovský notopis, prostorovou orientaci, psaní na klávesnici počítače všemi deseti, práci s kompenzačními pomůckami.
- ▶ Naučila se v průběhu vzdělávání **požádat o pomoc** v případě, že ji potřebovala (spolužáci, pedagogové). Při studiu na ZŠ a SŠ probíhala spolupráce se SPC. Při studiu VŠ spolupracovala s centrem Carolina. Nechtěla nekonkrétní pomoc ani žádné úlevy (asistent pedagoga) předem. Ani se na ně nespolehala.
- ▶ Naučila se **hospodařit s časem**, pohybové aktivity jsou součástí jejího života (triathlon, lezení na umělých horolezeckých stěnách), podobně jako provozování hudby (hra na housle).
- ▶ Vrcholový sport ji naučil **překonávat překážky**, plnit úkoly, nevzdávat se.
- ▶ Pomocí sportu poznala společenství jedinců se stejným handicapem, což mělo význam pro získání a upevnění jejího **sebevědomí**.
- ▶ Limity dané zrakovým postižením zůstávají, některé nelze odstranit ani překonat, ale jejich dopad je možné osobním přístupem minimalizovat.

■ **ILUSTRACNÍ PŘÍKLAD C** - vypracovaný dle rozhovoru se ženou, která je nyní klientkou sociální služby Tyfloservis.

Mladá žena, která vystudovala střední zdravotnickou školu a pracovala jako zdravotní sestra. Pro zhoršující se zrakovou vadu musela zaměstnání opustit. Pobírá invalidní důchod, ale zároveň se seznamuje s možnostmi rekvalifikace a případného zaměstnání.

Dg.: nízká porodní váha – předčasné narození, operace katarakty, těžká myopie, glaukom. Progresivní zraková vada, která vedla k odchlípení sítnice a ke ztrátě zraku v dospělosti.

Průběh vzdělávání:

Pamatuje si, že ve škole vždy seděla vpředu, nosila silné brýle a nebylo nutné řešit nějaké problémy v průběhu vzdělávání. Nepamatuje si, že by rodina nebo škola spolupracovala se SPC pro ZP. Dostala doporučení ke studiu na střední zdravotnické škole, kde bez problémů odmaturovala.

Začala pracovat ve zdravotnictví, zřejmě v nemocnici na oddělení, kde byla práce na směny. Noční směny jí začaly dělat potíže. Zřejmě práce při umělém osvětlení jí nadměrně zatěžovala zrak. Práce ji však bavila a naplňovala. Snažila se přejít na jiné oddělení, změnit pracovní pozici. Zkrátila si pracovní úvazek. Přesto se jí zrak horšil, došlo k odchlípení sítnice na obou očích, zvýšil se nitrooční tlak. Žena musela přestat pracovat a jít do invalidního důchodu.

Stala se klientkou Tyfloservisu, který poskytuje služby sociální rehabilitace dospělým jedincům (od 15 let věku), kteří přicházejí o zrak. Klientka hledala nějaké další možnosti pracovního uplatnění, velkou bariérou však byla nutnost naučit se různé dovednosti k získání samostatnosti v oblasti sebeobsluhy, hlavně prostorové orientace a samostatného pohybu. Neuměla se bez průvodce pohybovat dobře po městě, necítila se bezpečně a teprve se seznamovala s možností využít na mnoho aktivit také silné optické pomůcky (speciální lupy, monokulár, kamerové zvětšovací pomůcky).

„Teprve ve chvíli, kdy jsem se naučila **nové dovednosti**, zejména jak se samostatně pohybovat, jsem se začala zajímat o další **možnosti rekvalifikace**. Třeba v našem městě je pracovní agentura pro osoby se zdravotním postižením, kde se mohu naučit různé dovednosti pro speciální místo pro zdravotně postižené i **pracovní místo v běžné firmě**.“

Dnes můžeme předpokládat, že kariérové poradenství v období školní docházky nebylo provedeno dostatečně kvalitně. Pokud by bylo přizváno SPC k aktivní spolupráci v období základního vzdělávání, doporučilo by žákyni s tak chatrným viděním studium jiného oboru ve zdravotnictví, než jakým je běžná zdravotní sestra. Na příkladu je také patrné, že motivace k výcviku specifických dovedností nastává u jedinců se ZP až v době, kdy „to jinak nejde“. Naučit se specifické (kompenzační) činnosti, např. prostorovou orientaci, bez podpory zrakem je totiž velmi náročné na pozornost, představivost a tato činnost velmi vyčerpává.

7 Shrnutí obsahu kariérového poradenství

— Radka Prázná —

A. Přípravná fáze kariérového poradenství

ZŠ / 1.–3. ročník			
Co	Zaměření/témata	Kde	Kdo
<p>Zprostředkování bazální zkušenosti se světem práce</p> <p>Zprostředkování zkušenosti s významem smysluplné činnosti</p> <p>SP metodami korigovat (usměrňovat odchylky) případný verbalismus představ</p> <p>Rozvíjet kompetence pro život s postižením (dále jen KŽZP)</p> <p>Cílený rozvoj nižších a vyšších kompenzačních smyslů</p> <p>Rozvoj sebeobslužných dovedností</p>	<p>Hrajeme si, to je naše práce</p> <p>Dospěláci pracují</p> <p>Můžeme pomáhat (jeden druhému, mamce, tatkově, babičce, dědovi...)</p> <p>Co mě baví, co mi jde?</p>	<p>Vzdělávací obsahy níže uvedených vzdělávacích oblastí příslušného vzdělávacího stupně</p> <p>Přesahy a vazby na svět práce:</p> <p>MŠ:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dítě a jeho tělo • Dítě a jeho psychika • Dítě a ten druhý • Dítě a společnost • Dítě a svět <p>ZŠ:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Jazyk a jazyková komunikace (Český jazyk a literatura, Cizí jazyk, Další cizí jazyk) • Matematika a její aplikace (Matematika a její aplikace) 	<p>Instituce (raná péče, SPC pro děti se ZP, pracovníci ŠPP), pedagogičtí pracovníci, příp. kariérový poradce, rodina (primární i širší), tutoři („parták“, starší kamarádi či spolužáci) i z řad cílové skupiny (jedinec se ZP)</p>

ZŠ / 1.–3. ročník			
Co	Zaměření/témata	Kde	Kdo
<p>Rozvoj prostorové orientace a samostatného pohybu (dále jen POSP)</p> <p>Rozvoj komunikačních a sociálních kompetencí (funkční komunikace, odpovídající postoje ke svým možnostem i limitům)</p>		<ul style="list-style-type: none"> • Informační a komunikační technologie (Informační a komunikační technologie) • Člověk a jeho svět (Člověk a jeho svět) • Člověk a společnost (Dějepis, Výchova k občanství) • Člověk a příroda (Fyzika, Chemie, Přírodopis, Zeměpis) • Umění a kultura (Hudební výchova, Výtvarná výchova) • Člověk a zdraví (Výchova ke zdraví, Tělesná výchova) • Člověk a svět práce (Člověk a svět práce) 	
4.–5. ročník			
Co	Zaměření/témata		Kdo
<p>Rozvoj a rozšiřování zkušenosti se světem práce</p> <p>Rozvoj schopnosti adekvátní sebereflexe (silné, slabé stránky)</p> <p>Podpora zájmů, dispozic a nadání</p> <p>Rozvoj KŽZP</p> <p>Rozvoj schopnosti práce s kompenzačními pomůckami (ICT gramotnost)</p> <p>Rozvoj praktických životních dovedností</p> <p>Rozvoj POSP</p> <p>Rozvoj komunikačních a sociálních kompetencí (budování pozitivního sebeobrazu a pozitivního vztahu k druhým lidem)</p>	<p>Co přináší a obnáší určitá profese/práce?</p> <p>Co již všechno zvládnou a dovedu?</p> <p>Co bych chtěl umět a proč?</p> <p>Jaká cesta mě k tomuto cíli dovede?</p>		<p>Instituce (SPC pro děti se ZP, pracovníci ŠPP), pedagogičtí pracovníci, příp. kariérový poradce, rodina (primární i širší), tutoři („parták“, starší kamarádi či spolužáci) i z řad cílové skupiny (jedinec se ZP)</p>

B. Kariérové poradenství

6.–7. ročník		
Co	Zaměření/témata	Kdo
Rozvoj a rozšiřování zkušenosti se světem práce Rozvoj schopnosti adekvátní sebereflexe (silné, slabé stránky) Podpora zájmů, dispozic a nadání Rozvoj KŽZP Rozvoj schopnosti práce s kompenzačními pomůckami (ICT gramotnost) Rozvoj praktických životních dovedností Rozvoj POSP Rozvoj komunikačních a sociálních kompetencí (budování pozitivního sebeobrazu a pozitivního vztahu k druhým lidem)	Co přináší a obnáší určitá profese/práce? (individuální asistované stáže) Co již všechno zvládnou a dovedu? (sebezkušenostní a zážitkové programy) Co bych chtěl umět a proč? (aktivity zaměřené na objasnění motivace) Jaká cesta mě k tomuto cíli dovede? (aktivity zaměřené na formulaci cílů a způsoby jejich naplnění)	Instituce (SPC pro děti se ZP, pracovníci ŠPP) pedagogičtí pracovníci, příp. kariérový poradce rodina (primární i širší) tutoři („parták“, starší kamarádi či spolužáci) i z řad cílové skupiny (jedinec se ZP)

8.–9. ročník		
Co	Zaměření/témata	Kdo
<p>Rozvoj schopnosti práce s kompenzačními pomůckami (ICT gramotnost)</p> <p>Rozvoj praktických životních dovedností</p> <p>Rozvoj POSP</p> <p>Rozvoj komunikačních a sociálních kompetencí (budování pozitivního sebeobrazu a pozitivního vztahu k druhým lidem)</p>	<p>Individuální následové stáže na pracovištích (tzv. první či druhé volby)</p> <p>Účast na dnech otevřených dveří SOU, SOŠ, gymnázií</p> <p>Besedy se studenty a absolventy (se ZP) SOU, SOŠ, gymnázií</p> <p>Besedy a setkání s osobami se ZP, které se začlenily na trh práce</p> <p>Pravidelná konzultační odpoledne (součást dlouhodobého a systematického doprovázení profesní volbou žáka i zákonných zástupců)</p> <p>Kompletace informací a materiálů týkajících se přechodu žáka se základního vzdělávání do profesní přípravy (formální podoba musí odpovídat potřebám osoby se ZP)</p>	<p>Instituce (SPC pro děti se ZP, pracovníci ŠPP, organizace nestátní, neziskové, věnující se osobám se ZP, úřady práce), oftalmolog, psycholog, speciální pedagog – tyflopéd, výchovný poradce, kariérový poradce, zákonní zástupci, tutoři (starší kamarádi či spolužáci) i z řad cílové skupiny (jedinec se ZP)</p>
Střední škola / VOŠ		
Co	Zaměření/témata	Kdo
<p>Pro studenty hlásící se na VOŠ, VŠ</p> <p>Zpracování aktualizovaného osobnostního profilu studenta se ZP (zpracují se i závěry aktuálního oftalmologického nálezu)</p> <p>Diagnostické zhodnocení studijních předpokladů, zájmů, dispozic a nadání žáka se ZP</p> <p>Diagnostika aktuální úrovně kompetencí pro život se ZP</p> <p>Diagnostika aktuální úrovně sebeobslužných a sociálních dovedností</p> <p>Volba další profesní přípravy (studijního programu)</p>	<p>Individuální následové stáže na pracovištích (tzv. první či druhé volby)</p> <p>Účast na dnech otevřených dveří VOŠ, VŠ</p> <p>Besedy, příp. mentoring se studenty a absolventy (se ZP) VOŠ, VŠ</p> <p>Besedy a setkání s osobami se ZP začleněnými na trhu práce</p> <p>Pravidelná konzultační odpoledne (součást dlouhodobého a systematického doprovázení odborným poradenským pracovníkem procesem volby studijního programu)</p> <p>Kompletace informací a materiálů týkajících se přechodu studenta do terciárního vzdělávání (formální podoba musí odpovídat potřebám osoby se ZP)</p> <p>Preventivní aktivity směřující k minimalizaci či eliminaci školní neúspěšnosti (mentoring)</p>	<p>Instituce: SPC pro žáky se ZP, centra podpory studentů se specifickými potřebami na VŠ, pracovníci ŠPP, organizace nestátní, neziskové, věnující se osobám se ZP, úřady práce</p> <p>Oftalmolog, psycholog, speciální pedagog – tyflopéd, výchovný poradce, kariérový poradce, odborný poradenský pracovník centra pro VŠ studenty se SVP, mentor (zkušení studenti i z řad cílové skupiny)</p>

Pro školy/zaměstnavatele:

Typ postižení	Omezení vyplývající z postižení	Omezení v přístupu k informacím a orientaci v prostoru	Kompenzace/ opatření
Lehká a středně těžká slabozrakost	Hlučné prostředí zhoršuje orientaci v prostoru, porozumění situaci i komunikaci	<p>Nutný přístup k adaptovaným písemným materiálům (elektronická forma, zvětšený černotisk)</p> <p>Zraková práce probíhá za využití kompenzačních pomůcek (na principu zvětšení), vyplývá z individuálních potřeb konkrétního jedince se ZP</p> <p>Vyšší časové nároky na práci s informacemi</p> <p>Nižší úroveň schopnosti pohybovat se v neznámém prostředí</p> <p>Delší proces adaptace na pracovní prostředí</p>	<p>Používání kompenzačních pomůcek (optické, optoelektronické, zvětšovací software)</p> <p>Úprava světelných podmínek na pracovišti (dle individuálních potřeb osoby se ZP)</p> <p>Úprava pracovního prostředí pro osoby se sníženou schopností orientace</p> <p>Využívání zásad pro přístup a komunikaci s osobami se ZP</p>

Typ postižení	Omezení vyplývající z postižení	Omezení v přístupu k informacím a orientaci v prostoru	Kompenzace/ opatření
Těžká slabozrakost, těžce slabý zrak	<p>Hlučné prostředí zhoršuje orientaci v prostoru, porozumění situaci i komunikaci</p> <p>Vyšší míra rizika pracovního úrazu (samostatný pohyb bez zrakové kontroly na pracovišti)</p>	<p>Nutný přístup k adaptovaným písemným materiálům (elektronická forma, zvětšený černotisk)</p> <p>Zraková práce probíhá za využití kompenzačních pomůcek (na principu zvětšení), vyplývá z individuálních potřeb konkrétního jedince se ZP</p> <p>Vyšší časové nároky na práci s informacemi</p> <p>Nižší úroveň schopnosti pohybovat se v neznámém prostředí</p> <p>Delší proces adaptace na pracovní prostředí</p>	<p>Používání kompenzačních pomůcek (optické, optoelektronické, zvětšovací a odečítací software)</p> <p>Úprava světelných podmínek na pracovišti (dle individuálních potřeb osoby se ZP)</p> <p>Úprava pracovního prostředí pro osoby se sníženou schopností orientace</p> <p>Využívání zásad pro přístup a komunikaci s osobami se ZP</p> <p>Příprava pracovního kolektivu</p>
Nevidomost	<p>Hlučné prostředí zhoršuje orientaci v prostoru, porozumění situaci i komunikaci</p> <p>Vyšší míra rizika pracovního úrazu (samostatný pohyb bez zrakové kontroly na pracovišti)</p>	<p>Nutný přístup k adaptovaným písemným materiálům (elektronická forma, braillový tisk)</p> <p>Zraková práce probíhá za využití kompenzačních pomůcek (braillové řádky, odečítače grafického prostředí, asistivní technologie)</p> <p>Vyšší časové nároky na práci s informacemi</p> <p>Nižší úroveň schopnosti pohybovat se v neznámém prostředí</p> <p>Delší proces adaptace na pracovní prostředí</p>	<p>Používání kompenzačních pomůcek (braillové řádky, odečítače grafického prostředí, skenery)</p> <p>Úprava pracovního prostředí pro osoby se sníženou schopností orientace</p> <p>Využívání zásad pro přístup a komunikaci s osobami se ZP</p> <p>Příprava pracovního kolektivu</p>

Závěr

Předložený text nemá ambici stát se uceleným manuálem kariérového poradenství pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami.

Poprvé v českém prostředí však – a v tomto rozsahu – aplikuje obecné principy a zásady kariérového poradenství na naši cílovou skupinu žáků se zrakovým postižením.

V seznamu použité a doporučené literatury jsou uvedeny publikace, ze kterých autorky textu čerpaly a které je možné považovat za texty popisující aktuální pohled na kariérové poradenství všech věkových skupin, viz Navarová a Lancová (2019) nebo Pýchová, Košťálová, Drahoňovská a Madzirová (2020). A právě tyto texty doporučujeme vaší pozornosti.

Autoři předloženého textu pracují mnoho let v oblasti vzdělávání a školského poradenství žáků se zrakovým postižením, proto v textu aplikovaly poznatky kariérového poradenství obecně na cílovou skupinu dětí, žáků a studentů se zrakovým postižením, se kterými se v praxi denně setkávají.

Věříme, že text dostatečně zdůraznil potřebu vzdělávání v tzv. specifických dovednostech, které významným způsobem posilují kompetence těchto žáků potřebné při dalším studiu a uplatnění v zaměstnání.

Metodika se nesoustředí na výběr vhodných či nevhodných oborů pro žáky se zrakovým postižením, i když víme, že zrakové postižení výběr uplatnění významně omezuje. Snaží se popsat provázení jedince se zrakovým postižením vzdělávací soustavou, poznávání jeho silných a slabých stránek, posilování kompetencí tam, kde je to u konkrétního jedince potřeba. To všechno samozřejmě ve spolupráci s týmem pedagogů školy, kde se žák se ZP vzdělává, příslušným SPC a zákonnými zástupci.

V neposlední řadě upozorňujeme na existenci tranzitních programů nejen v sociální oblasti, ale i rozvoj této oblasti ve školství. Tranzitní programy jsou vhodné

pro žáky s těžkým zdravotním postižením, kteří nemají šanci získat kompetence k pracovnímu uplatnění na volném trhu v dostatečné míře.

Samotný tranzitní program však v metodice nepopisujeme, neboť ten je současně zpracováván v rámci samostatné publikace *Rukověť kariérového poradce žáků se SVP – individuální plánování a tranzitní program*, která je dalším výstupem projektu Systémová podpora kariérového poradenství a tranzitních programů žáků se SVP pro ČR.

Věříme, že informace, které má výchovný poradce v oblasti kariérového poradenství u intaktních žáků, obohacené o informace, které přináší tato metodika, přispějí ke kvalitnímu kariérovému poradenství poskytovanému ve školách žákům se zrakovým postižením.

Závěrem děkujeme všem kolegyním a kolegům ze škol připravujících žáky se zrakovým postižením i samotným žákům se zrakovým postižením za spolupráci a podporu při přípravě tohoto textu. Více informací i k poradenství pro další skupiny žáků se SVP naleznete na portálu www.kariera.zp.upol.cz.

Slovníček pojmů

Asistivní technologie – „Asistivní technologie je shrnující výraz pro asistivní, adaptivní a rehabilitační zařízení určená lidem s postižením zahrnující také proces jejich vybírání, zpřístupnění a užívání“ (https://en.wikipedia.org/wiki/Assistive_technology, překlad M. Pešák).

Astenopické potíže – obtíže vznikající z nezřetelného, špatného, neostrého vidění.

Braillovo (Brailleovo) písmo – bodové písmo pro nevidomé, které se čte hmatem. Základem písma je šest bodů uspořádaných do dvou sloupců po třech. Velikost jednotlivých bodů a vzdálenost mezi nimi je přesně dána.

Cortikal Visual Impairment (CVI, centrální postižení zraku, korová slepota) – porucha funkce mozku a zrakových drah. Projevuje se výraznou proměnlivostí zrakových funkcí a velkou variabilitou projevů (crowding – simultánní agnosie, obtíže při rozlišení tvarů, kontur, barev, objektů – věcí, přírodnin, zvířat, předmětů, jsou-li vnímány z jiného úhlu, než je dotyčný má nacvičeny z obrázků a fotografií, obtíže při rozlišení mimických projevů, při rozpoznání osob, při vnímání prostorových vztahů, statických objektů nebo naopak pohybujících se objektů, včetně nestálosti vnímaného zrakového vjemu). Většinou je přítomno několik obtíží z výše uvedených.

Černotisk – běžný tisk používaný v knihách a učebnicích.

Diplopie – dvojitě vidění.

Haptika – tzv. aktivní hmat, poznávání objektů prostřednictvím hmatu.

Informační deficit – omezení množství přijímaných informací způsobené zrakovou vadou.

Kariérové poradenství – systém poradenských služeb, jejichž cílem je pomáhat jednotlivcům jakéhokoli věku při rozhodování v otázkách vzdělávání, profesní přípravy, volby zaměstnání a rozvoji kariéry.

Klíčové kompetence – univerzální, specificky strukturované a v praxi využívané soubory znalostí, dovedností, postojů a dalších motivů chování a jednání. Klíčové kompetence jsou cílovými kategoriemi vzdělávacích programů základního a středního vzdělávání.

Kompetence žáka – soubor vědomostí, dovedností, zkušeností, postojů a hodnot důležitých pro učení, osobní rozvoj a uplatnění v životě.

Kompenzace – speciálněpedagogická metoda využívající náhradní funkce za funkci poškozenou. Pro osoby se zrakovým postižením mají kompenzační funkci např. sluch, hmat aj.

Monokulus – jedinec pouze s jedním funkčním okem.

Nystagmus – bezděčné rytmické pohyby většinou obou očí zároveň v několika nebo ve všech pohledových směrech. Může být vrozený i získaný a bývá průvodním jevem řady onemocnění (např. při hrubé poruše centrálního vidění v raném dětství).

Okluzor – prostředek k zakrytí oka používaný při léčbě dětské tupozrakosti.

Okluzní terapie – léčba rozvoje vizu (zrakové ostrosti) oka okluzí druhého oka (zakrytím). Může jít o jednostranné, ale i střídavé zakrývání, podle požadavků léčby. Samostatné zakrytí není efektivní bez řízené činnosti zrakové práce na blízko, zahrnující spolupráci oko–ruka.

Paragrafová škola – zkratkovitě vyjádření pro školu nebo třídu zřízenou pro žáky s určitým druhem speciálních vzdělávacích potřeb podle § 16 odst. 9 školského zákona (č. 561/2004 Sb.)

Pleoptické cvičení – může být buď pasivní, kdy žák sleduje podněty na přístrojích, nebo aktivní. Aktivní cvičení spočívá v zapojení slabšího oka pomocí her. Cvičení je tím účinnější, čím více dítě musí u hry přemýšlet a koordinovat zrak s hmatem a pamětí. Jednoduchá cvičení mohou být: navlékání korálků, vystřihování, modelování, obkreslování obrázků, zapínání knoflíků, lepení suchých zipů, pexeso.

Podpurná opatření – nezbytné úpravy ve vzdělávání a školských službách odpovídající speciálním vzdělávacím potřebám dítěte, žáka, studenta se zrakovým postižením.

Poruchy barvocitu – neschopnost vidění barev v celém spektru; úplná barvoslepost je velmi vzácná, častěji se jedná o poruchy ve vnímání určitých barev.

Poruchy binokulárního vidění – mají za následek v motorické části šilhavost a v senzorní části změny ve zrakovém vnímání. Zpravidla dochází ke snížení zrakové ostrosti, k excentrické fixaci, k poruchám vnímání prostoru.

Prostorová orientace a samostatný pohyb (POSP) – soubor dovedností jedince s těžkým zrakovým postižením vedoucí k bezpečnému pohybu v prostoru.

Reedukace – speciálněpedagogická metoda využívající a cvičící poškozenou funkci. Reedukační charakter mají např. nápravy poruch binokulárního vidění, stimulace zraku aj.

Refrakční vady – myopie – krátkozrakost; hypermetropie – dalekozrakost; astigmatismus – zpravidla vzniká nepravidelným zakřivením rohovky, vyvolává rozostřený obraz.

Sítnice – vrstva (blána) v oku, kde jsou uloženy nervové buňky reagující na podráždění světlem (tyčinky, čípký) a kde vzniká zrakový vjem. V centru sítnice je oblast nejostřejšího vidění, tzv. žlutá skvrna (macula lutea).

Světloplachost (fotofobie) – citlivá reakce oka na světlo. I nepřilíš jasné světlo jedinci připadá ostré a nepříjemné, potíže mu dělá přechod ze světla do tmy. Při kontaktu se světlem člověk přivírá oči, slzí a často pociťuje tlak či bolest. Spojivka je zarudlá, víčko nateklé a člověk může mít pocit cizího tělesa v oku.

Speciální vzdělávací potřeby (SVP) – vzdělávací potřeby vznikající na podkladě zrakového postižení žáka.

Šeroslepost (hemeralopie) – výrazně snížené zrakové funkce oka v horších světelných podmínkách.

Tracking – schopnost při čtení přecházet z konce jedné řádky na začátek druhé.

Trailing – schopnost při čtení sledovat řádek, ale také při chůzi bez podpory zraku sledovat linie, např. stěny chodby pomocí prstů na ruce.

Tranzitní program – plánování a usnadnění přechodu žáka se SVP ze školy do pracovního prostředí a také ze školy (rodiny) do samostatnějšího způsobu života.

Vizus – zraková ostrost.

Zásady zrakové hygieny – dostatek světla, vhodné jsou např. nastavitelné stolní lampy; správné posazení žáka; úprava pracovního prostředí – nastavitelná pracovní deska při psaní; na tabuli dbát na kontrastní písmo (na černou žlutě, bíle, na bílou tabuli tmavými fixami), okna by měla mít závěsy, aby nemohlo dojít k oslnění sluncem; velikost písma a obrázků, silné kontury, na psaní používat náčiní se silnou stopou, dostatečně velké písmo; časový interval pro práci do blízka by neměl přesáhnout 5–15 minut; využití optických pomůcek, brýlí, lup, učitel by měl na používání optických pomůcek dohlížet; respektovat další omezení, např. pohybová – některé pohyby mohou způsobit zhoršení vidění (skoky, cvičení v předklonu apod.); respektovat individuální zvláštnosti.

Zraková stimulace – cílené působení na rozvoj a podpora rozvoje zrakových funkcí. Může být aktivní (práce s kontrastním barevným materiálem na tmavém povrchu nebo práce na světelném panelu, na iPadu), nebo pasivní (kdy vytvoříme prostředí podporující fixaci, sledování a pohyb za stimulačním vjemem podporující uchopení, manipulaci apod.).

Zraková terapie – soubor metod diagnostiky zrakových funkcí a zrakových dovedností a navazujících speciálních metod rozvoje zrakových funkcí a dovedností s cílem maximálního možného využití postiženého zraku. Cíle je dosahováno pomocí rehabilitačních a kompenzačních pomůcek, speciálních postupů a technik využití zraku.

Seznam zkratek

AP	asistent pedagoga
APA	aplikované pohybové aktivity
BV	binokulární vidění
CNS	centrální nervová soustava
centrum SSP	centrum podpory studentů VŠ se specifickými potřebami
ČVUT	České vysoké učení technické
DOD	den otevřených dveří
G	gymnázium
ICM	informační centra pro mládež při Úřadech práce
ICT	informační a komunikační technologie (z angl. Information and Communications Technology)
IPS	informační a poradenská střediska pro volbu a změnu povolání
IVP	individuální vzdělávací plán
KCVJŠ	Krajské centrum vzdělávání a jazyková škola Plzeň
MŠ	mateřská škola
MU	Masarykova Univerzita v Brně
NKS	narušená komunikační schopnost
OŠD	odklad školní docházky
PAS	poruchy autistického spektra
PO	podpůrné opatření
POSP	prostorová orientace a samostatný pohyb
PPP	pedagogicko-psychologická poradna
PUP MZ	přiznané uzpůsobení podmínek pro konání maturitní zkoušky
PV	předškolní vzdělávání
RVP	rámcový vzdělávací program

SONS ČR	Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých České republiky
SP	sluchové postižení
SPC	speciálněpedagogické centrum
SŠ	střední škola
SVP	speciální vzdělávací potřeby
ŠPP	školní poradenské pracoviště
ŠVP	školní vzdělávací program
TP	tělesné postižení, těžké postižení (dle významu)
TV	tělesná výchova
UK	Univerzita Karlova v Praze
ZP	zrakové postižení, zdravotní postižení (dle významu)
ZŠ	základní škola
ZV	základní vzdělávání

Literatura a další zdroje

- AMTHAUER , Rudolf, 1973. *Test struktury inteligence*, 3. české vydání upravil Vladimír Hrabal. Bratislava: Psychodiagnostické a didaktické testy.
- AMTHAUER, Rudolf, BROCKE, Burkhard, LIEPMANN, Detlev a André BEAUDUCEL, 2015. *Test struktury inteligence I-S-T 2000 R*, 2. české vydání. Praha: Hogrefe – Testcentrum.
- BASLEROVÁ, Pavlína et al., 2012. *Metodika práce se žákem se zrakovým postižením*. Olomouc: Univerzita Palackého. ISBN 978-80-244-3307-3.
- BENEŠ, Pavel, 2019. *Zraková postižení*. Praha: Grada. ISBN 978-80-271-2110-6.
- BUČKOVÁ, Iveta, 2012. Metodika předbraillské přípravy u dětí s těžkým zrakovým postižením. In: Baslerová, P. et al. *Metodika práce se žákem se zrakovým postižením*. Olomouc: Univerzita Palackého, s. 61-69. ISBN 978-80-244-3307-3.
- CORN, A. L., 2016. *Visual Function: A Theoretical Model for Individuals with low vision in Journal of Visual Impairment and Blindness*. 77(8). [online]. [cit. 2021-06-12]. Dostupné z: <http://psycnet.apa.org/psycinfo/1984-12602-001>
- ČERNÝ, Vladimír, Vladimír SMÉKAL, 1992. *Test hierarchie zájmů*. Bratislava: Psycho-diagnostika.
- DEKKER, Riet, Pieter, Johan, Diederick, DRENTH a ZAAL, Jacq N., 1997. *Intelligence Test for Visually Impaired Childern (Test inteligence pro děti se zrakovým postižením) – ITVIC*. Zeist: Bartiméus Centre the Netherlands.
- FIALOVÁ, Ilona, 2011. *Analýza faktorů determinujících edukaci a profesní orientaci jedinců se zdravotním postižením*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-5591-9.
- FINKOVÁ, Dita, Libuše LUDÍKOVÁ a Veronika STOKLASOVÁ, 2007. *Speciální pedagogika osob se zrakovým postižením*. Olomouc: Univerzita Palackého. ISBN 978-80-244-1857-5.

- FINKOVÁ, Dita, 2011. *Rozvoj hapticko-taktilního vnímání osob se zrakovým postižením*. Olomouc: Univerzita Palackého. ISBN 978-80-244-2742-3.
- HAMADOVÁ, Petra, Lea KVĚTOŇOVÁ a Zita NOVÁKOVÁ, 2007. *Oftalmopedie*. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-159-1.
- HASHEMI, H., KHABAZKHOOB, M., SAATCHI, M., OSTADIMOGHADDAM, H., YEKTA, A., 2017. *Visual impairment and blindness in a population-based study of Mashad. Research in Journal of Current Ophthalmology*. 1–8. doi: 10.1016/j.joco.2017.01.003. ISSN 2452-2325 [online]. [cit. 2021-12-08] Dostupné z: <http://sciencedirect.com/science/article/pii/S2452232516302013?via%3Dihub>
- JANKOVÁ, Jana et al., 2020. *Katalog podpůrných opatření, dílčí část pro žáky s potřebou podpory ve vzdělávání z důvodu zrakového postižení a oslabení zrakového vnímání*. Olomouc: Univerzita Palackého. ISBN 978-80-244-5694-2.
- JANKOVÁ, Jana a Dagmar MORAVCOVÁ, 2017. *Asistent pedagoga a dítě se zrakovým postižením*. Praha: Pasparta. ISBN 978-80-88163-61-9.
- JESENSKÝ, Ján, 2000. *Základy komprehenzivní speciální pedagogiky*. Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN 80-704-1196-1.
- JESENSKÝ, Ján et al., 2007. *Prolegomena systému tyflor rehabilitace a metodiky tyflor rehabilitačních výcviků*. Praha: UJAK. ISBN 978-80-86723-49-5.
- JESENSKÝ, Ján et al., eds., 2002. *Edukace a rehabilitace zrakově postižených na prahu nového milénia. (Sborník příspěvků z vědecké konference s mezinárodní účastí)*. Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN 80-7041-041-8.
- JÍLKOVÁ, Anna a Jana JANKOVÁ, 2007. *Obligatorní diagnózy a obligatorní diagnostika ve speciálně pedagogickém centru pro děti a žáky se zrakovým postižením*. In: Kucharská, A. et al. *Obligatorní diagnózy a obligatorní diagnostika v SPC*. Praha: IPPP, s. 129–151. ISBN 978-80-86856-42-1.
- KADLICOVÁ, Štěpánka, 2012. *Sebeobsluha zrakově postižených*. In: Baslerová, P. et al. *Metodika práce se žákem se zrakovým postižením*. Olomouc: Univerzita Palackého, s. 92–99. ISBN 978-80-244-3307-3.
- KIMPLOVÁ, Tereza a Marta KOLAŘÍKOVÁ, 2014. *Jak žít s těžkým zrakovým postižením: Souhrn (nejen) psychologické problematiky*. Praha: Triton. ISBN 978-80-7387-831-3.
- KUCHYNKA, Pavel, 2007. *Oční lékařství*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1163-8.
- KVĚTOŇOVÁ-ŠVECOVÁ, Lea, 2005. *Možnosti a podmínky pracovního uplatnění osob s těžkým zrakovým postižením*. In BARTOŇOVÁ, M., M. VÍTKOVÁ a J. PIPEKOVÁ, 2005. *Integrace handicapovaných na trhu práce v mezinárodní dimenzi*. Brno: MSD, s. 164–169. ISBN 80-86633-31-4.
- LUDÍKOVÁ, Libuše, 2000. *Vzdělávání hluchoslepých I*. Praha: Scientia. ISBN 80-7183-225-1.

- MATOUŠKOVÁ, Eva, 2020. Předměty speciálněpedagogické péče. In: JANKOVÁ, J. et al. *Katalog podpůrných opatření*. Olomouc: Univerzita Palackého, s. 51–61. ISBN 978-80-244-5694-2.
- MATOUŠKOVÁ, Eva, 2012. Zraková stimulace. In: BASLEROVÁ, P. et al. *Metodika práce se žákem se zrakovým postižením*. Olomouc: Univerzita Palackého, s. 78–87. ISBN 978-80-244-3307-3.
- Metodika přístupu k osobám se ZP [online]. [cit. 2021-02-14]. Dostupné z: <http://www.praha.tyflocentrum.cz/dokumenty-ke-stazeni/metodické-pokyny/index.php?item=170>
- MORAVOVÁ Tereza a Monika MUŽÁKOVÁ, 2020. Zaměstnávání osob se zdravotním postižením v kontextu národních plánů. *Speciální pedagogika*, roč. 30, č. 3–4, s. 252–265. ISSN 1211-2720.
- Nařízení vlády č. 211/2010 Sb., o soustavě oborů vzdělávání v základním, středním a vyšším odborném vzdělávání. [cit. 2020-02-08]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2010-211>
- NAVAROVÁ Sylvie a Markéta LANCOVÁ, 2019. *Diagnostika v kariérovém poradenství*. Praha: RAABE. ISBN 978-80-7496-405-3.
- NOVOHRADSKÁ, Hana, 2009. *Vybrané kapitoly z oftalmopedie*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě. ISBN 978-80-7368-731-1.
- PÁCHOVÁ, Naša, 2012. Metodiky pro učitele žáků s těžkým zrakovým postižením. In: BASLEROVÁ, P. et al. *Metodika práce se žákem se zrakovým postižením*. Olomouc: Univerzita Palackého, s. 117–119. ISBN 978-80-244-3307-3.
- POŽÁR, Ladislav, 2000. *Psychológia detí a mládeže s poruchami zraku*. Trnava: Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity. ISBN 80-88774-74-8.
- PRÁZDNÁ, Radka, 2019. Problematika osob se zrakovým postižením. In: *Sociální práce s osobami se zdravotním postižením*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, s. 77–83. ISBN 978-80-7394-738-5.
- PRÁZDNÁ, Radka, 2018. Informační a komunikační technologie v procesu sociální rehabilitace osob se zrakovým postižením. *Speciální pedagogika*, roč. 28, č. 1, s. 14–26. ISSN 1211-2720.
- PTÁČNÍK, Pavel, Václava BAUDIŠOVÁ a Luboš ZAJÍC, 2020. *Přehled základních sociálně právních a pracovně právních informací pro nevidomé a slabozraké občany*. Praha: Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých ČR.
- PÝCHOVÁ, Silvie, Helena KOŠTÁLOVÁ, Petra DRAHOŇOVSKÁ a Dorota MADZIOVÁ, 2020. *Kariérové poradenství na každý pád*. Praha: Wolters Kluwer ČR. ISBN 978-80-7598-604-7.
- RÖDEROVÁ, Petra, 2016. *Edukace osob se zrakovým postižením v osobnostním pojetí*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-8091-1.

- RŮŽIČKOVÁ, Kamila a Jitka VÍTOVÁ, 2014. *Vybrané kapitoly z tyflopédie a surdopedie nejen pro speciální pedagogy*. Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN 978-80-7435-424-3.
- ŘÍČAN, Pavel, Dana KREJČÍŘOVÁ et al., 2006. *Dětská klinická psychologie*. 4., přepr. a dopl. vyd. Praha: Grada. ISBN 80-247-1049-8.
- SOURALOVÁ, Eva, 2000. *Vzdělávání hluchoslepých II*. Praha: Scientia. ISBN 80-7183-226-X.
- ŠNYRYCH, Jan, 2019. *Nový zákon o přístupnosti: Jaký bude mít dopad na uživatele?* [online]. [cit. 12-07-2021]. Dostupné z: https://www.tyflokabinet.cz/clanky/novy_zakon_o_pristupnosti
- SVOBODA Mojmir, Dana KREJČÍŘOVÁ a Marie VÁGNEROVÁ, eds., 2001. *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-545-8.
- ŠUMNÍKOVÁ, Pavlína a Petr KOPEČNÝ, 2021. *Komunikační schopnost u osob se zrakovým postižením*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-7603-243-9.
- TZURIEL, David, 2015. Dynamická diagnostika učebního potenciálu: teoretické a výzkumné pohledy. *Psychologie pro praxi*, roč. 50, č. 1–2, s. 9–35. ISSN 1803-8670.
- VÁGNEROVÁ, Marie, 1995. *Oftalmopsychologie dětského věku*. Praha: Karolinum. ISBN 80-7184-053-X.
- Vyhláška MŠMT ČR č. 353/2016 Sb., o přijímacím řízení ke střednímu vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů [online]. [cit. 2020-01-15]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2016-353>
- Vyhláška MŠMT ČR č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných, ve znění pozdějších předpisů [online]. [cit. 2020-01-15]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2016-27>
- Vyhláška MŠMT ČR č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů [online]. [cit. 2020-01-15]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2005-72>
- WIENER, Pavel, 2006. *Prostorová orientace zrakově postižených*. 3., uprav. vyd. Praha: Institut rehabilitace zrakově postižených UK FHS. ISBN 80-239-6775-4.
- Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách [online]. [cit. 2021-08-12]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>
- Zákon č. 99/2019 Sb., o přístupnosti internetových stránek a mobilních aplikací a o změně zákona č. 365/2000 Sb., o informačních systémech veřejné správy a o změně některých dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů [online]. [cit. 2021-07-12]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2019-99>
- Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti [online]. [cit. 2021-08-21]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-435>

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání [online]. [cit. 2021-08-21]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561>

Zaměstnávání osob se zdravotním postižením. Diverzita a integrace jako součást odpovědné firmy [online]. [cit. 2021-08-21]. Dostupné z: <https://www.socialnidialog.cz/>

Přehled a charakteristika publikačních výstupů projektu

Systémová podpora kariérového poradenství a tranzitních programů žáků se SVP v ČR, reg. č. CZ.02.3.62/0.0/0.0/19_077/0016805

1. Metodiky kariérového poradenství pro žáky se zdravotním postižením

Pod vedením zkušených speciálních pedagogů s dlouholetou praxí v poradenství žákům se zdravotním postižením bylo zpracováno šest samostatných metodik zabývajících se kariérovým poradenstvím u žáků s:

- ▶ mentálním postižením,
- ▶ tělesným postižením,
- ▶ zrakovým postižením,
- ▶ sluchovým postižením,
- ▶ poruchou autistického spektra,
- ▶ narušenou komunikační schopností nebo vývojovou poruchou učení.

Soustřeďují se na popis specifik kariérového poradenství vyplývajících z faktu, že žák s daným postižením je v určitých aspektech přípravy na povolání či samostatný život ovlivněn dopady zdravotního znevýhodnění.

2. Analýza podmínek a předpokladů úspěšného pracovního uplatnění žáka se ZP

Analýza je zpracována v šesti mutacích pro stejné skupiny žáků jako u výše uvedených metodik. Analýzy reflektují současný stav limitů a příležitostí vzdělávání a pracovního uplatnění jednotlivých cílových skupin žáků. Součástí každé z nich jsou výsledky dotazníkových šetření, která mezi rodiči, výchovnými poradci a pracovníky zkoumala jejich zkušenosti s kariérovým poradenstvím u konkrétní skupiny žáků.

3. Rukověť kariérového poradce žáka se SVP – individuální plánování a tranzitní program – obecná část

Publikace uvádí základní principy, postupy a nástroje práce, využitelné v rámci tranzitního programu. Cílem je připravit a realizovat u žáků s těžkým postižením efektivní podporu při přechodu ze světa vzdělávání do světa práce. V našem pojetí však není zaměřen pouze na získání zaměstnání (ať už na otevřeném, nebo chráněném trhu práce). Řada žáků má kvůli svému těžkému postižení tak závažné dopady na životní aktivity, že je v důsledku toho jejich zaměstnatelnost, a to i v podporovaném zaměstnávání, významně omezena. Pro tyto žáky jsou připraveny doporučené modely podpory posílení samostatnosti a soběstačnosti, které jim umožní zvýšit a udržet potřebnou kvalitu života po škole.

4. Rukověť kariérového poradce žáka se SVP – individuální plánování a tranzitní program – krajské mutace

V rámci projektu probíhala ve 12 krajích ČR (s výjimkou hl. m. Prahy a Karlovarského kraje) úzká spolupráce se školami i dalšími subjekty vzdělávajícími/podporujícími žáky s těžkým postižením. Díky znalostím místních reálií mohly vzniknout tyto krajské mutace, zaměřené na vybraná významná data o organizacích, které se v daném kraji podílejí na vzdělávání, sociální podpoře či zaměstnanosti osob s těžkým postižením.

5. Analýza uplatnitelnosti absolventů s těžkým postižením na trhu práce v ČR

Analýza je zaměřena na popis aktuální situace v oblasti vzdělávání, sociálních služeb a zaměstnaneckých příležitostí pro osoby s těžkým postižením v České republice. V úvodu je tento pojem definován pro potřeby všech výstupů projektu. Data získaná rešeršemi zdrojů a z praktických zkušeností autorů jsou doplněna o interpretaci dat z dotazníkových šetření, která proběhla mezi managementem základních škol speciálních a praktických škol, jež reflektují současné problémy vzdělávání u této cílové skupiny.

6. Analýza uplatnitelnosti absolventů s těžkým postižením na trhu práce v zapojených krajích

Krajské mutace (vyjma hl. m. Prahy a Karlovarského kraje) předkládají informace o rozložení služeb cílové skupině v oblasti školství, sociálních služeb a vybraných zaměstnaneckých příležitostí v jednotlivých krajích. Zde je toto téma opět zpracované s využitím místní znalosti spolupracujících škol a dalších subjektů. Výsledky jsou prezentovány prostřednictvím komentovaných geoinformačních map.

7. Analýza koherence aktuálně platného RVP a skutečných možností stávajících absolventů praktických škol

Východiskem pro vznik analýzy bylo dotazníkové šetření mezi řediteli praktických škol jednoletých a dvouletých s cílem získat stanovisko těchto odborníků

o vhodnosti a efektivitě stávajícího RVP praktické školy jednoleté a RVP praktické školy dvouleté. Výsledky slouží jako jedno z východisek připravované revize obou vzdělávacích programů.

8. Návrh revize RVP praktické školy jednoleté a RVP praktické školy dvouleté

Předložený návrh reflektuje názory pedagogů těchto škol obsažené v dotazníkových šetřeních a uvedené v Analýze RVP.

Zohledňuje rovněž výsledky činnosti pracovních skupin, které se zaměřily na následující oblasti: vzdělávací oblast Člověk a příroda, Člověk a zdraví, délka vzdělávání žáků na praktické škole, jazykové kompetence.

Zásadní změnou prošlo průřezové téma Výchova pro vstup do světa práce (Výchova k práci a zaměstnanosti u dvouletého programu), které v návrhu reflektuje principy a postupy tranzitního programu s ohledem na cílovou skupinu žáků praktické školy.

9. Specifika zdravotního postižení v kontextu volby povolání – metodická příručka pro pracovníky Úřadu práce ČR a jeho informační a poradenská střediska

Publikace, vznikající ve spolupráci s pracovníky Úřadu práce ČR, přináší přehled základních informací o specifikách osob s postižením (zejména s těžkým postižením) ve vazbě na vstup na trh práce. Je určena zejména všem pracovníkům ÚP ČR, kteří se zabývají mimo jiné kariérovým poradenstvím a zaměstnáváním osob s postižením.

10. Atlas – speciální vzdělávací potřeby v ČR

Atlas je unikátním souhrnným dílem vycházejícím z velmi podrobného vytěžení statistických dat poskytnutých MŠMT ČR, která dokumentují vzdělávání žáků se SVP v ČR. Je postaven na porovnání situace vzdělávání žáků se SVP v letech 2014/2015 (tedy před platností novely školského zákona č. 82/2015 Sb.) a z údajů roku 2020/2021. Atlas přináší přehledné geoinformační výstupy v podobě krajských a okresních mapových výstupů a v některých případech i území obcí s rozšířenou působností. Podrobně se věnuje nejen žákům se SVP, ale i velmi diskutované profesní pozici asistent pedagoga.

11. Atlas vzdělávání a zaměstnávání osob se ZP v ČR

Souborný geoinformační výstup komponující přístup resortů vzdělávání, sociální ochrany a podpory pracovního uplatnění v ČR k cílové skupině žáků se SVP. Slouží jako přehled možností podpory a příležitostí těchto žáků při přechodu ze vzdělávání do světa práce či (samostatného) života.

Metodika kariérového poradenství pro žáky se zrakovým postižením

Jana Janková a kolektiv

Odpovědný redaktor Otakar Loutocký
Jazyková korektura Zuzana Raková
Návrh obálky a layoutu Ivana Perůtková
Sazba Markéta Pučoková

Vydala Univerzita Palackého v Olomouci,
Křížkovského 8, 771 47 Olomouc
vydavatelstvi.upol.cz

Vytiskl Profi-tisk group, s. r. o.
Chválkovická 223/5, 779 00 Olomouc

1. vydání
Olomouc 2022

ISBN 978-80-244-6120-5 (tištěná publikace)
ISBN 978-80-244-6121-2 (online: iPDF)
DOI: 10.5507/pdf.22.24461205
VUP 2022/0092 (tištěná publikace)
VUP 2022/0093 (online: iPDF)

Neprodejná publikace